

Gamle Modum

ÅRSSKRIFT FOR MODUM HISTORIELAG 2018

33. ÅRGANG

Modum Historielag

Bli medlem og støtt vårt lokalhistoriske arbeid!
Betal kontingent kr. 100 til bankgiro 2270.03.02087
og få årsprogram tilsendt.

Besøk heimesidene våre www.modum.historielag.org
Der finner du mye informasjon og historisk stoff.
Følg også Modum Historielag på vår facebookside.

Bestill eldre nummer av **Gamle Modum!**

- Pris kr. 25 pr nummer
- Pris kr. 500 for alle årgangene fra 1986 til 2016
- Bestilles hos sekretæren
- Tematisk innholdsfortegnelse finner du på heimesida

En rimelig gave til enhver anledning!

Det nylig utgitte Modum Leksikon kan du også bestille
på samme måte.

Kontaktadresse e-post: skylli@online.no

Historielagets styre i 2018:

Leder og sekretær: Wermund Skyllingstad,

Gamle Kirkeveg, 3370 Vikersund, e-post: skylli@online.no

Nestleder: Eva Gundersen, Bergaveien 2, 3360 Geithus

Kasserer: Jorunn Stubberud,

Hubrovegen 25, 3370 Vikersund, e-post: bjorunns@online.no

Signe Thunestvedt, Vikersund

Torhild Grøterud, Vikersund

Björg Randi Hovde, Vikersund

Otto Myrvold, Geithus

Gamle Modum

ÅRSSKRIFT FOR MODUM HISTORIELAG 2018

33. ÅRGANG

I redaksjonen:

Jon Mamen
Erling Diesen
Aase Hanna Fure
Asbjørn Lind
Andreas Øvergaard
Erling T. Scheen

Gamle Modums adresse:

Jon Mamen
Fjerdingsstadveien 161, 3330 Skotselv
E-post: jon@mamen.no
Tlf. 32 75 30 65

Innholdsfortegnelse:

ERLING DIESEN: Kaggefoss kraftverk	3	OPLANDSKE TIDENDE: Brevik gaard	35
ARNT BERGET: Tømmerfløtningen i Snarumselva	9	INGAR HELLERUD: Unge i arbeid på gårdsbruk	36
AASE HANNA FURE: Båter på Tyrifjorden	12	ARNT BERGET: Arne Hov. Snarums største lokalpatriot	38
GRETHE HØLEN: «Villagris» og annet dyrehold under annen verdenskrig	15	ASBJØRN LIND: De to doktorgårdene på Åmot	41
HÅVARD ALTERN: Fra Hippokrates via Kneipp. Vikersund kurbad	18	JON MAMEN: Nykirke-bygda	46
JON MAMEN: Peder Christophersen, lærer, organist, orgelbygger, pottemaker m.m.	23	VIDAR BREKKE: Moinger i fangenskap 1940–1945	49
ARNT BERGET: Dødsulykke ved Ramfoss kraftstasjon 1924. .	26	OPLANDSKE TIDENDE: Værker og Brug i Modum 1910	55
UNNI VENKE HOLM: Gulbrand fra Geithus som voksen mann. Arbeidsliv og familieliv	27	ASBJØRN LIND: Karsten Høklie dagligvarer m.m.	56
ARNT BERGET: Voldelige moinger på 1600- og 1700-tallet ...	30	AASE HANNA FURE: Mølletur i gamle dager	59
ANDREAS ØVERGAARD: Kart over Vikersund fra 1888	31	ERLING DIESEN: Modum tekniske aftenskole	60
JON MAMEN: Drapet på Setersberg i 1819	34	JON MAMEN: Wermund Skyllingstad 1944–2018	64

ISBN: 978-82-999837-5-4

Forsidebilde: Birgit Diesen Tovar

Foto av Wermund Skyllingstad, side 64: Bygdeposten

Layout og trykk: Caspersens Trykkeri AS, Vikersund, 2018

Erling Diesen:

Kaggefoss kraftverk

Kaggefossen i full utfoldelse i vårflommen.

Foto: Birgit Diesen Tovar

Hengoppmølla i Kaggefossen. "Her bar bønnå kønnsekka ner og mjølsekka oppatt». Hengoppmølla blei tatt av vårflommen en gang på slutten av 1890-tallet.

Bildet utlånt av Arnt Berget.

1945 blei på mer enn én måte et gledens år i Geithus med omegn. Fabrikkene som hadde stått mer eller mindre under krigen, kom i gang igjen. Det begynte å ryke av fabrikkpipene, noe som den gang betød arbeid og inntekter. Ingen forbandt det med miljøskade. De fire store arbeidsplassene i Geithus – Drammensælva, Katfos, Armatur'n og Gravfoss – gikk alle for fullt. Og de trengte mye folk. Dette var før automatiseringens og rasjonaliseringens tid. I tillegg til disse ganske omfattende virksomhetene starta Drammens Elektrisitetsverk, DEV, opp anleggsarbeidene på det som skulle bli Modums største kraftverk – Kaggefoss kraftverk i Mastedalen på Vestre Spone.

Kaggefoss kraftverk utnytter fallene i to fosser, Kaggefoss og Kistefoss. Kaggefossen er et konsentrert fall. Umiddelbart nedafor ligger Kistefossen, som strengt tatt er et vel to km langt stryk. Mens Kaggefossen, særlig ved stor vannføring, er et spektakulært skue, er det vanskeligere å få øye på Kistefossen. Den ligger nede i en djup «canyon» med omtrent loddrette fjellvegger på begge sider.

Tradisjonelt var Kaggefossen et yndet utfartssted for gjestene på Modum Bad. Det var bare en passelig spasertur for «badegjestene» ned til fossen. Da badets sjef dr. Thaulow på slutten av 1800-tallet erfarte at spekulanter, industribedrifter og kommuner begynte å kjøpe opp fossefall med den hensikt å «legge dem i rør» for å lage elektrisitet, ble han betenkt. Han ønsket slett ikke at «Badet» skulle miste attraksjonen

Kaggefossen, så han kjøpte den rett og slett av grunneierne. Dette må ha vært Norgeshistoriens første eksempel på «vassdragsvern»! Dog tillot han den nokså spesielle «Hengoppmølla». Men dr. Thaulows arvinger hadde mer sans for klingende mynt enn for vassdragsvern, så de solgte fossen til Kristiania kommune. Omkring 1910 var det en diskusjon lokalt om hvorvidt Modum kommune skulle kjøpe Kaggefossen av Kristiania. Sakfører Hagbart Dedichen ga uttrykk for at dette nok ville bli et for stort engasjement for kommunen på den tiden. Det hadde han nok rett i. Men han hadde muligens også et sideblikk til sitt eget Sponeverket, som da var i gang med å selge strøm, i første omgang i Vikersundområdet. Oslo kommune – som var navnet etter 1924 – satt på fossen helt til i 1938, da den solgte den til Drammen kommune.

På et tidlig tidspunkt hadde Daniel Westad planer om å bygge ut Kistefossen. Han forsøkte til og med å få med Sam Eyde på planene, men lyktes ikke. I alle fall ville en utbygging av det lange stryket som utgjør Kistefossen ha blitt vesentlig dyrere enn å bygge ut et konsentrert fall. Drammen kommune ervervet i alle fall Kistefossen allerede i 1910.

Drammens elektrisitetsverk planlegger og søker konsesjon

Med begge fallene på handa kunne Drammens elektrisitetsverk, DEV, starte planleggingen av sin fjerde kraftutbygging, etter de to utbyggingene i Gravfoss tidlig på 1900-tallet og på 1930-tallet, og mellom disse

utbyggingen av Labrofossen i Numedalslågen. Overingeniør Olaf Abel Engh ledet DEVs bygningsmessige planlegging av Kaggefossanlegget. Den elektro- og maskintekniske planleggingen blei ledet av driftsingeniør Are Hagemann. Allerede 27. mars 1940 kunne DEV sende konsesjonssøknad for utbygging av Kaggefossen og Kistefossen til Norges vassdrags- og elektrisitetsvesen, NVE. Dette var jo bare dager før Hitler-Tyskland overfalt vårt land. Tillatelsen kom fra Arbeidsdepartementet 18. desember samme år. Da hadde nazimyndighetene tatt over styringen. Tillatelsen blei gitt i medhold av vassdragsloven av 1887, og på følgende vilkår:

- «1. Drammen kommune er forpliktet til i den utstrekning som fylkesveistyret bestemmer å erstatte utgifter til vedlikehold og istandsettelse av offentlige veier og broer hvor disse utgifter blir særlig øket ved anleggsarbeidet.
2. Veier og broer som Drammen kommune anlegger skal stilles til fri benyttelse for almenheten, dersom departementet finner at dette kan skje uten vesentlige ulemper for anlegget.
Departementet har bemerkt Drammen Elektrisitetsverks uttalelse i skrivelse av 27. mars 1940 om at det ved anlegget fortrinnsvis vil bli beskjeftiget folk fra omliggende distrikt.»

Krigsutbruddet førte til at selve anleggsvirksomheten blei utsatt. Alle tillatelser gitt av nazimyndighetene blei kjent døde og maktesløse etter frigjøringen. Derfor måtte DEV få ny tillatelse av de lovlige norske myndighetene. Denne tillatelsen kom fra Samferdselsdepartementet 28. februar 1946, og blei gitt i medhold av vassdragsloven av 1940. Vilkårene var imidlertid identiske med dem som nazimyndighetene hadde pålagt!

Behovet for mer strøm var påtrengende etter krigen. Vi opplevde utkoplinger i flere år. Derfor «tjuvstarta» DEV anleggsarbeidet allerede fredssommeren. Myndighetene aksepterte det.

Da anleggsarbeidene skulle ta til, ønsket Abel Engh, som hadde stått for den bygningstekniske planleggingen, å bli DEVs byggeleder på stedet, men direktøren sa nei. Da direktøren kort tid etter ombestemte seg og tilbød Abel Engh jobben, var det hans tur til å si nei. Abel Engh gikk ut av DEV og etablerte sitt eget rådgivende ingeniørfirma. Umiddelbart etter at krigen var over, dro Hagemann til NTH (nå NTNU) i Trondheim for å overta professoratet i faget Elektriske anlegg. I sin undervisning for mange årskull av vordende elektroingeniører brukte professor Hagemann Kaggefossanlegget som eksempel på hvordan man kunne bygge et vannkraftverk i fjell. Midt i 1950-årene var også jeg en av hans studenter. Etter avsluttede studier i 1956 jobba jeg i noen år på professor Hagemanns institutt, og brukte som ham Kaggefossanlegget som et mønster i undervisningen.

Det var enklere like etter krigen å få myndighetenes tillatelse til å regulere et vassdrag, enn det er nå. I dag kreves omfattende utredninger av alle tenkelige konsekvenser av inngrepene i vassdraget. Etter at utredningene er gjennomført, må de ut på en omfattende høringsrunde til alle som kan ha interesser i saken. Det må arrangeres folkemøter i lokalsamfunnet der det blir orientert om planene. Alle synspunkter, innvendinger og protester må sendes skriftlig til NVE, som foretar en samlet vurdering, og gir sin tilråding til departementet. Dreier det seg om en større utbygging, må saken til Stortinget. Da drar gjerne også stortingskomitéen på befaring og holder folkemøte før Stortinget treffer sin avgjørelse. Så går saken tilbake til Regjeringen før Kongen i Statsråd gir konsesjon.

DEV fikk lov til å føre all normal vannføring gjennom kraftverket, slik at fossene blei helt tørre store deler av året. I dag hadde utbygger blitt pålagt å sørge for en viss minstevannføring i elveleiet, både av hensyn til utseende og til fisk og annet liv i vassdraget.

Tørrelgging av elveleiet ville også føre til problemer for tømmerfløtningen. Derfor hadde DEV, i følge søknaden av 27. mars 1940, planer om å bygge ei tømmerenne, delvis i tunnel, forbi fossene. Men denne blei aldri bygget. Spesielt før det fjerde og siste aggregatet kon i drift i 1965, var det fra tid til annen en viss vannføring i elveleiet, som kunne muliggjøre tømmerfløting i fossene. Fra da av og til fløtingen blei nedlagt i 1967, slapp man antagelig nødvendig vann for å få tømmeret nedover. Men i 1955 blei likevel 12 000 tylfter sortert tømmer liggende over på grunn av for liten vannføring.

Anleggsarbeidene starter

Hele utbyggingen blei satt bort til entreprenører for bygg, elektro, maskin mv. etter anbudskonkurranser, og man var i gang. Fjell- og betongarbeidene blei utført av Ingeniørfirmaet F. Selmer, en ledende entreprenør på den tida.

Fra 1945 til begynnelsen av 1950-årene satte anlegget i «Kaggen» sitt preg på lokalsamfunnet på godt og vondt, mest det første. Det negative knytter seg til datidas arbeidsmiljø og sikkerhetsforhold. Arbeidsmiljøloven av 1977 lå ennå over tretti år fram i tid.

Allerede 21. juni 1945 blei Kaggefoss anleggsarbeiderforening stifta, som avdeling av Norsk Arbeidsmandforbund. Foreningen hadde opp til ca. 200 medlemmer. Lønna på anlegget lå jamt over noe høyere enn hva folk tjente på fabrikkene. De lokale forretningene hadde gode tider. Kundegrunnlaget økte jo, selv om omtrent alle matvarer fortsatt var rasjonert.

Et stort antall karer fra Modum og nabobygdene dro til Mastedalen og blei anleggsarbeidere. Ja, det kom faktisk etter hvert også noen ganske langveis fra.

Disse karene bygde veien gjennom Mastedalen. Første rekke fra venstre: Ole Skretteberg, Trygve Aspelien, Hans Kopland og Ottar Hæhre. Andre rekke fra venstre: Erlend Jahr, Ole Aspelien, Ivar Hæhre, Karsten Krogsrud, Erik Saastad, Paul Halvorsen og Egil Simensen.

Bildet utlånt av Arnt Berget.

La meg som et eksempel nevne at helt fra Kvinesdal i sør-vest kom i 1949 den da nitten år gamle Tom Versland. Sin unge alder til tross gikk han rett inn i et tunnellag. Han forteller at han fikk en bas, en kar nordfra, som tok seg godt av ham og lærte ham opp. Etter ganske kort tid anså Tom seg som en fullbefaren tunnelarbeider, og han fortsatte i den jobben til fjellarbeidene blei avslutta i 1951. Mange dro da hjem eller videre til neste anlegg, men Tom stifta familie her og blei moing. I dag nyter han sitt otium på Bråtajordet i Geithus, som en av de ytterst få fortsatt oppegående karene som jobba på anlegget i «Kaggen».

En del av karene hadde altså så lang vei hjem at de bodde på brakker i Mastedalen. Ingen anleggsarbeidere hadde bil den gangen. Og det var «kokkelag», slik at karene hadde både kost og losji. Finn Gudbrandsen fra Vestre Spone hadde jobb som brakkegutt det første året. Seinere jobba han i alle år i driften ved anlegget. Andre karer leide rom på gården Fossnes nær anlegget. De likte seg tydeligvis godt der. Datter på gården, Trine Marie, fikk julekort fra noen av karene i mange år etterpå.

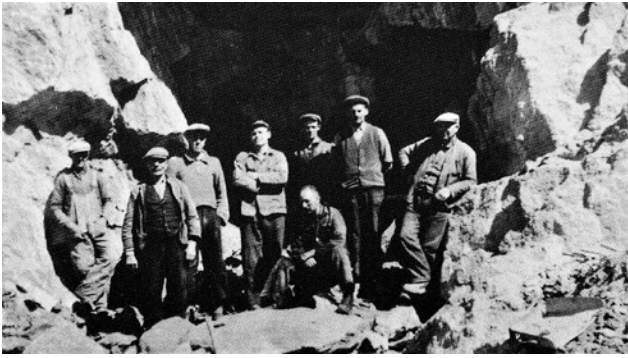
Virksomheten de første årene besto i å drive tunneler. En ca. 2500 m lang tunnel blei drevet fra toppen av Kaggefossen, der det blei bygget en inntaksdam.

Denne inntaksdammen hevet vannstanden på toppen av fossen med fire meter og førte til oppstuvning inntil 13 kilometer oppover i elva, så noen jorder og annet blei neddemt. Dette måtte det naturligvis betales erstatning for. Nede i Mastedalen blei det

Damene som sto for kokkelaget. Fra venstre Ingeborg Sandaker, Helga Storhaug og Gudrun Sandaker. Bak står anleggsarbeider Thorstein Larsen fra Numedal.

Bildet utlånt av Torstein Vik.

Foran inngangstunnelen til kraftverket. Den første salva er avfyrt. Fra venstre ser vi Einar Hansen Kalaker, Ole Weum, Einar Andersen, Syversbråtan, Erling Weum, Ragnar Weum, Petter Thorkildsen og Jens Moen. Foran sitter Arnt Diesen.

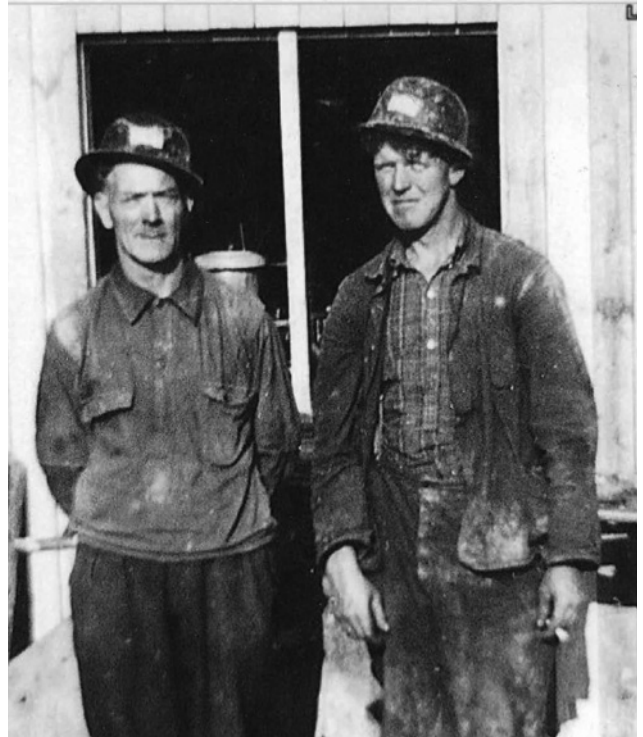
Bildet tatt av Johan Gravbråten med Erling Weums kasseapparat.

drevet en tunnel inn til det som skulle bli selve kraftstasjonen, en svær hall inne i fjellet. Og til slutt blei det drevet en tunnel fra stasjonshallen og ut til elva.

Ulykkene

Anleggsdriften blei ikke uten problemer. Det viste seg at de under tunneldriften traff på «dårlig fjell», dvs. oppsprukket fjell. Det var blant annet glimmerholdig. På enkelte partier hadde fjellet sprekker på kryss og tvers. Fjellblokker kunne falle ned fra tunneltaket. Situasjonen blei ikke bedre ved at det var så som så med verneutstyr. Vel hadde karene på «stuffen» – arbeidsstedet innerst i tunnelen – verne-sko. Og etter hvert hadde hjelmer blitt tatt i bruk, men påbudt var det neppe. Det hendte nok at karene nøyde seg med en sixpence på hodet! Når de under tunneldrivingen kom på dårlig fjell, blei arbeiderne oftest enige med ledelsen om et «faretillegg» på noen øre på timelønna. På de mest kritiske stedene blei det likevel sikret med å støpe betong i tunneltaket.

Torsdag 17. mars 1949 inntraff da også katastrofen. Sju mann jobba inne i tunnelen på ettermiddags-skiftet. Kl. 16.30 telefonerte de ned til anleggsledelsen om at det så stygt ut i tunnelen etter sprengning. Kl. 17.10 gikk raset. To av karene blei truffet av steinblokker. Den ene, 22-årige Hans Ramberg fra Katfoss – som samme morgen før han dro på jobb hadde nevnt for sin mor at han var urolig over forholdene – blei antakelig drept momentant. Den andre, 30-årige Trygg Rogstad fra Skollenborg – som leide hus på Vestre Spone sammen med kone og to små barn – var i live, men sto fastklemt inn mot tunnelveggen og hadde store smerter. Leger blei tilkalt. Dr. Fosslien fra Åmot tok seg innover i tunnelen og fikk satt ei smertestillende sprøyte på Rogstad. Da – litt før kl. 19 – gikk et nytt ras som Fosslien bare så vidt unngikk. Elleve arbeidskamerater hadde også gått inn med fare for sitt eget liv for å forsøke å få ut Rogstad, uten

Louis Engen og Kornel Bråthen hadde tatt i bruk hjelmer.

Bildet utlånt av Arnt Berget

å lykkes. Alle disse tolv blei sperra inne av det andre raset, men greide etter hvert å komme seg ut. Et tredje ras – ca. kl. 20 – tok livet av Rogstad. Doktorene Fiane, Haavik og Fjulsrud kom tidlig til stede og ga førstehjelp til flere som hadde fått skader. En kar blei sendt til Drammen sykehus med bruddskader. Jeg kan ennå huske den dystre stemningen som bredte seg i Geithus da ryktene om denne ulykka i Kaggen blei kjent. Det hadde vært foretatt såkalte diamantboringer for å sjekke fjellkvaliteten, og den blei funnet i orden. Men på et begrenset område skulle det vise seg at fjellet var farlig. Fjellkvaliteten i tunnelen var så dårlig at det etter ulykka blei bestemt å drive en liten, parallell tunnel på 1 x 2 meter, omtrent 50 meter lang, for å få brakt de døde ut. Tunnelen blei drevet med fire timers skift med åtte timers betaling for å få raskest mulig framdrift. Først etter elleve døgn kunne de omkomne bringes ut. Anleggssjefen ingeniør Ihle med den øvrige anleggsledelsen vedtok å gå over til å sprengte to parallelle tunneler med mindre tverrsnitt på resten av strekningen fram til kraftstasjonen. Arbeidstilsynet konkluderte med at så vel ledelsen som arbeiderne hadde tatt de forholdsregler som skulle tas etter de bestemmelser som den gang gjaldt.

Men dette var det nok ikke full enighet om. I et meget langt innlegg i Fremtiden for 5. april 1949 kritiserte ingeniør Edw. Dycker sikkerhetsforholdene under anleggsdriften. Han trakk også Arbeidstilsynets nøytralitet i tvil. Direksjonen i DEV hadde i samme

avis samme dag et ikke mindre langt tilsvaer. Tonen var ganske tilspisset fra begge sider. Det hadde nok en viss sammenheng med at ingeniør Dycker fire måneder i forveien hadde fått sparken som anleggsleder etter en tvist med DEVs ledelse. (Dycker fikk for øvrig i 1955 en meget dramatisk utgang. Han ble drept av en skadeskutt bøffel under storviltjakt i Afrika.)

Men katastrofen den 17. mars var bare den tredje og verste dødsulykken ved Kaggefossanlegget. Allerede 1. september 1947 skjedde den første dødsulykken. En tømmerstokk falt ned gjennom ei 20 meter djup sjakt og drepte den 38-årige Arne Hagen fra Nore i Numedal. Året etter, 18. august 1948, falt ei steinblokk ned fra taket i inngangstunnelen til kraftstasjonen. Den 28 år gamle Øystein Kristiansen Ljøterud fra Sandsvær ble truffet. Han ble brakt til Drammen sykehus, der han døde straks etter ankomsten.

Det var tragisk mange dødsulykker på kraftanleggene rundt om i landet i de første årene etter krigen. Etter at arbeidsmiljøloven trådte i kraft i 1977, falt antallet ulykker drastisk.

Tillat meg så noen linjer om min far, Arnt Diesen, som også jobba i Kaggen. Etter mange år i smia og på «værste» på Drammensælva og noen måneder som

Knut Vik kjørte «Dumper».

Bildet utlånt av Arnt Berget

smed ved Gravfoss kraftstasjon, begynte han som smed, borhvesser og «pressekjører» i Kaggen. «Pressa» var det vanlige uttrykket for kompressoren som sørget for trykkluft til bormaskinene. Tida med handboring med feisel var et tilbakelagt stadium. Men behovet for å hvesse borene var fortsatt til stede. Hardmetallborene hadde ennå ikke kommet. Basene for stofflaga kom jevnlig med bor som skulle hvesses og herdes, «gvesses og hæles» som vi sa. En av disse basene het for øvrig Egil Ranheim, mange år seinere

Dynamittkasser fra Kaggefossanlegget.

Foto: Elling Diesen

en høyt ansett ordfører i Modum. En gang far min sto ved ambolten og smidde, spratt et bittelite stålstykke tvers gjennom det eneste øyet han så på, og han mista synet. Det andre øyet var ødelagt i ei arbeidsulykke i ungdommen. Vi kan i dag spørre hvorfor i all verden brukte han ikke vernebriller. Vel, far min og hans generasjon av industri- og anleggsarbeidere hadde stort sett den holdningen at verneutstyr «bare var i veien». Det gikk heldigvis bra denne gangen. Etter at jeg hadde måttet lese *Fremtiden* høyt for ham et halvt års tid, vendte synet gradvis tilbake, og han kunne jobbe i over tjue år til. Ikke bare arbeiderne hadde et noe avslappet forhold til sikkerhet. Verre var det at det samme gjaldt enkelte i ledelsen. En trykklufttank var koplet til den nevnte «pressa». En «syning» – oppsynsmann – hadde rett og slett brukt en vanntank til det formålet. Den eksploderte en gang far min tilfeldigvis var ute av smia et øyeblikk!

Anlegget preget lokalsamfunnet

Fagforeningen sto også for visse sosiale aktiviteter, i tillegg til det egentlige fagforeningsarbeidet. Blant annet ble det arrangert skirenn hver vinter. Av medlemmene befant det seg blant mange andre noen med det kjente langrennsnavnet Hellerud. Men i hoppbakken dominerte Trygg Rogstad. Han var jo fra Kongsbergkanten.

Anleggsvirksomheten i Kaggen satte sitt preg på lokalsamfunnet på så mange måter. Det gikk med tonnevis av dynamitt under anleggsvirksomheten. Dynamitten kom fra Nitroglycerin Compagniet – etterkommeren heter Dyno i dag – i trekasser. De tomme trekassene kunne folk få ta med seg, og de ble meget populære. De fant mange anvendelsesområder rundt om i hjemmene. Vi brukte dem blant annet som vedkasser. Blant ungene ble «kaggetråd»

meget populær. Tida med luntetening av dynamittsalvene tilhørte historien. Man var gått over til elektrisk tenning. Da brukte man tynne koppertråder med isolasjon i forskjellige farger for å kople ladingen til det elektriske tennapparatet. Særlig småjentene lagde fantasirike figurer av brukte «kaggetråder».

Fra anlegg til drift

Da sprengningsarbeidene var over, skulle aggregatene – turbiner og generatorer – installeres i stasjonshallen. Og det var vel omtrent på det tidspunktet at anleggsarbeiderne fikk seg tildelt hvert sitt minne om innsatsen i Kaggefossanlegget – et sigaretteti i tinn. I min fars eksemplar, som jeg har arva, har det for øvrig aldri vært en eneste sigarett.

Da Selmer nå var ferdig i Kaggefossanlegget, vant firmaet en entreprise for å bygge et vannkraftverk i Snowy Mountains i Australia. Flere av anleggsarbeiderne i Kaggen valgte å bli med Selmer til Australia. Og noen ganske få slo seg til i Australia for godt.

På jordene litt sør for anlegget blei det bygget boliger for den framtidige kraftverksbetjeningen. Under anleggsperioden bodde anleggsledelsen der. Jeg husker at jeg syntes en av ingeniørene hadde et litt spesielt navn. Han het Ålefjær. Mange år seinere, i 1960- og 1970-årene, blei jeg en av kraftverksdirektør Sigurd Ålefjærs mange undersåtter i Statskraftverkene.

Som første maskinmester på Kaggefoss kraftverk blei i 1949 ansatt Arthur Rydgren, som kom fra Gravfoss. Etter noen år blei han maskinmester for begge kraftstasjonene.

Det første aggregatet blei satt i drift i 1951. Turbinen var produsert i USA og var faktisk en del av den såkalte Marshallhjelpa som USA ga til vesteuropeiske land etter krigen. Fabrikatet var Allis Chalmers. Men generatoren var levert av NEBB på Skøyen i Oslo. Så kom de følgende aggregatene i drift i 1952, 1956 og 1965. Aggregat 2 og 3 hadde turbiner fra Voith i Tyskland og generatorer fra NEBB. Men det siste aggregatet var helnorsk. Turbinen var fra Kværner i Oslo og generatoren fra National Industri på Brakerøya i Drammen. Alle transformatorene var også fra National Industri. Det siste aggregatet er større enn de tre første.

I seinere år er det foretatt diverse tekniske moderniseringer i kraftverket. Entreprenørselskapet Skanska sprengte en ny og større tilløpstunnel, noe som førte til redusert falltap og dermed bedre utnyttning av vannet. Utnyttbart fall er nå 74 m. Mens alle kraftstasjoner da Kaggefoss blei satt drift, hadde døgnkontinuerlig skiftbetjening, er omtrent alle landets kraftstasjoner i dag fjernstyrt fra driftsentraler. Kaggefoss er styrt fra en sentral i Drammen. En lokal arbeidsstyrke fører nå periodisk tilsyn, rykker ut når sentralen får signal om at det har oppstått feil, og de utfører nødvendig vedlikehold.

I et år med middels nedbør produserer Kaggefoss kraftverk 606 millioner kWh (kilowattimer). Det er omtrent det samme som produseres i det adskillig mer berømte Alta kraftverk. Men mens Alta må ta i mot vannet omtrent når naturen bestemmer det, nyter Kaggefoss godt av alle reguleringene i Hallingdal, Hemsedal og i Krøderen. Når Kaggefoss kjører for fullt, går det ca. 150 kubikkmeter eller 150 tonn vann gjennom kraftverket hvert sekund. Gjennom samarbeidet i «Foreningen til Hallingdalsvassdragets regulering» slippes vann ut fra magasinene med sikte på best mulig økonomisk utbytte for kraftverkene som ligger nedafor. I en viss utstrekning kan også inntaksmagasinet i Snarumselva brukes til å regulere produksjonen. Om vi forutsetter at ti prosent av produksjonen går tapt i ledningene fram til forbruker, og antar at en gjennomsnittsfamilie bruker 16 000 kWh i året, sørger Kaggefoss kraftverk for strøm til over 34 000 husstander.

De fleste vassdragsreguleringer fører til skade på fisk og annet liv, således også i Kaggefoss. På grunn av oppdemmingen ovafor fossen blei gjennomstrømningshastigheten lavere. Da trives åbbor og gjedde bedre og ørret dårligere. De fleste fiskere liker ikke det. Når kraftverket bråstopper pga. en eller annen teknisk feil, synker vannstanden i elva nedover mot Gravfoss. Da har det hendt at fisk har blitt liggende på det tørre. Selv om lukene på toppen av Kaggefossen åpnes i det kraftverket stopper, tar det omtrent en halv time før vannet kommer ned til utløpet fra kraftstasjonen.

Det var som nevnt Drammens elektrisitetsverk, DEV, som fikk bygd Kaggefoss kraftverk. I 1999 blei DEV slått sammen med Buskerud energiverk, BE, til Energiselskapet Buskerud, EB. Etter at everkene i Lier og på Hadeland gikk inn i EB, blei navnet i 2016 endret til Glitre Energi, som kraftverkets eier nå heter.

KILDER:

Drammens Elektrisitetsverks 50-årsberetning 1903–1953

Gunnar Lokshall: *Drammen energiverk 1900–1990*

Inge Møller, redaktør: *Norske vannkraftverk, bind 1*

Glitre Energis hjemmeside

Konsesjonssøknad av 27. mars fra DEV

Tillatelse av 18. desember 1940 fra Arbeidsdepartementet

Tillatelse av 28. februar fra Samferdselsdepartementet

Notat av 11. mai 1947 fra fiskerikonsulent Trygve Løkengard:

Redegjørelse for den virkning regulering av Snarumselven ved Kagge/Kistefoss øver på fisket og fiskebestanden i det regulerte området.

Regional plan for vannforvaltning i vannregion Vest-Viken 2016–2021. 2. november 2015.

Notat av Morten Eken: *Kaggefoss kraftverk i Modum.*

Diverse artikler i Oplandske Tidende, Aftenposten, Fremtiden, Buskeruds Blad og BygdePosten

Informasjon fra Eystein Abel Engh, Erik Fleischer, Sven Gunnar Hæhre, Finn Gudbrandsen, Ingar Hellerud, Morten Eken, Arnt Berget, Asbjørn Lind, Trine Marie Stærkebye, Tom Versland, Torstein Vik, Tor Arne Vik og Pål Skjeggstad

Arnt Berget:

Tømmerfløtningen i Snarumselva

Trolig har Snarumselva blitt benytta til transport av tømmer helt fra førhistorisk tid. Men dette dreidde seg sikkert om transport over kortere strekninger av tømmer som ble brukt til hus- og båtbygging. Først i 1388 får vi et bevis på at det foregikk handel med tømmer og transport over større områder. Et brev forteller at Benedikt Nikolassøn fikk forkjøpsrett på tømmer i Modum, Snarum og Krødsherad.

Tømmeret måtte selvsagt fløtes nedover Snarumselva til Gravfoss og videre i Drammenselva til Eiker. Saltkokeriene ute ved kysten trengte store mengder med tømmer og ved, noe som førte til avskoging i områdene langs kysten. Man måtte stadig lenger inn i landet etter tømmer. Da sagbrukene kom, ble disse de største mottakere av tømmer. Denne industrien ble dominert av konge og adel. I 1545 innførte kong Christian 3. skatt for allmuens sagbruk. Hvert tiende bord måtte betales til kronen. Kongen, adelen og embetsmennene slapp skatten. I tillegg fikk Kongssagene forkjøpsrett på alt tømmer i Modum.

Ved Krøderen ble tømmer til Krødersaga skilt ut, før ferden videre nedover Snarumselva.

Foto: Krødsherad kommunes fotoarkiv

I 1920 ble det bygd ny skådam i Kaggefossen ved Gråbekkens utløp.

Foto: Ukjent

Store mengder tømmer ble sendt i Snarumselva i 1952. Her passerer tømmer Ramfoss tresliperi.

Foto: Modum kommunes fotoarkiv

Bøndene hadde fløtningsplikt

Et gammelt regnskap viser at kryllingen Kjetil Glesne i 1557 måtte betale halvannen tylft tømmer i bot til kongen fordi han hadde dradd en mann etter håret. Tømmeret måtte fløtes til Kongssagene i Åmot. Bønder i Modum og Eiker ble pålagt fløtningsplikt for Kongsagenes tømmer. Bøndene var også pålagt å fløte planker og bord fra Kongssagene til Drammen. Materialene var buntet i knipper på 12 eller 24 bord, som igjen var bundet sammen i flåter. I Døvikfoss og Hellefoss ble disse løst opp igjen, og bordknippene ble sendt utfor fossen i ei renne og deretter samlet i flåter igjen. Oppstabling når disse kom til Bragernes, var også pålagt bøndene.

Kongssagene på Åmot og sagene på Eiker fikk stor betydning for distriktet langs Snarumselva, og det ble fart i fløtningen. Det ble store penger å tjene på trelastindustrien. En mengde sagbruk ble etablert i Modum og Eikerbygdene. Fra 1630 til 1640 ble trelasthandelen i Drammen tredoblet, og skogene langs vassdraget ble nærmest rasert. Det ble vanlig at man tok tømmer helt fra Hallingdal. Dette ble fløtet til Krøderfjorden og seilt i store flåter ned til Snarumselva. Etter avtale med konge og adel var fløterne, som stort sett var bønder, forplikta til å føre tømmeret fram til sagbrukene. Lange avstander gjorde at fløtningen ble delt mellom flere bønder som sto for

hver sin strekning. Trelasthandlerne måtte ordne med fløtningen selv, men satte den bort til bønder.

Kaggefossen skapte problemer

Bergnabber som stakk opp av vannet i Ramfoss og Kaggefoss kunne føre til at tømmeret ble slått til pinneved. Når vannføringen var liten, ble det derfor samlet ved og brent bål på bergnabbene, som ble sprø og lettere kunne fjernes med slegge og spett.

På 1700-tallet ble det bygd tømmerhengsler og lenser for å styre tømmerets gang nedover elva. Fra 1787 til 1790 ble det bygd en såkalt «borgerdam» ved Kaggefoss. Denne fossen var en flaskehals for fløtningen, særlig når det gjaldt mastetømmer som satte seg fast eller ble ødelagt. Mastene ble halt i land ovenfor fossen og dradd med hester gjennom «Oppkjørsla» og opp på et jorde kalt «Masterullen». Herfra ble de kjørt på vinterføre ned Mastedalen til Masteøyra. Der ble de slått til vanns igjen på vårparten. Derfor kalles denne dalen for Mastedalen fremdeles.

Trelasthandlerdireksjonen blir opprettet

Grev Wedel Jarlsberg, daværende amtmann i Buskerud, så behovet for bedre organisering av fløtningen i Drammensvassdraget og innkalte til møte med bjelkehandlere, sagbrukseiere og trelasthandlere. Resultatet var at den såkalte «Fellesfløtningen» ble stiftet den

23. januar 1807, og denne trelasthandlerdireksjonen styrte fløtningen på Drammenselva. Den bestemte når tømmer fra Snarumselva og andre sideelver skulle slippes i «Storelva», og den hadde ansvar for vedlikehold av demninger og lenser. Brøtningsfolkene ble nå ansatt av direksjonen istedenfor av den enkelte tømmeroppkjøper. De var sesongarbeidere og var gjerne husmenn og småbrukere, som drev med skogsarbeid om vinteren og gårdsarbeid i onnene.

Napoleonskrigen førte til mindre aktivitet i fløtningen

Under Napoleonskrigen tjente det nøytrale Danmark–Norge gode penger på trelasthandel. Men da den danske regenten i 1807 allierte seg med Napoleon, ble vi trukket inn i konflikten. Dermed ble det slutt på all eksport av trelast til Storbritannia, og også mindre aktivitet i fløtningen.

I 1830-åra fikk trelasthandelen igjen et oppsving. Dette førte til mer fløting i Snarumselva enn noen gang. Skogene langs Drammenselva var nå så uthøgd at de ble beskrevet som verre enn om en skogbrann hadde herjet. Helt oppe fra Ål ble det fløtet tømmer til de store sagbrukene i Modum og Eiker. Mastetømmer ble vanskelig å oppdrive og måtte hentes fra Snarum og Krødsherad. Det ble gjort flere utbedringer på lenser og en ny «borgerdam» ble bygd ved Kaggefoss i slutten av 1930-åra.

Elva var en viktig transsportåre

I dette tidsrommet var Snarumselva en meget viktig transsportåre for Snarum koboltverk. Rå slig (finpukket malm) og senere røstet slig til sligverket ved Kongsfoss ble sendt med elva. Utstyr og varer til verket ble lasta i båter ved ferjestedet Bøenstøen og rodd opp til Snarum. Lakterved til fyrsetting og grølleved til begge blåfargeverkene og likeledes grølleved til Hassel jernverk kom også med elva.

Vedfløtningen på elva kunne kreve menneskelig på slutten av 1800-tallet. Nils Nilsen og sønnen, som også het Nils, drev med vedhogst like ovenfor Ramfoss. Denne veden ble lagt i bunter og rodd ut på elva. Båten kom for nær suget fra fossen og reiste utfor. Det ble regnet som umulig å seile ned Ramfossen med livet i behold, men utrolig nok kom båten flytende ut av fossen halvfull av vann. Takket være karenes erfaring og kunnskap om elva, gikk det bra.

Økende tømmermengde i elva gjorde at det i 1865 ble det bygd et såkalt løst hengsle, bundet sammen med jernklaver, ved Bjørntangen ovenfor Kaggefoss. Tømmeret hadde lett for å hope seg opp der, slik at fløtingen kunne gå i stå i flere uker.

I åra 1870-80 ble det fløtet ca. 12 000 tylfter tømmer årlig, så aktiviteten på elva var stor. Det ble også sprengt bort bergnabber flere steder. Der Gråbekken renner ut i Kaggefossen, gjør elva en skarp sving, og der var det en odde som stakk ut i elva. Her hadde tømmeret lett for å hope seg opp, derfor ble odden

sprengt bort, og det ble bygd en «skådam» mot bekeutløpet.

Selv om trelasthandelen i Drammen avtok på slutten av 1800-tallet, gjorde etablering av flere papirfabrikker langs Drammenselva at fløtningen i Snarumselva nådde nye høyder. Det ble også bygd et tresliperi ved Ramfoss. Fra 1900 og utover kom det også tømmer fra Sigdal fra Kvernelva som renner ut i Snarumselva ved Korsbøen. I *Gamle Modum 2008* har jeg skrevet om fløtingen i Kvernelva.

Konkurransen fra Krøderbanen og flere arbeidskonflikter skapte problemer

En stadig sterkere konkurranse fra Krøderbanen ble det etter at denne ble bredsporet i 1909. Dette og dårligere tider fra 1920 førte til lavere fløterlønninger og streik over hele vassdraget i 1921. Flere konflikter fulgte. Et foto fra 1922 viser at det er opphoping av tømmer i Kaggefossen ved Graabækhullet, og at skådammen blir forbedret. Fløterne kalte slike opphopinger for vaser eller bråter. Det kunne være bare en stokk som låste hele vassen, og denne bandstokken var det en farlig jobb å fjerne. Derfor ble det etter hvert brukt dynamitt for å løsne vassen. Langvarige streiker i hele Drammensvassdraget i 1926, og i Snarumselva i 1931, skapte vanskeligheter. Under sistnevnte hopet det seg opp 7-8 000 tylfter tømmer i Skålfoss. Av frykt for at Stryken og Bjørntangen bro skulle ødelegges, ble militære styrker fra Hvalsmoen utkommandert for å sprengte tømmervasen. Det ble også utkommandert 100 mann til å bevokte broene natten til 11. juli.

Oppsving etter krigen

Streiker og konflikter preget første del av 1930-åra, men forholdene bedret seg for fløtingen like før 2. verdenskrig. Denne resulterte i at tømmerkvantumet sank betraktelig. Men så tok det seg opp igjen fra krigens slutt og fram til først i 1950-åra. Tømmerbilen ble nå en viktig konkurrent i tillegg til Krøderbanen, og tømmermengden på elva avtok hvert år. Det ble etter hvert nå bare 6 mann som drev fløting. Det var tre tomannslag som hadde hver sin rode. Det er ikke mange yrker som har bestått over så langt tidsrom med så få endringer som fløtingen. Redskapen var fløterhake og båt som gjennomgikk svært få endringer, bortsett fra at båtmotoren kom inn i bildet de siste åra. Men i 1967 seilte den siste tømmerstokken nedover Snarumselva, og en flere hundre år gammel tradisjon ble borte for alltid.

KILDER:

Drammensdistriktets skogeierforenings jubileumbok, 1957
Modums historie
Norsk skogbruksmuseum
Hjermund Hansen
Henning Hansen

Båter på Tyrifjorden

D/S Krepsen var en tømmerflepebåt i stål eid av Drammens trelasthandlerkorporasjon. Byggeåret er ukjent, men båten ble i 1938 avbildet ved dampbåt-brygga i Vikersund. Båten har først vært brukt ved Steinberg hengsle, og den skal visstnok ha kommet opp i Tyrifjorden i 1930. Den ble brukt til å samle sammen tømmer til de store grimene som skulle slepes over Tyrifjorden av større slepebåter, først Grev Wedel og siden Greven. Historien sier at den har vært på bunnen flere ganger. Den har gått over i privat eie

D/S Krepsen

Foto: Buskerud fylkesfotoarkiv

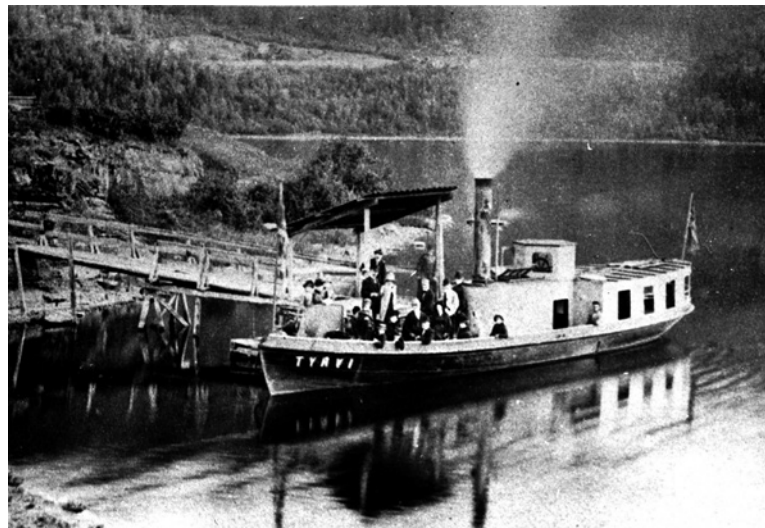
etter at den ikke lenger ble brukt til tømmerfleping. D/S Krepsen ble også kalt «Hjertebankeren». Det var vel lyden av motoren som minnet om hjerteslag. Siste gang jeg så Krepsen, var den på en privat tur til Ullhaugbrygga. Da var det Krohn Berg fra Røyse som eide den, og han kom sammen med sin bror Jens på besøk til oss. Jens Berg var gift med min mors søster. Det var nok en gang i slutten av 1960-åra. Båten skal nå eies av en familie i Åsa.

D/S Kong Ring var en hjuldampere som ble bygget hos Schirmer på Øya i Hønefoss i 1836/37. Det var den første dampbåt som ble bygget i Norge. Den ble sjøsatt 9. juli 1837. Da var det stor fest i Hønefoss med bl.a. fest på Gladtdvedt hotell. Båten ble bygget om til passasjerbåt og hadde en 10 hk motor fra Motala mek. verksted. Båten var eid av Grev Johan C. H. Wedel Jarlsberg, sagbrukseier Fredrik Thorne og rittmester Lange. Båten ble hugget i 1851.

D/S Halfdan Svarte var en hjuldampere beregnet på passasjertrafikk. Den ble bygget ved Randsfjorden på Jevnaker i 1837–38. Båten hadde samme eiere som D/S Kong Ring. Båten ble i 1851 solgt til Rytterager på Storøen og Hans Andre Hovi. Den ble da satt i trafikk mellom Busund og Svangsstrand via Sundvollen. Båten ble hugget i 1854, og maskineriet ble overført til **D/S Sigurd Syr**, som var en hjuldampere som ble bygget i 1854 hos Schirmer i Hønefoss. Sigurd Syr forliste utenfor Nakkerud, Ole Helgesen kjøpte vraket.

D/S Anna Kolbjørnsdatter var en passasjerbåt med propell bygget i 1861 ved Akers mek. verksted. Den hadde en motor på 130 hk. Skipets eier var Gjerts fra Hønefoss, kaptein var Anders Sundland. Båten ble i 1871 solgt til Randsfjorden og skifta navn til **Harald Haarfagre**. Båten ble hugget omkring 1914.

D/S Tyrvi var en hjuldampere bygget ved Akers mek. verksted 1867–69. Den var en passasjerbåt. Eier var Drammen-Randsfjordsbanen. Den gikk fram til 1900

D/S Tyrvi

Foto: Nils Thaulow
Buskerud fylkesfotoarkiv

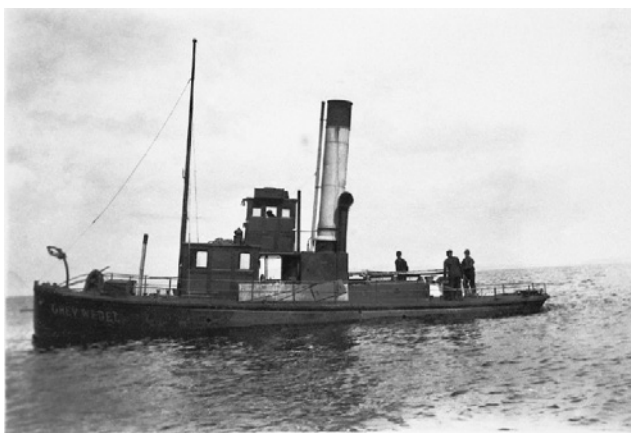
mellom Sundvollen, Gomnes og Skjærdalen. Båten ble overført til Randsfjorden i 1900 og trafikerte Randsfjorden fram til 1961 under navnet **Trygve**.

D/S Grev Wedel var en tømmerfleper med salonger for 1. klasse, bygd ved Nyland mek. verksted i 1875. Båten kom med jernbanen til Vikersund og ble satt sammen på sluppen ved saga i Vikersund. Båten var eid av Drammens Trelasthandlerkorporasjon. Båten dro store tømmergrimer fra Storelva på Ringerike til Vikersund fram til 1953. Skipper på båten de fleste åra var Karl Johan Ruud, også kalt «Dampbåt Karl». I tilfelle krig hadde båten lov til å frakte 80 passasjerer. Hver vår og høst hadde tømmerdireksjonen en tur med båten med servering av bl.a. akevitt og rakefisk. Sommeren 1890 var Keiser Wilhelm av Tyskland med

D/S Grev Wedel på jomfrutur

Foto: Modum biblioteks bildebase

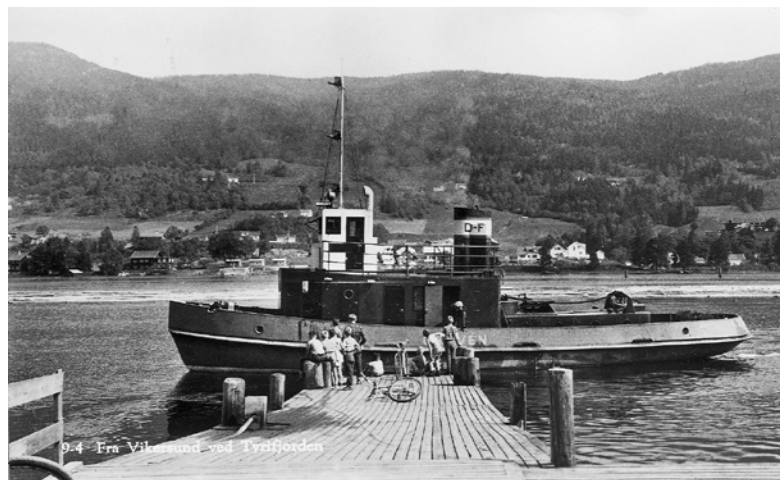
D/S Grev Wedel på Tyrifjorden

Foto: Modum biblioteks bildebase

sønn prins Heinrich og kong Oscar av Sverige-Norge sammen med sønnen kronprins Gustav på tur på fjorden med båten.

M/S Greven avløste Grev Wedel i 1953. Den ble sjø-satt 17. juni 1953 ved saga i Vikersund. Det var en tømmerfleper med salong bygget ved Glommen mek verksted i 1953. Skipets eier var Drammens trelasthandler-korporasjon. Skippere på båten var Harald

Gomnes og Mads Ruud. Greven ble i 1965 solgt som slepebåt i Oslofjorden. Båten ble kjørt til Svangstrand og transportert derfra med bil. Båten var en stund på Hareid på Sunnmøre før den kom tilbake til Vikersund i 2005. Greven ligger nå ved dampbåtbrygga.

M/S Greven

Foto: Buskerud fylkesfotoarkiv

Jeg husker at transporten tilbake til Vikersund gikk via Østmodum, og at det var litt problemer å komme forbi Ullhaugsvingen.

D/S Høvding var en gods- og passasjerbåt i stål og tre. Den ble bygget ved Kristiansand mek. verksted i 1882. Skipets eier var A. Schinnerud på Nakkerud. Det var plass til 40–50 passasjerer på båten. Båten drev de første årene med gods- og passasjertrafikk på Tyrifjorden, Holsfjorden og Steinsfjorden, mens den fra 1924 slepte tømmer. Båten kantra ved Vikersund og ble liggende på bunnen utfor Grandvika.

D/S Ringerike var passasjerbåt i stål bygget ved Akers mek. verksted i 1903. Båten var eid av Lierbanen A/S og hadde plass til 120 passasjerer. Båten gikk fra Svangstrand via Dyrbak brygge til Sundvollen. Kaptein var Lars Johannesen fra Hole. Bestefar Mads Tandberg var den som tok imot båten når den kom til Dyrbakbrygga, altså var han dampskipsekspeditor. Båten gikk vel så lenge det gikk tog på Lierbanen til Svangstrand.

D/S Ringerike

Foto: Buskerud fylkesfotoarkiv

D/S Jarl var en tømmerslepebåt i stål. Båten var bygget ved Glommens mek. verksted i 1911 for Drammens trelasthandler-korporasjon. Båten gikk sin første tur med tømmer i mai 1912 med tømmerslep fra Storelvas utløp og ned til Vikersund. Båten gikk hver sommer fram til 1930, da den ble frakta med Krøderbanen til Krøderen og slepte tømmer fra Gulsvik til Krøderen til 1930 da den sank. Båten ble senere hevet og gikk med tømmerslep fram til 1960. Jarls siste skipper var Johan Bakken.

D/S Bølgen var en dampslupp i tre som var eid av Drammens trelasthandler-korporasjon. Båten ble stort sett brukt i Holsfjorden i forbindelse med tømmerutslag og etterrensk. På folkemunne ble det sagt at den trivdes bedre under vann enn over vann, det var visstnok sjelden den lå og fløt.

D/S Telegraf var en slepebåt i stål som var eid av Skjærdalen bruk. Den ligger som vrak ved Skjærdalen brygge.

M/B Fix var en motorbåt bygget for passasjertrafikk i 1905/06. Den gikk i passasjertrafikk mellom Vikersund, Svangstrand og Sundvollen. Eier og kaptein var Olaus Iversen fra Vikersund. Iversen ble kalt «Kaptein Va i land» fordi han også la til der det ikke var brygge så både han og passasjerene måtte vasse i land. Samme Iversen bodde på en plass under Fure som kalles Ner-Ullhaug. Det var litt konkurranse mellom Høvding og Fix. I 1922 averterer Iversen i

M/B Fix

Foto: Buskerud fylkesfotoarkiv

Oplandske Tidende at han gjenopptar ruten til Svangstrand, men i 1923, da var veien på Østmodum åpnet fram til Lier, og da averterer han at han byr fram båten til bortleie eller søndagsturer til Sundvollen med avgang fra Vikersund kl. 08.00 og retur fra Sundvollen kl. 6 ettermiddag.

M/B Vikersund 1 og Vikersund 2 var båter som gikk i fast passasjertrafikk mellom Vikersund og Bønsnes. Vikersund 1 var det overrettssakfører Hagbart Dedichen som anskaffet. Vikersund 1 ble avløst av Vikersund 2 i 1910. Det var også flere små passasjerbåter, **M/B Morgana** var en stor motorbåt i eik bygget i 1903, **M/B Gråbåten** var en stor motorbåt.

Rute
for
Motorbaaden „Vikersund“

gjældende fra 30te Juli 1908 indtil videre.

Fra Vikersund	11,30	Form	og	8,10	Em.
— Fure	12	Midd.	—	8,40	—
— Melaaen	12,22	Em.	—	9,02	—
— Gulsrud	12,38	—	—	9,18	—
— Dyrbak	12,55	—	—	9,35	—
— Bønsnes	1,24	—	—	10,04	—
Til Sundvolden	1,54	—	—	10,34	—
Fra Sundvolden	6,30	Em.	og	4,00	Em.
— Bønsnes	7,04	—	—	4,34	—
— Dyrbak	7,33	—	—	5,03	—
— Gulsrud	7,50	—	—	5,20	—
— Melaaen	8,06	—	—	5,36	—
— Fure	8,30	—	—	5,58	—
Til Vikersund	8,54	—	—	6,24	—

Forandringer forbeholdes.

Motorbaaden «Vikersund» i ferjetrafikk.

Annonse i *Oplandske Tidende* 1908

Når det gjelder tømmerfløtingen, var det flere motorbåter, en eid av Nils Askerud fra Gulsrud, en eid av Robert Tandberg fra Gulsrud, en eid av Langeland fra Øverskogen og en eid av Olof Ask fra Ask. Han var fløtningssjef og hadde den største motorbåten.

Det har også i de senere år vært passasjerbåter på fjorden. På 1970-tallet gikk Kong Ring hver søndag fra Vikersund til Sundøya hvor det var populært å spise middag for så å returnere med båten tilbake til Vikersund. Denne båten var stasjonert på Ringerike. I dag kan en få tur med Dronning Tyra som ligger ved Gladtvedt brygge i Hønefoss og eies av rederselskapet Tyrifjord Cruise som holder til i Helgelandsmoen næringspark. Dronning Tyra er 20 m lang og 5 m bred og kan ta 70 passasjerer. Den veier 30 tonn. Båten ble bygget på det danske verftet Knud E. Hansen A/S i København i 1989 og ble ombygd og kom til Norge i 2005.

For folk på Østmodum var Tyrifjorden tidligere hovedforbindelsen ut av bygda, det var dårlig med veier på 1800-tallet. Det ble båt om sommeren og hest og slede om vinteren. Fram til 1923 stoppet Østmodumsveien ved Tandberg, derfra en dårlig kjerrevei mot Lier. Jeg husker godt at når det ikke passet å reise til Vikersund for å handle, var det raskere over fjorden til kjøpmann Aasli ved Drolsumstasjonen enn inn til Kolbjørn Nordahl i Kloppa. Skulle vi med bussen til Vikersund, gikk jo mye av dagen, det var to bussavganger mot Vikersund om dagen og tilsvarende tilbake. I dag er vi omtrent i tilsvarende situasjon, bare skolebuss til Vikersund og ingen butikk hverken i Kloppa eller ved Drolsum, så nå er det bil som gjelder.

KILDER:

Asbjørn Jacobsen: *Med nikkel i lasten*

Opplysninger fra min far og andre østmoinger

Grethe Hølen:

«Villagris» og annet dyrehold under annen verdenskrig

Illustrasjoner ved Birger Hammerstad

Butikkene gikk tomme for varer.

«Matauk» var et av de orda som oppstod under krigen. Butikkene gikk tomme på de fleste varer etter hvert, og påfyll av nytt var sparsomt.

Vi hadde ganske stor hage med poteter, grønnsaker, frukt og bær, som faren og storesøstera mi tok seg vel av, og hun og mora mi stelte godt med oppbevaring. I tillegg til hagen fikk vi vår del da Embrettfoss Fabrikker som eide Løv'jordet, delte ut parseller til de ansatte. Men – krigen blei langvarig og behovet for annen mat meldte seg etter hvert. Hvilke nye tiltak kunne være mulige?

Å dra ut på fiske hørte ikke med til næringa i Modum. Bare de få «fødte» fiskere kunne bidra til husholdningen med den slags. Jakt kunne jo vært noe å satse på for de som hadde det som hobby, men det var forbudt. Vi fikk kjøpt fisk i butikken, og i alle fall sild, for hele sommerhalvåret besto kveldsmaten av sild – og – fars deilige poteter som vi heldigvis hadde nok av. Potetene egna seg også til å drøye smøret med for de som virkelig var i nød. (Smørpapiret bruktes til å smøre steikepanna, eller vaffeljernet.)

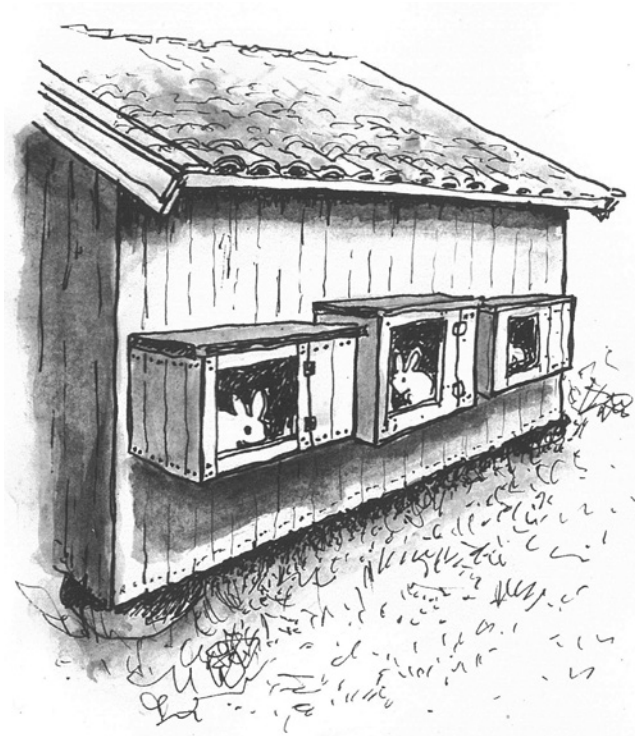
Hva med husdyr? Det enkleste for oss var vel å prøve med høns, for leikestua mi sto jo der, og den ba

Matauk

vel kanskje om å få være til «annerledes» nytte. Ikke husker jeg hvor hønsa kom fra, men en flott hane, som viste seg å være aldeles gal, flyttet inn i leikestua med sitt harem. Når hønsene fikk gå løse, måtte vi alltid ha med piasavakosten som våpen i tilfelle hanen gikk til angrep.

Rekker med kaninbur

Kaninavl kom ganske tidlig i gang. Det fantes neppe et uthus som ikke hadde rekke, tilsmers rekker, med kaninbur på veggen. Folk «lå» langs grøftkantene og «røska» løvetann. Mang en konfirmasjonsmiddag blei nok redda av «kaninsteik». I tillegg til mat ga kaninen skinn til klær, som det også blei stort behov for etter hvert.

Så kom griseholdet. Dette var jo vanlig for de med småbruk og gårdsbruk, men nå kom «villa-grisen»! Dens tilværelse kunne nok være så ymse.

Vi heiv oss naturligvis på «bølgen», og far måtte igjen inn i byggmesterrollen. Lenge siden kiosk-/leikestuebygging. Det blei nok ikke snakk om noen villa, heller et lite krypinn.

På våren kom en kar fra Øst-Modum til Steinbru med grisebilen. Da var det sirkus. Stor trafikk på «Stupet». Alle som hadde, eller hadde anskaffa ny bolig til dyret, møtte opp, og en kan kanskje tenke seg lyden som spredte seg over Steinbru når hver tok sin grisunge under armen for å komme seg hjem for å installere grisungen i sin nye bolig. Bolig som neppe hadde vært godkjent av rette vedkommende i dag i hvert fall. En grisunge vedvarer ikke å være unge den heller, så omfanget økte, og det var jo intensjonen.

Jeg slapp vanligvis unna hus- og hagestell, men ved en anledning som mor og far var på bytur, blei jeg satt til å være «griskokk». Uvant som jeg var med slike oppgaver, jeg leika i gata, og lot gris være gris helt til forferdlige skrik nådde gata og meg. – Jeg først og de andre ungene etter – ned i hagen i det grisen jumpa over «gjerdet», og 6-ruta fra Åmot stoppa på Stupet. Det blei et «race» før hovedpersonen var vel innenfor «gjerdet», og fikk servert sin etterlengtede «lunsj». Mora og faren min var heldigvis ikke av de som hevet stemmen .

Men så: Kunne ikke ei ku vært en tanke? Hjallen på «Øs'sia» var kjent for de fine Telemarkskuene han solgte. Far hadde et lite verksted som han var veldig glad i, der blei det gjort skomakerarbeid, reparert redskap og sydd og bandasjert fingre m.m. Ja, ja, var det så at mor ville ha ku, så ofra far verkstedet, snakker om snill mann, og på en eller annen måte fikk han tømt verkstedet, som var «nabo» til «skjulet», der englene dalte ned fra «hjellen» mellom hoggestabben og skjærekrakken når det var jul.

Vel, avtalen med Hjallen gikk i boks, muligens takket være svoger'n, som alltid stilte opp og var game når noe skulle skje, og så var dagen der da «Eva» skulle hentes hjem. Svoger stilte opp og med mor og meg på slep tror jeg vel at han spilte hovedrollen, sammen med Eva. Veien gikk over

Gustadhøgda hjem til Steinbru, og der kunne far vise frem det fine «fjøset» han hadde ordnet til.

Men, – Eva var for lang. Vi puffa og dytta på langs og på tvers, og diagonalt, men, nei – Eva var for lang! Så var gode råd dyre. Det var kjent at et fjøs på en husmannsplass sto tomt, og far fikk en tur til sjefen på Embretsfoss, og jo da, det var greit, det kunne vi bare låne. Ikke visste jeg at mor kunne melke, men hun gikk til arbeidet med stort mot og glede, morgent og kveld. Tomt – ikke en dråpe!! Unger trenger jo melk, og dem var det nok noen av i nærheten.

Så var det ut å gå igjen. Eva fikk det godt, hos a'Borghild og n'Kristian på Holo, og mor fikk bevist at hun kunne melke! Vi fikk avtale om å hente tre liter melk hver kveld, noe som smakte og gjorde godt. Så blei det sommer, 1944, og nå var det vel også svoger som ordna opp, – til seters bar det, med budeia på Sponevollen og hele buskapen. Vi fikk overnatte, og tenk for en opplevelse for en 12-åring: Å få overnatte på hemsan sammen med en jenteflokk!

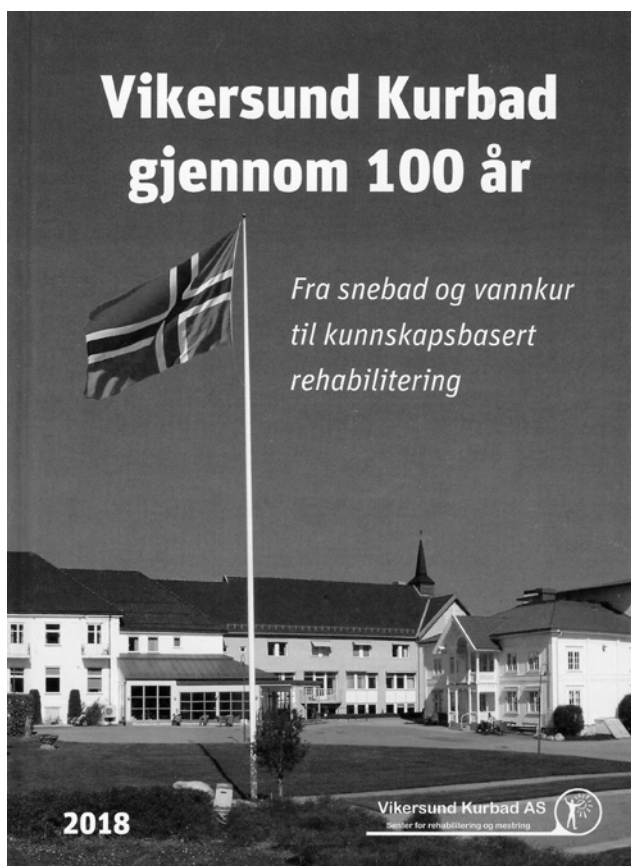
Hjem igjen til sitt «endeligt», på Holo. Til jul i 1944 var Evas liv over, og vi fikk masse deilig mat. På denne tida hadde jeg min første «jobb» som barnepike til ettåringen «Veis» (Thorleif). En dag da han spiste middag med oss, KJØTT, så han på mor med sine store blå øyne og sa spørrende: «Få mere sånn deilig fish 'a Tante?», oppvokst på sild/fisk!

Håvard Altern:

Fra Hippokrates via Kneipp

Hundre år med Haavik-helseheim på Vestre Vikar

14. juni 2018 feira Vikersund Kurbad sin hundreårsdag. I dag er dette et senter for rehabilitering og mestring, trygt plassert i spesialisthelsetjenesten, og navnet er for femte gang gjenstand for fornyelse. I 1918 ble Modum Helseheim grunnlagt av en lege som var sterkt kritisk til legevitenskapen. Hvorfor valgte Hans og Helga Haavik Vikersund?

Når det gjelder å vurdere boka som Kurbadet markerer jubileet med, er jeg inhabil. Jeg har nemlig vært bokas redaktør, og har skrevet noe av den, i tett samarbeid med fem av grunnleggerens barnebarn, og med Tommy Modøl som har laga ferdig bok av råstoffet. Jeg anbefaler boka, og takker Helge Haavik og Tommy Modøl for hjelp også med å illustrere denne artikkelen.

Bedriften og familien som eier den, har spilt og spiller fortsatt viktige roller i Modumsamfunnet, ikke bare direkte, men også indirekte gjennom moinger som er (etterkommere etter) «innvandrere» til bedriften fra andre landsdeler.

Helseheimen – en «naturlægeanstalt»

Bare de første fem åra het badet Modum Helseheim, men «Helseheimen» eller bare «Heimen» var navnet på folkemunne i flere tiår etter at begrepet Helseheim offisielt ble fjerna. Navnet ble endra til Vikersund Badesanatorium allerede i 1923, men så seint som i 1959 ble det protokollført en generalforsamling under det opprinnelige navnet.

Navnet skreiv seg fra forbildet Furuly Helseheim på Stord – en «naturlægeanstalt» grunnlagt i 1908 av Ole Olvik (1858–1924). Furuly finnes fortsatt, som Helse Fonna Stord Sjukehus. Vikersund Kurbad er i gang med institusjonens femte navneskifte. Etter vedtak i jubileumsårets generalforsamling skal navnet nå være Vikersund Bad Rehabiliteringssenter.

På Furuly ble legen Hans Haavik (1875–1942) ansatt i 1909, etter å ha bidratt til å få Olvik frifunnet for kvakksalveri. Olvik var nemlig ikke lege. Etter mange år med antakelig revmatisk sjukdom fikk han effektiv behandling av den tyske teologen og naturlegen Sebastian Kneipp (1821–1897), og ble en dyktig talsmann for Kneipps metoder. Kort sagt handler Kneipps metoder mye om vann (se eksempel i egen ramme). I Tyskland ble det organisert en egen naturlegeutdanning som både Olvik og Haavik tok.

Oppbrudd østover

Men Haavik blei ikke lenge på Stord. I 1915 reiste han østover med kone og fem barn, langt fra Fusa der han sjøl var oppvokst, langt fra konas hjemsted i Kvinnherad, langt fra Leirvik der de hadde bodd sammen i sju år og der barna var født. De reiste for at han skulle bli kommunelege i en nyoppretta stilling med kontor og bolig på Sysle. Stillingen hadde fast lønn og var derfor ikke spesielt lønnsom.

Haavik blei snart kjent for sine spesielle metoder og fikk oppnavnet «Vassplasken». Kontoret hans ble kalt «Baderommet». Etter bare to år sa han opp for å konsentrere seg om det prosjektet som skulle bli Modum Helseheim, og flere pasienter fra legedistriktet hans ble med som aksjonærer. Ytterligere to barn blei født etter at familien flytta østover.

Noe av mitt arbeid med jubileumsboka har dreid seg om å leite etter Ole Olviks personlige arkiv. Håpet var å finne dokumentasjon på hva ekteparet Haavik og deres mentor Olvik tenkte, da disse store valgene ble gjort. Man kunne jo tenke seg at Haavik og Olvik la vekt på at et velrenommert gammelt sommeråpent kurbad allerede fantes på Modum i 1915 – grunnlagt

som St. Olavs Bad av Heinrich Arnold Thaulow i 1857. Ingen slik forbindelse er ennå funnet.

Jeg drømmer om at noen skal finne Olviks papi-
rer på et privat loft et sted i landet, forstå hvor viktige
de er, og overlate dem til et offentlig arkiv med orden
i sakene. Flere enn ti offentlige arkiver med orden i
sakene er blitt spurt og har leita. Jeg er som oftest ikke
sanndrømt.

**Kneipps, Olviks og Haaviks metode:
Vann i alle former**

«En særdeles og overordentlig virksom Maade at
gaa barbent paa er at gaa i vaadt Græss, likegyldig
om dette er blevet vaadt af Dug, Regn eller ved
Oversprøitning. Jeg anbefaler dette til Unge og
Gamle, Friske og Syge uhindret av nogen anden
kur.»

Sebastian Kneipp: *Min Vand-kur*, opprinnelig utgitt
1886, norsk oversettelse 1891

Sitatet er gjengitt fra «Vikersund Kurbad gjennom
100 år», som kommenterer det slik:

«Hippokrates anbefalte 2300 år tidligere å spasere
barbent på gresset i morgenduggen. Sebastian Kneipp
har antakelig lest rådet i *Corpus Hippocraticum* (...),
prøvd ut virkningene av barbentgange, og sett positive
resultater av det.»

«De medisinske løgne»

Til forskjell fra Ole Olvik tok Hans Haavik norsk
medisinsk embetseksamen først. Den utdanninga
brukte han bare fem år på, mot normalt sju. I 1923
skreiv han at den korte studietida kanskje var grun-
nen til at han aldri ble «noen ordentlig lege». Han
rakk ikke å bli overbevist om det han kalte «de medi-
cinske løgne».

Hans Haavik var en skarp kritiker av kirurgiske
inngrep, av sine samtidige legers medikamentforscri-

Hans og Helga Haavik

Fra 1919 til 1923 var dette trehuset Helseheimens hoved-
bygning. Det brant i april 1923.

ving, og av vaksiner. To år før han grunnla sin egen
helseheim, fikk han publisert en entusiastisk artikkel
om «snebad» som forebygging og behandling av nær
sagt alle sjukdommer. Hele artikkelen er gjengitt i
jubileumsboka, og den slutter slik: «Bare forsøk sne-
badet godtfolk. Jeg skal ta alle de liv paa min samvit-
tighet, som stryker med herav.»

En sønn (Herman) og en dattersønn (Kjell) har
ført fars og morfars livsverk videre som overleger
ved Vikersund Bad. De har justert kursen i retning av
konvensjonell medisin, begge som spesialister i rev-
matologi. I 2018 er Kjells sønn David en av to over-
leger ved Vikersund kurbad. De to har spesialistkom-
petanse i fysikalsk medisin og rehabilitering. Dessuten
har VKB i dag flere leger i deltidstilling som har
andre spesialiteter. Kurbadet er i høy grad medisinsk
anerkjent og arbeider nå på langtidskontrakt som del
av spesialisthelsetjenesten.

Hans Haavik døde da institusjonen var bare 24
år gammel og før sønnen Herman (1913–1969) var
ferdig utdanna lege. Legekritikeren Hans Haavik
kunne knapt ane hvilken utvikling bedriften ville
gjennomgå de neste 76 årene. Jeg som har fått lov til
å studere bedriften og menneskene som har leda den,
antar at han ville likt det han hadde fått se, hvis han
hadde levd noen tiår til. Ikke bare bedriften men også

I mange år etter at Grandgården ble bygd i 1909 under
navnet Eojen gaard, var plassen foran huset ikke mye brei-
ere enn gata. Der Grandplassen er i dag, het det i mange år
Grandvika.

Ungdomsbilde av Randi (1921-1997), yngste barn av Hans og Helga Haavik, og Randis ektemann Einar Paulson (1918-2005). Offiseren Einar Paulson var direktør ved Vikersund Bad fra 1969 til 1980.

Alida (1911-1972) og Paul Nilsen (1907-1980). Alida var nest eldste datter av Hans og Helga Haavik, og hennes mann Paul var bademester ved Vikersund Bad fra 1928 til 1980.

den medisinske vitenskapen har nemlig i høy grad justert kursen.

Jeg vil legge til at jeg som sambygding og venn av flere i familien, er like inhabil når det gjelder det som følger her, men det får stå sin prøve: Jeg er djupt takknemlig og full av respekt for livsverkene til både

mine jevngamle Haaviker og deres foreldre og besteforeldre. Det må være slikt som kalles verdiskaping.

Medgrunnleggeren Helga Valvatne

I 1923, samme året som helseheimen ble et badesanatorium, ble institusjonen hardt ramma da hovedbygningen brant ned til grunnen. Da var det nok godt at bedriften også var etablert i Vikersund sentrum. Grand hotell ble under navnet «Evjen gaard» reist i 1909 av den seinere elverksgründeren Hagbarth Dedichen.

Hotellbygningen ble kjøpt av Helseheimens grunnleggere høsten 1917, omtrent samtidig med at de kjøpte gården Vestre Viker. Grand ble bygd om for å fungere som en del av institusjonen, men ble etter hvert overflødig da bygningsmassen på gården ble større. Hotellet ble solgt i 1931.

Når jeg i forrige avsnitt skriver grunnleggere i flertall, er det ikke bare fordi lærermesteren fra Stord var med på laget. Det må også markeres at Hans Haaviks kone Helga (1886–1941) skal dele æren like mye som hun delte strevet. Jentenavnet var Valvatne, og hun var vokst opp på Sunde i Kvinnherad, i en familie av gründere.

Det å grunnlegge og videreutvikle industri- og handelsbedrifter var noe Helgas foreldre og morforeldre hadde holdt på med i over 67 år, da Helga og Hans i 1918 grunnla sin bedrift. Hvis noen av *Gamle Modums* lesere tenker at dette også kan ha noe med Haktor Walvatne på Geithus å gjøre, er de på sporet. Haktors far Jacob var Helgas nevø. Han kom til Vikersund for å arbeide som kjøkkensjef hos tante og onkel.

Helgas mormor fødte tolv barn, mora elleve. Helga og Hans, som gifta seg i 1907, fikk sju. To av dem døde barnløse som unge voksne, mens alle de fem øvrige og deres ektefeller ble engasjert i foreldrenes bedrift, i det minste som styremedlemmer. Hans fylte flere roller. Han var ikke bare lege men byggeleder, bygningsarbeider og aktiv deltaker i gårdsbruket.

Helgas roller var minst like mange. Hovedoppgaven hennes var å være oldfrue, en funksjon som i dag heller kalles husøkonom. En niese hvis tilbakeblikk er gjengitt i hundreårsboka, sier at hun var «en festlig dame og et fantastisk menneske. Hun var aldri i ro, var handlekraftig, en hjelpe- og selskapsdame, var overalt.»

Nesten førti eiere

Den yngste i annen generasjon, grunnleggernes svigerdatter Eva Haavik, døde i 2017. I 2018 nærmer antallet eiere seg førti, og alle disse er etterkommere etter Helga og Hans. I starten var mange eksterne støttespillere med som aksjonærer, men Hans arbeidet systematisk med kjøp av aksjer i egen bedrift. I 1985 kjøpte Knut Haavik de siste to aksjene som var på andres hender, og så blei det vedtektsfesta at ingen aksjer kunne selges ut av familien.

Olaf (1915-1959) og Eva (1933-2017) Haavik. Olaf var direktør ved Vikersund Bad en kort periode under krigen og fra 1945 til 1959. Eva, født Drolsum og seinere gift Esperum, tok igjen Haavik som etternavn mot slutten av sitt liv. Hun var Olafs annen ektefelle.

Grete (1915-2007) og Herman (1913-1969) Haavik. Grete, født Søberg, overtok sin svigermors rolle som institusjonens oldfrue. Herman overtok etter sin far som overlege og beholdt denne jobben til han døde. Etter at Olaf døde i 1959 var Herman også direktør.

Knut var styreleder i en lang årrekke. Han er sønn av Olaf (1915-1959). Olaf overtok som Badets direktør da Hans døde og sto på helt til han sjøl falt fra. Broren Herman tok så ikke bare den medisinske men også den merkantile lederrollen i ti år.

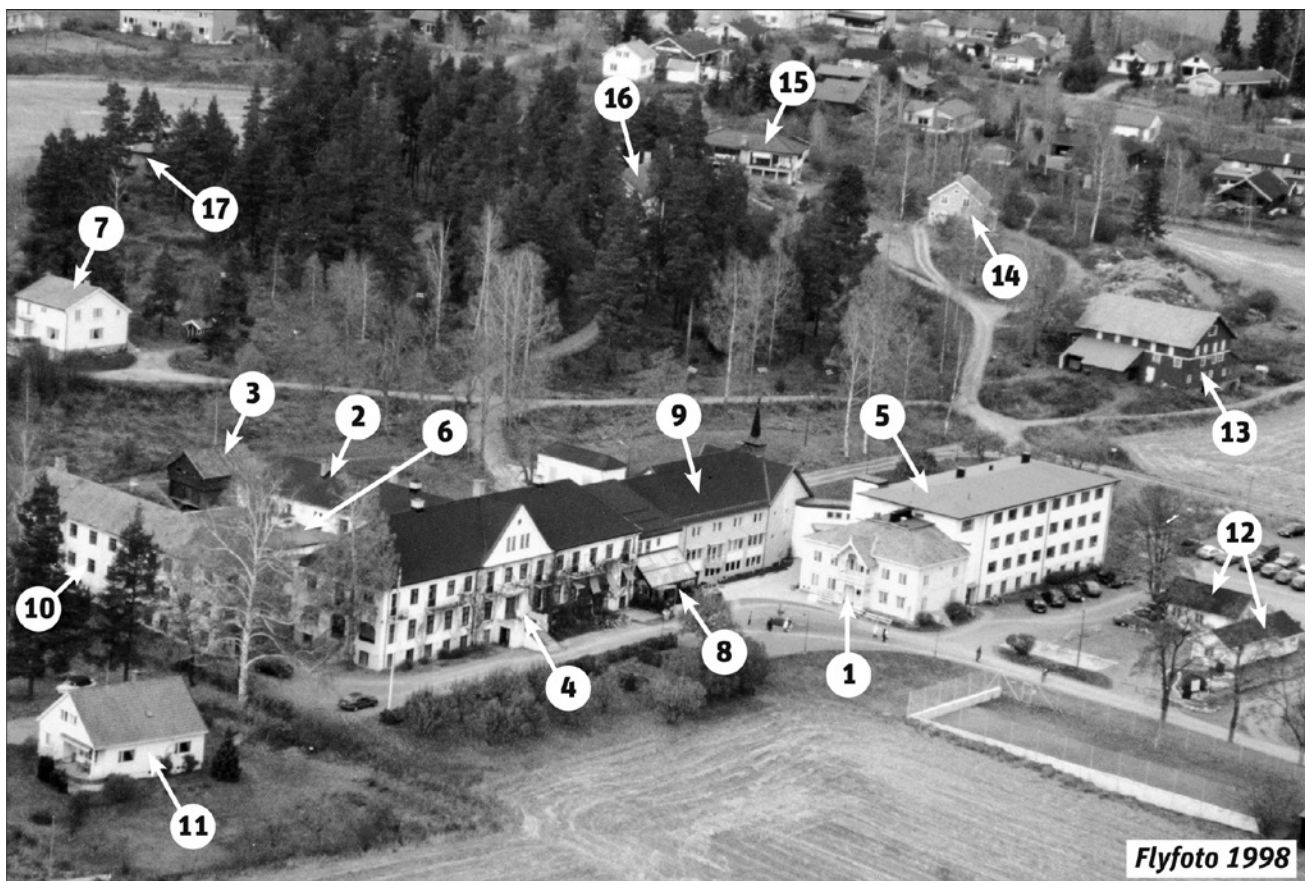
Knuts fetter Gunnar Paulson skriver i jubileumsboka: «Som styreformann i driftsselskapet opplever jeg at motivasjonen blant eierne i dag er sterk. Det viser satsingen på god faglig kompetanse, forskning og alle bygningsmessige investeringer i hundremiljonersklassen som er gjort de siste 20-30 åra. Kurbadet er kjent for sitt gode arbeidsmiljø, og vi ser at arbeidstakerne fortsetter tilknytningen til stedet gjennom generasjoner, slik som også etterkommerne av Hans og Helga har gjort.»

Se oppstillinga «Vi har pasienter innenfor disse kategoriene». Det er et sitat fra boka, som gir en rask oversikt over VKBs virksomhet i dag.

Vi har pasienter innenfor disse kategoriene:

Delytelse A: Brudd og slitasjeskader i skjelett	Brudd og slitasjeskader i skjelett, f.eks. slitasjeskader i hofte- eller kneledd, operasjoner i rygg, osteoporose, bekkenløsning, multitraume, ortogeriatri, hoftekne-protese. Postoperativ rehabilitering (revmakirurgi) m.v.
Delytelse B: Reumatologiske sykdommer (inflammatoriske)	Ledd- og bløtdelsaffeksjon som følge av reumatologisk lidelse. RA, Bechterew, Sjogren, psoriasis artritt, bindevevssykdommer etc
Delytelse D: CFS/ME (diagnostisert)	Utmattelsestilstander
Delytelse F: Hjerneslag og traumatiske hjerneskader	Etter akuttbehandling i slagenhet ved helseforetak. Intensiv trening lengre ute i pasientforløpet, kronisk fase.

Delytelse G: Neurologiske og nevrologiske sykdommer	Multipel Sklerose, Parkinsons sykdom, epilepsi, følgetilstander etter Poliomyelitt, Huntingtons sykdom (tidlig fase), nevrologiske tilstander, Ryggmargsskader, andre nevrologiske tilstander.
Delytelse J: Kronisk muskel- og bløtdelssmerter	Fibromyalgi, myofascielle smerter, langvarige nakkesmerter, langvarige ryggsmarter.
Delytelse O: Pasienter med kompleks sykdomsbilde med behov for sømløs rehabilitering etter sykehusbehandling	Følgetilstander etter operasjoner og tilstander i indre organer, unntatt hjerte- og lungesykdommer. Brannskader og transplantasjoner.
Delytelse R: Arbeidsrettet rehabilitering	Målgruppen er i yrkesaktiv alder og har sammensatte plager og komplekse behov. På grunn av sykdom eller funksjonsnedsettelse har de enten ikke kommet inn i arbeidslivet, er i ferd med å falle ut eller har falt ut av arbeidslivet. De har en realistisk mulighet for å komme helt eller delvis tilbake.

Bygningshistorisk oversikt

1. Doktorgården (Haaviks vei 25, som i 2018 er VKBs adresse). Dette var våningshuset på Vestre Vikar da Hans og Helga kjøpte gården i 1917. Fra 1945 bolig for Olaf og Alida med familier, modernisert 2008, i 2018 kontorer og møterom. Eldste delen av huset er antatt bygget ca. 1700.
2. Kjøkken og opprinnelig spisesal i første etasje, Trulsegangen i annen etasje, bygget 1918–1921. Trulsegangen har vært brukt til bolig både for familien og personalet. I 2018 kontorer.
3. Stabburet – sto opprinnelig der spisesalen nå er, flyttet ca 1927.
4. Hovedbygget, bygget 1923–1926 – pasientrom, kontorer, salonger – personalboliger på loftet, damebad i kjelleren.
5. Nybygget 1935–1939: Herrebad i kjelleren, tre etasjer med pasientrom. Tredje etasje brannskadd 1942. Hele huset bygges om og pusses opp i 2017–18. Nord for nybygget ligger i 2018 et midlertidig brakkebygg med pasientrom som ble satt opp i 2013 i samband med bygging av nytt Westend.
6. Spisesalen, bygget ca 1930.
7. Villa Solheim (Haaviks vei 17) bygget 1923, ombygget 1955 – bolig for Herman med familie fra 1945 til 2004, i 2018 utleid og brukt som personalbolig
8. Inngangsparti med heis 1984, ombygget 2009.
9. Mellombygget, bygget 1996: Lege- og sykepleierkontor, pasientrom, treningsrom i kjelleren og heis ved inngangen til Nybygget.
10. WestEnd bygget 1932–1947, med svømmehall og gymsal i kjelleren, revet 2012, nytt WestEnd bygget 2014, ny gymsal bygget 2013.
11. Privat bolig, opprinnelig bygget som kommunal rektorbolig – på tomt skilt ut fra Vikersund Bad.
12. Svensken/Rulla, bygget 1950 som snekkerverksted med et overbygg og et vedskjul, og vinkelbygg med klesrulle. Overbygget og vedskjulet ble bygget om og benyttet som bolig for to svenske fysioterapeuter – derav navnet Svensken. I 2018 er både Svensken og Rulla vaktmesternes arbeids- og lagerrom. Der det i 2018 er parkeringsplass nord for Svensken/Rulla lå fra 1946 til 1995 Bua – et større lagerbygg med mange formål.
13. Låven, bygget før 1917, ombygget flere ganger 1960–1980, revet 2007.
14. Martin Berges hus (Haaviks vei 8) bygget 1928, solgt 2012.
15. Direktørboligen (Haaviks vei 4) bygget 1970, solgt 2012.
16. Villa Fjellheim bygget 1933 som pasientrom, gjort om til personalbolig etter krigen, revet 2007.
17. Vanntårnet bygget 1919 med forsyning fra egen brønn, tatt ut av bruk ved tilkopling til kommunalt vannverk ca 2000.

Jon Mamen:

Peder Christophersen, lærer, organist, orgelbygger, pottemaker m.m.

Epitafium (gravminne) over sokneprest Simon Bendeke i Heggen kirke. Epitafiet er «uthugget og mahled» av Peder Christophersen i 1786. Det ble vel ikke hengt opp i kirken for sokneprest Bendeke var død i 1792.

Foto: Anne May Dokken

I Blaafarveværkets digitale arkiv over transskriberte dokumenter fant jeg denne søknaden fra Peder Christophersen. Han søker den utlyste lærerposten ved Nymoens skole i 1825. Sverre Følstad hjalp meg til også å finne det skannede originale brevet.

Velbyrdige Herre! ved Blaafarveværket paa Modum!
Efter Bekjendtgjørelse i Rigstidende 28.de Juli erfarer jeg: at Skolelærer Tjenesten er ledig ved Blaafarveværket, som jeg omtrænt 14.de Aar har forestaaet tilforn sc. 10 Aar ved Skuterud-Flata og 4.de Aar paa Nye-Moen, medens jeg var Pottemager, förend min Sön Arne Pedersen, blev i den Alder. Ved det jeg har min Sön paa Nye Moen og 1 Datter Peder Löbergs Kone, Saa indlöp Tanken mig: at komme til mine Börn igjen! efter omtrent 20.ve Aars Fraskillelse! siden jeg reiste fra Blaafarveværket - Hvorfor jeg fordrister mig i dybeste underdanighed ærbödigt at ansöge om dette ledige Embede, som jeg Troer endnu at kunde betjene, og önsker allene for Nærværelsen af mine Börn! og som jeg i stilhed paa min Gl: Alder kunde leve meere Sorgfrie! Jeg er föd i Drammen: været paa Modum 32 Aar: for som Skole-lærer og Organist paa östre Side, og siden været Pottemager ved Blaafarveværket indtil 1805. Jeg har i ledige Timer Bygget 3.de Orgeler paa Modum, det förste og mindste til Nye-Kirke: i alles, 8.de Orgeler Jeg er altsaa mest bekjendt af alle paa Modum, saa Attester synes ikke at være Nödvening endnu. - Dersom min Andsögning finder Bifald! saa er Underretning til min Sön Arne Pedersen paa Nye Moen, det jeg först önsker! da ingen af mine Börn veed noget heraf. Jeg har her i Schien for Nærværende Tid: Borgerskab og har ____ som Glasmæster til Schien og Porsgrund, dette udrættes nu næst ved en Svend og Dreng, da jeg med en Kone og 1 Sön synes at kunde leve ved mindre Forskudder og ____ - Hvorfor jeg underdanigst andsöger en gunstig Bönhörelse!

Schien d. 10.de Aug: 1825 Ped: Christophersen Glasmester

Peder Christophersen kjente jeg til fra før, som lærer og som orgelbygger og organist. Både i Modums Historie og i Thure Lunds bok Toner fra Modum er Peder Christophersen nevnt. Han er også omtalt i orgellitteratur, som orgelbygger. Men opplysningene disse kildene gir, er ufullstendige. Den fyldigste

omtalen finnes i Knut Tveits artikkel «Skolene ved Blaafarveværket de første 50 år: 1780–1830.»

Søknaden om å få tilbake lærerposten på Nymoen skole, fyller ut bildet av hvem Peder var. Den ble utgangspunkt for diverse søk på nettet. Dette er hva jeg hittil har funnet. Ennå står likevel viktige spørsmål ubesvart.

Født på Strømsø

Det viser seg at Peder er født på Strømsø i Drammen. Kirkeboken for Strømsø forteller at Peder ble døpt i Strømsø kirke 23. oktober 1756. Foreldrene var Christopher Ovensen og Karen Thoresdatter. Han var født utenfor ekteskap. Jeg har ikke klart å finne noen opplysninger om foreldrene eller om Peder før han dukker opp på Modum.

Vi veit at i Peders ungdomstid var flere orgelbyggere i virksomhet i Drammen. Blant dem var den kjente Gloger, – han som bygde det store orgelet i Kongsberg kirke. Dette har nok vært av interesse for en oppvakt gutt.

Peders tid på Modum: lærer, organist, orgelbygger og pottemaker

Av søknaden framgår det at Peder Christophersen er født i Drammen, og at han har virket på Modum i 32 år i alt. I 1805 forlot han stillingen som pottemaker ved Blaafarveværket og fikk ansettelse som lærer ved Fossum Verk i Gjerpen. I 1825 er han altså glassmester i Skien. Han bodde i Skien like til sin død i 1840. Han må altså ha kommet til Modum omkring 1773, i en alder av om lag 17 år.

Hvem er det som har hjulpet denne gutten fram? Noen i Drammen må ha sett evnene hans og hjulpet ham med opplæring. På Modum er det naturlig å tenke på sokneprest Simon Bendeke. Han ble sokneprest i 1754 og virket til 1791. Hans mor var fra Drammen. Peder må ha fått god støtte av presten Bendeke. Presten ledet skolen. Presten har skaffet dyktige, unge mennesker til å virke i skolen. Søskenflokket fra Brekke er blant disse. Nils Olsen Brekke (seinere Hilsen) var født i 1753. Peder var altså på alder med disse søsknene som begynte sin lærergjerning på 1770-tallet.

Peder må ha vært 16–17 år gammel da han kom til Modum og ble omgangsskolelærer på «Østre side», altså på Heggensida. I 1776, 20 år gammel, giftet han seg med Dorthe Arnesdatter, som var to år eldre. Dorthe var datter av Arne Torgersen, som var husmann på Heggen. Ved innførselen av vielsen står det at de skal bosette seg på «Heggen-eie». Altså ble en av plassene under Heggen stilt til rådighet for dette paret. Det står ikke hvilken plass de fikk. Kanskje var det plassen Berget? Berget er naboplass med Moen, hvor det også bodde lærere. Vi veit at sønnen Torger, som ble født på Heggeneje, seinere tok navnet Berg. Peder og Dorthe fikk barna Arne f. 1777, Christoffer f. 1779, Torger f. 1782 og Karen f. 1785

mens de var på Heggen. Peder er titulert som lærer og organist.

At det var en god relasjon mellom Peder og soknepresten kan vi se av at det var Peder som fikk i oppdrag å utføre epitafiet over Simon Bendeke, med maleri og treskjæring. Dette henger i Heggen kirke ennå. På baksiden står at det er *Udhugget og Mahlet af Peder Christophersen Organist og Skoeleholder paa Modum Anno 1786 in Septembr.*

Blaafarveværket ble grunnlagt i 1776. Til å betjene arbeidsstokken og deres familier ble det bygget to faste skoler, på Nymoen og Skuterudflata. Disse skulle ha lærere. I 1784 eller -85 blir Peder tilsatt som lærer ved den nye skolen på Skuterudflata. Peder ble organist i Snarum kirke ved siden av læreryrket. Dette er på samme tid som Snarum kirke fikk sitt orgel. Dette orgelet må være Peders verk.

I ti år hadde Peder denne stillingen på Skuterudflata. Berthe ble født i 1787. Hun ble døpt i Snarum kirke. Det samme ble Hans Christian, som ble født i 1790. Peder omtales som lærer og organist.

I 1794 fikk så Peder lærerstillingen på Nymoen skole. Den yngste sønnen, Niels, ble født i 1794. Han ble døpt i Nykirke. Peder var da organist i Nykirke.

I tiden som lærer syslet altså Peder også med orgelbygging. Han forteller i søknaden at han har bygd orgel til alle Modums tre kirker. I orgel-literaturen oppgis byggeren av orgelet i Heggen å være Mads Hassel. Det kan jo ha vært et samarbeid mellom Mads Hassel og Peder. Av søknaden framgår det at Peder påberoper seg å ha bygd åtte orgler. Det er enighet om at han har bygd orgelet i Gjerpen kirke, likeså i Hole kirke. Dette instrumentet eksisterer ennå og befinner seg i Bønsnes kirke. De tre siste er ikke kjent.

Peder var utvilsomt en hendig kar. Dette fikk Blaafarveværkets ledelse også øynene opp for. Peder ble tilsatt som pottemaker ved Værket. Pottemakeren hadde den viktige jobben med å lage gode leirpottter som dugde til smeltedigel. I hver potte skulle det fylles 200 pund med knust koboltmalm, knust kvarts og pottaske. Dette ble så varmet opp i glasshytta til alt var smeltet sammen til glass. Glasset ble så avkjølt slik at det sprang. Glassbitene ble så finmalt og foredlet til blåfarge. Peder ble en dyktig pottemaker, og således en meget nyttig medarbeider. Seinere tok eldste sønnen til Peder, Arne Pedersen, over denne funksjonen.

Ved folketellingen i 1801 bor Peder på gården Søndre Bråten under Buskerud. Han er 46 år gammel og beskjeftiget med *agerbrug og arbeider som pottemaker ved Blaafarveværket*. Han bor sammen med kona Dorthe Arnesdatter på 48 år og barna Kari på 16, Berthe på 13, Hans på 10 og Niels på 7 år.

Eldste sønn Arne er allerede etablert med egen familie på Værket. Han var pottemakerlærling hos faren. Sønnen Torger er i København på Blaagaard lærerseminar. I 1803 vendte Torger Pedersen Berg

hjem og ble lærer på Nymoen. Knut Tveit har ikke noe forslag til hvorfor han brukte navnet Berg. Jeg legger som nevnt fram som en mulig forklaring at navnet skriver seg fra plassen Berget under Heggen. Torger kan ha tatt dette navnet mens han var i København. Torger Berg var lærer på Nymoen og organist i Nykirke. Han slutta som lærer på Nymoen i 1811. I 1816 flytta han fra Modum til Risør og ble organist der. Han døde der i 1832.

Peder flytter til Fossum verk og seinere til Skien

Peder flytta fra Modum i 1805. Han ble lærer ved Fossum verk. Peder hadde bygd orgelet til Gjerpen kirke, og han ble ansatt som organist der. Dorthe døde i Gjerpen 7.1. 1809. Mot slutten av samme år giftet Peder seg på nytt i Gjerpen med Ingeborg Aslaksdatter. De fikk en sønn Hans Christian i 1817.

I 1814 har avisa *Budstikken* en omtale av Peder Christophersen. Han beskrives som en dyktig håndverker i Gjerpen sogn. *Peder Christophersen, der er Bygmester og Møbelmager, Orgelbygger, Maler, Billedhugger og Metalarbeider. Han skiller sig med Ære fra enhver Ting, som kommer fra hans Haand.*

Peder forlot Gjerpen i 1822 og ble glassmester i Skien. Der fikk han borgerskap. I 1825 har han begynt å lengte tilbake til Modum. Han nærmer seg 70 år, men kjenner seg likevel opplagt til å gå på lærerposten ved Nymoen skole på nytt. Han mener han er så

godt kjent på Modum at attester er unødvendige. Det var likevel ikke Peder ledelsen ville ha som lærer. Student Ole Irgens ble tilsatt som lærer i 1825.

Foruten Arne Pedersen bodde også Karen/Kari Pedersdatter på Nymoen. Hun var gift med verksarbeider Peder Løberg. Peder døde i Skien 23. september 1840. I skifteprotokollen er disse arvingene nevnt:

1. Hans Christian Brade(?), 50 år gammel, har vært i utlandet 26 år uten at man har hørt noe fra ham, er antakelig død
2. Arne er ved døden avgangen. Han etterlot seg barn. Bodde i Modum
3. Christopher, død, skal ha etterlatt seg flere barn
4. Datter Karen, gift med Løberg, bor på Modums Blaafarveværk
5. Sønn av 2. ekteskap Hans Christian Antonius Pedersen, 24 år gammel

KILDER

Blaafarveværkets arkiv over digitaliserte dokumenter. Dokument [39551]

Knut Tveit: «Skolene ved Blaafarveværket de første 50 år: 1780–1830 i Skolen. Årbok for norsk skolehistorie 1987»

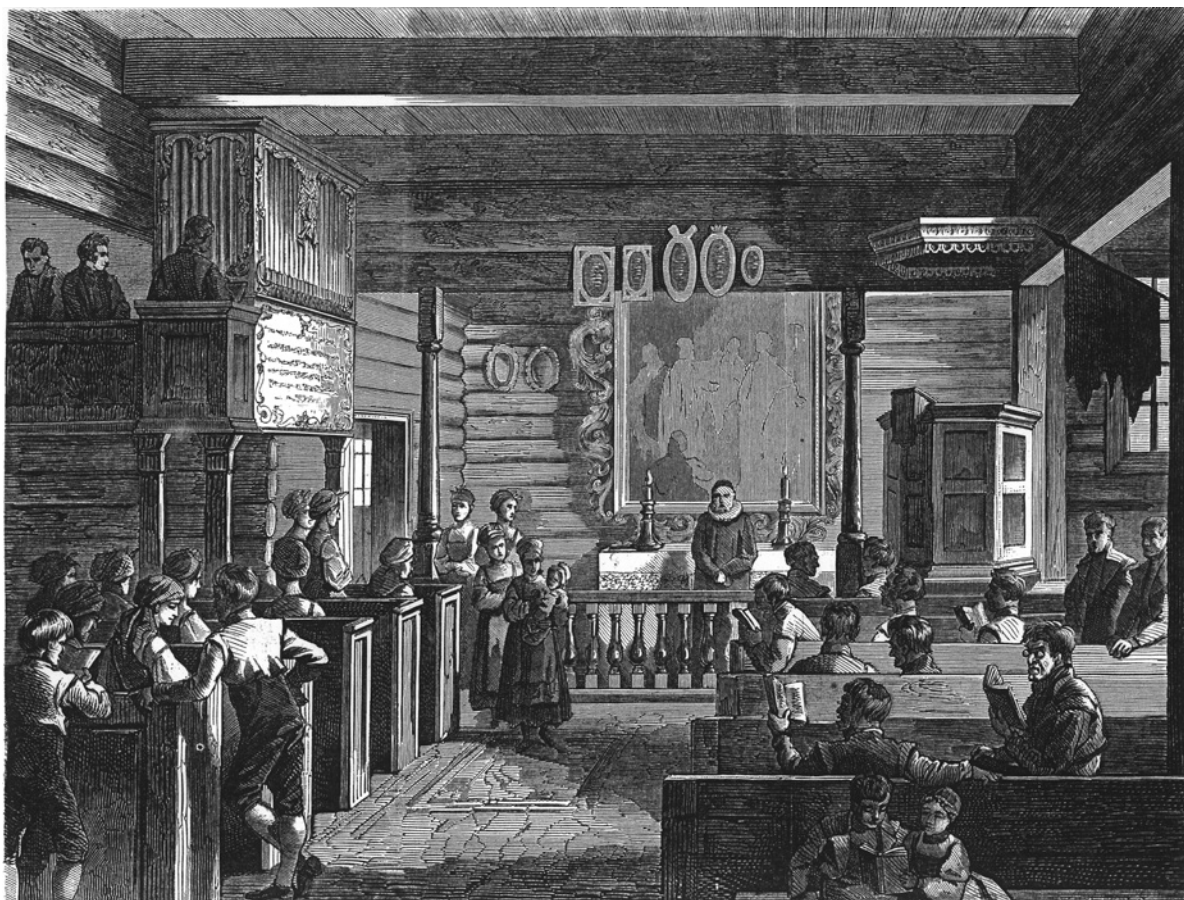
Budstikken 14.3 1814

Modums Historie, bind II

Norges kirker, Buskerud, bind 2 og 3

Thure Lund: *Toner fra Modum*, 2. utg. Vikersund 2000

Digitalarkivet. Kirkebøker, skifteprotokoll, folketellinger

Siste gudstjeneste i den gamle kirken på Snarum. Orgelet på hjellen til venstre er bygget av Peder Christophersen.

Knud Gramborg i *Illustrert Tidende*, København 1870

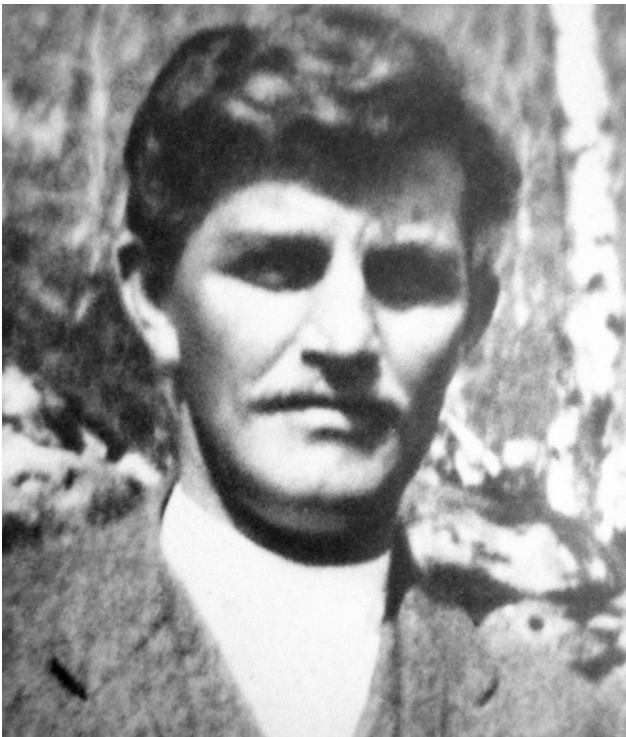
Arnt Berget:

Dødsulykke ved Ramfoss kraftstasjon 1924

Krødsherad kommune kjøpte i 1916 Ramfoss Træsliperi av det engelske firmaet Thomas Owens & Co, først og fremst for å sikre seg fossen for bygging av elektrisitetsverk. Men turbinen i sliperiet viste seg uhensiktsmessig til produksjon av elektrisk kraft, så en liten provisorisk kraftstasjon ble bygget i 1919.

Behovet for kraft var stadig økende, og i 1923–1924 ble det bygget ny kraftstasjon med Ole Hjermundrud fra Snarum som byggeleder. En 170 m lang tunnel ble sprengt gjennom åsen fra vanninntaket fram til en kanal foran kraftstasjonen, som nå ble bygget som en fløy til tresliperiet.

Det var under arbeidet med denne tunnelen at det skjedde ei sprengningsulykke med tragisk utfall ved kveldsskiftet den 23. januar 1924, hvor 30 år gamle Hans Hjermundrud fra Snarum omkom.

Hans Hjermundrud

Bildet er utlånt av Svein Øvereng.

Arne Hov, som arbeidet ved anlegget, fortalte at to og en halv kasse dynamitt var lagra i ei nisje i tunnelveggen. I nisjen var det også plassert ei vannpumpe og

en varmeovn. Den gang var ikke dynamitten frostfri. Den var ubrukelig i frossen tilstand. Derfor var det nødvendig med en varmeovn i nisjen. I tillegg var tunnelåpningen kledd inn med tømmer for å holde kulda ute. Arbeiderne benytta derfor ei sjakt med heis og stige når de gikk inn eller ut av tunnelen.

Dynamitten var trolig lagra for nær ovnen, for den tok fyr, og flammene slo tvers over tunnelen hvor arbeiderne befant seg på innsiden. De skjønte at dynamitten kunne eksplodere hvert øyeblikk og søkte dekning innover i tunnelen. Men Hans Hjermundrud løp i gjennom flammene og begynte å klatre opp stigen i utgangsjakta. Han var kommet øverst i stigen da det smalt. Eksplosjonstrykket presset ham opp av sjakta og flere meter gjennom lufta, slik at han landa foran snekkerverkstedet der hans far Andreas arbeidet. Andreas ble den første som kom til og fikk se sønnen utånde. I tillegg til Ole arbeidet også Anton, en tredje sønn, ved anlegget. Han ble vitne til sin brors tragiske død.

Karene som løp innover i tunnelen, ble slått bevistløse av trykket fra eksplosjonen. Ole Sværi fra Krødsherad var den første som gav livstegn fra seg og skrek der inne i bekmørket. Heldigvis var ikke heisen blitt ødelagt. Anleggssmeden Mikkal Tren fra Voss var den første som gikk inn. Han fikk heist Sværi opp. Redningsmannskapet fant Finnen Josefson bevisstløs inntil fjellveggen med en stor stein over magen. Arne Hov var med og bar ham ut og våka over ham om natta. Skytebasen Mikkalsen fra Dunderlandsdalen hadde brudd i brystbenet og store smerter da han ble båret ut. Alle fikk et langvarig opphold på Drammen sykehus, men alle kom etter hvert tilbake på jobb. Samtlige ble i ettertid plaget med sterkt redusert hørsel.

Hjermundrud etterlot seg kone og 5 barn. I tillegg ble et 6. barn født like etter ulykken. Det er tragisk å lese om hvordan det var å bli alene med hele ansvaret den gang. Et dokument fra Riksforsikringsanstalten viser at enken Inga Hjermundrud ble tilkjent en årlig skadebot på kr. 399, mens hvert av de 5 barna ble tilkjent 120 kr. årlig inntil fylte 15 år. Det ufødte barnet ble ikke tilkjent noen skadebot. To og en halv krone dagen til kost, klær og husleie for sju personer. Tallene forteller tydelig at det å bli enke, med en stor barneflokk, ble et hardt og strevsomt liv.

KILDER:

Samtaler med Arne Hov, Thure Lund og Gerd Øvereng.

Gulbrand fra Geithus som voksen mann

Arbeidsliv og familieliv

Høsten 2017 holdt jeg foredrag for Modum historielag. Utgangspunktet var Gulbrand fra Geithus, hvordan livet artet seg for ham og sosiale forhold på den tida. Jeg fant interessante opplysninger i Eilert Sundts *Om Sædelighets-tilstanden i Norge*, utgitt første gang i 1857, og brukte stoff fra denne med fokus på fattigfolks liv. Jeg hadde en artikkel i *Gamle Modum* 2014 om barnarbeideren Gulbrand.

Jeg hadde til da ikke funnet ut hvordan det gikk med ham videre i livet etter konkursen ved Blaafarveværket i 1849, bortsett fra at at han måtte ha kommet seg til Ringerike Nikkelverk. Men så var jeg så heldig at Tor Arne Vik kom til foredraget mitt. Han er en erfaren slektsforsker, og han hadde tatt seg bryet med å undersøke nærmere om Gulbrand. Opplysningene er så interessante at jeg synes det var grunnlag for å finne ut mer om Gulbrands skjebne. Den understreker det jeg fant om sosiale forhold, og hvor tøft livet kunne bli. Jeg har også fått hjelp til å finne ut mer om Ringerike Nikkelverk og om boforhold i omegnen. Ut fra dette er det mulig å danne seg et bilde av hvordan livet ble for Gulbrand, noe jeg synes er verdt å dele med flere.

Men først noen ord om hvorfor jeg er spesielt interessert i Gulbrand og hans skjebne. Først var det ut fra interesse for skolehistorie, hvor de nederst på rangstigen har kommet i skyggen av de mer prominente. Skolehistorie er stort sett beskrevet *ovenfra*. Så ble jeg interessert i ham fordi han var fra Geithus, flyttet hjemmefra bare 10 år gammel og begynte å arbeide full tid ved gruvene på Blaafarveværket – som var veldig langt hjemmefra for en liten gutt. I tillegg til arbeid fikk han et meget bra skoletilbud. Og så ble jeg nysgjerrig på hvordan livet ble for ham som voksen. Han representerer en stor gruppe arbeidsfolk som har fortjent å komme mer fram i lyset.

Gulbrand var ansatt ved verket til konkursen, og i en tid etter fikk han hjelp fra fattigkassa, som så mange andre. Siden var det ikke mye jeg fant ut om hans skjebne. Men her kommer da opplysninger fra Tor Arne Vik inn.

Det er funnet at Gulbrand giftet seg i Heggen kirke 3. november 1836. Da var han 22 år. Bruden het Randi Kristine Olsdatter og var et par år eldre enn Gulbrand. 19. november samme år ble dattera Anne Dorthea født. Gulbrand fikk på den måten samme

skjebne som sine foreldre, ekteskapet ble inngått kort tid før kona nedkom. Som jeg nevnte i høst, var ikke dette oppsiktsvekkende på 1800-tallet. Men det skulle bli tøft. Barnefødsler kunne bli svært tøft for kvinner. Det var ikke uvanlig at de døde i barsel. Randi Kristine døde allerede 21 desember 1836, så det ble et meget kort ekteskap. Første nyttårsdag 1837 ble Anne Dorthea døpt i Heggen kirke, drøyt en måned gammel, og samme dag ble hennes mor gravlagt der.

Anne Dorthea har tydeligvis vokst opp på Modum, for hun ble konfirmert i Heggen 19 oktober 1851. Jeg kan tenke meg at hun vokste opp hos besteforeldre. Kanskje det var hos Gulbrands foreldre på Geithus. Han hadde jo fast arbeid og inntekt på Blaafarveværket, og bidro ganske sikkert økonomisk til hennes oppfostring.

Livet måtte fortsette for Gulbrand. 17. oktober 1840 giftet han seg med Sigrid Guttormsdatter Høgeli fra Krødsherad. Høgeli er en plass under Snersrud, på vestsida av Krøderfjorden, nord for Noresund. De fikk en datter i 1841 som ble døpt Randi. I 1843 kom sønnen Christopher. Begge barna ble døpt i Olberg kirke i Krødsherad. Gulbrand fortsatte på Blaafarveværket i disse åra, så mye familieliv kan det ikke ha blitt. Med den tids transportmuligheter var det langt mellom Høgeli og Blaafarveværket, og med lange arbeidsdager og lite fritid har han neppe vært hjemom veldig ofte. Det var vanlig at bergverk satte opp sackerhus, arbeidsbrakker, hvor arbeiderne kunne spise og sove. Oppunder taket var det hengt opp køyer som arbeiderne kunne sove i. Da kunne de ukependle. Særlig bekvemt kan det ikke ha vært, trangt og lite privatliv. I hvert fall i perioder tror jeg at for Gulbrands del (og sikkert mange andres) gikk det mer enn en uke mellom hver gang de kom seg hjem til familien. Jeg tror faktisk at Gulbrand har tilbragt mange år av sitt liv i slike arbeidsbrakker.

Oppe på Gruvetråkka er i dag kafeen der bygd opp på grunnmuren av et tidligere sackerhus.

Det gikk også lenge til neste barnefødsel. Først i 1849 ble sønnen Erich født. Erich (samme navn som farfar) ble født på Langerudeie på Snarum, altså en husmannsplass. Langerud ligger på vestsida av Snarum, et stykke nord for Skuterudflata og på samme side av Snarumselva. De kan ha flyttet hit noen år tidligere. Det har jeg ikke funnet noe nærmere

Bildet er fra sakkerhus på Norsk Bergverksmuseum i Kongsberg, men de var neppe mye annerledes ved andre bergverk. Køyer er festet i kroker i taket over bordet hvor arbeiderne satt og spiste. Maten ble oppbevart i kasser i kjelleren.

Foto: May Britt Odden

om. Siden Snarum Koboltgruver lå på Langerud, har jeg lurt på om han i en tid var ansatt der. Men det kan ikke stemme, for ifølge opplysninger om disse gruvene i *Gamle Modum* 1998 av Hunstadbråten, gikk disse gruvene konkurs samtidig med Modums Blaafarveværk, altså i 1849. Grunnen til at familien bosatte seg på Langerudeie, kan være at det var mulig å få bolig der. Det var tross alt vesentlig kortere avstand mellom Langerud og Blaafarveværket enn fra Noresund.

Nikkelverket ble startet opp i 1848 i Holleia. Det gikk veldig bra helt fra starten av. Gulbrand var en erfaren gruvearbeider, ennå ung, og Værket hadde stort behov for arbeidskraft. Jeg tror derfor at Gulbrand fikk arbeid her ganske snart etter konkurransen ved Blaafarveværket, selv om jeg ikke har noen dato for ansettelse. Og her som ellers kunne folk bo ganske langt unna arbeidsplassen og pendle. Etter at familien flyttet fra Noresund, har det blitt mye flytting rundt på Modum. Bortsett fra Langerudeie har de vært bosatt på husmannsplasser i ytre del av Søndre Holleia.

I 1855 blir dattera Anne Helene født på Thoneie. Gulbrands datter fra første ekteskap het også Anne. Jeg har lurt litt på dette. Navneskikkene var ganske strenge før i tida – men avvik kunne forekomme. Gulbrand og Siris første datter ble oppkalt etter Gulbrands første kone Randi, slik skikken var. Hvis Randi hadde levd, ville nå sannsynligvis første datter i ekteskapet med Siri blitt oppkalt etter farmor Anne. Men siden det ikke var tilfellet, kan det tenkes at

datter nummer to ble oppkalt etter farmor i stedet, eller om det er brukt navn fra morssida, som jeg ikke har opplysninger om. En annen mulighet er at datter fra første ekteskap, Anne Dorthea, døde ung. Skikken var at da ble det påfølgende barn av likedant kjønn oppkalt etter sitt avdøde søsken. Hvis Anne Dorthea døde en gang mellom 1851 (konfirmert) og 1855 (Anne Helene født), kunne det vært tilfelle, halvsøsken til tross. Men jeg har ikke klart å finne ut om Anne Dorthea døde i nevnte periode, i hvert fall ikke på Modum.

I 1859 blir Sorine født på Flannumeie. Holleia strekker seg over et stort område, så like fullt må Gulbrand ha måttet pendle. Så langt tilbake var det ikke uvanlig at en person eller en familie kunne leie seg inn hos en bonde eller en husmann, en *innerst* eller *innsitter* i huset. Det kunne være en fri lønnsarbeider

uten arbeidsplikt hos bonden. Jeg finner ingen annen rimelig forklaring på at de bodde på husmannsplasser, for Gulbrand forble gruvearbeider resten av livet etter at det var slutt på Blaafarveværket.

Ekteskapet ser ut til å ha blitt vanskelig etter hvert. At han må ha vært mye hjemmefra kan ha tæret på forholdet. Gruvearbeid kunne tære hardt på helsa også. Det var ikke et ufarlig yrke. Tungt og slit-somt arbeid, mye fukt, kulde, forurensing og miljøgifter kunne ta på. Gruvearbeidere ble normalt ikke veldig gamle. Han er registrert i sykeprotokoller opp gjennom åra på Blaafarveværket, da en ung mann. Helsa kan ha begynt å svikte allerede da. Gulbrand døde i 1870, 56 år gammel. I dødsfallregisteret fra sorenskriveren er det notert at han hadde levd adskilt fra sin hustru i 8 år, og den yngste jenta var bare 11 år da han døde. Han står oppført som nikkelverksarbeider, og med bostedsadresse Flannumsbråten (muligens samme som Flannumseie) ved sin død, hvor også yngstejenta ble født. Selv om ektefellene de siste åra levde atskilt, må det ha vært noe kontakt mellom dem, for han må ha forsørget familien. I forbindelse med hans dødsfall er det registrert at hans 2 sønner er bosatt i Drammen. Senere har døtrene Randi og Sorine også bosatt seg i Drammen. Anne Helene bosatte seg på Norderhov.

Ved folketellinga i 1865, altså 5 år før Gulbrand døde, er Sigrid (eller Siri) Guttormsdatter Høgeli oppført bosatt på Hærebraaten med 3 hjemmeboende barn. De to eldste har flyttet ut. Erich bor fortsatt hjemme og arbeider ved jernbanen. De to yngste

jentene er 10 og 6 år gamle, altså mindreårige. I en legeprotokoll fra dr. Dedichen i 1874, 4 år etter Gulbrands død, finner jeg at enka etter Gulbrand har hatt besøk av dr. Dedichen. Han var kommunelege på Modum og nå verkslege på Blaafarveværket. Legeprotokollen omfatter diverse distrikter i Modum og Ringerike Nikkelverk, som ikke lå i Modum kommune, så det tyder på at han var verkslege på Nikkelverket også.

Jeg skal bare kort nevne de tette båndene det har vært mellom de to verkene. Th Scheerer var hyttmester på Blaafarveværket fra 1833 til 1839. Nærmest ved en tilfeldighet oppdaget han nikkelmalm i Holleia i 1837. Han ble senere lektor i metallurgi ved universitet. Adolf Roscher (sønn av Friedrich Roscher ved Blaafarveværket), sammen med verkslege Thaulow og tobakksfabrikant J.L. Tiedemann startet Nikkelverket i 1848. Tiedemann stilte med startkapital. Thaulow brukte pengene han tjente på Nikkelverket til å bygge opp Modum bad i 1857.

I Blaafarveværkets arkiv i boks med kontrakter over kjørsel og leveranser av trelast, ved, kull og nikkelmalm er det bla. omfattende oppgjørslister for kjøring av nikkelmalm.

Dedichen var Thaulows svigersønn. I forannevnte protokoll fra dr. Dedichen er også protokoll fra Modums fattigvesen, som var kommunens ansvar. Protokollen inneholder de forskjellige distrikter som er besøkt, og til hvem og hvor mye folk har fått utbetalt. Blaafarveværket hadde eget fattigvesen, og var utenfor kommunens ansvar. Jeg regner det som sannsynlig at lik ordning har blitt kopiert på Nikkelverket. Gulbrands enke er ikke oppført i denne protokollen, men hun var bosatt i kommunen. I og med at hun er oppført under Nikkelverket ved legebesøk tror jeg at hun fikk en form for understøttelse fra Nikkelverket så lenge barna var mindreårige. Gulbrand må jo ha vært ansatt der i ca. 20 år, og sannsynligvis blitt trukket i lønn til fattigkassa i alle år, slik ordningen var på Blaafarveværket. Ved Blaafarveværket kunne enker få understøttelse i flere år etter mannens død, og jeg tror det kan ha vært slik ved Nikkelverket også.

I folketellinga fra 1875 har alle barna flyttet ut. Siri bor nå på Ruud gård på Drolsum, antakelig gården med Gnr. 111, Bnr. 1 i *Norske gardsbruk i Buskerud*. Hun er oppført som tyende (tjenestejente) og enke. Hun har blitt 56 år. På Ruud bor det i alt 12 personer, og Siri er nest eldst, etter føderådsenka. Inkludert Siri er de 4 tjenestefolk på gården. Familien har 5 mindreårige barn, samme antall barn som hun selv hadde.

Gulbrand fikk helt klart et strevsomt liv. Tidlig enkemann under tragiske omstendigheter. Ny familie langt unna arbeidsplassen, som medførte mye pendling. Her var det mange i samme situasjon. Men livet ble nok ikke det enkleste for kona heller. Fem barn som hun fikk mye aleneansvar for, og alt det medførte. Mye flytting fra husmannsplass til husmanns-

plass, og svært trangt må det ha vært i stuene. Da den yngste var 16 år, måtte hun også flytte ut og ta seg tjeneste, noe som var vanlig blant fattigfolk, og Siri endte som tyende.

Gulbrand, fattiggutten som startet yrkeslivet 10 år gammel, som gruvearbeider, og ble ved det til sin død. Flinkeste gutten i klassen på skolen, flittig og pliktoppfyllende. Det hjalp ikke stort i det livet han var født inn i. Han døde antakelig like fattig som han ble født. Jeg synes det kan passe å avslutte med noen ord fra Matteus evangelium, det vi i pedagogikken kaller Matteus-effekten:

For hver den som har, ham skal gis, og han skal ha overflod; men den som ikke har, fra ham skal tas endog det han har. Matteus, kap. 25:29

KILDER:

<https://urn.digitalarkivet.no/URN:NBN:no>

http://www.buskerudslekt.no/wp-content/uploads/2017/06/soren-skriver_1861_1880.pdf

<https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Navneskikker>

Orienteringskart over Flannumsmarka, utgitt av Modum OL 2004 Do. kart over Langsrudåsen, utgitt 1998

Thv. Lindemann. 1993. *Modums Blaafarveværk. Et bidrag til dets historie*. Faksimileutgave utgitt av Blaafarveværket.

Nasjonalbiblioteket

Norske Gardsbruk, Buskerud fylke, bind I. Forlaget Norske Gardsbruk, Oslo 1948

Riksarkivet

Privatarkiv nr 157. Modums Blaafarveværk

Boks 452 - Møter, styring, kontrakter 1859-1920

Boks 511 – Helsevesen 1857-1874

ORDFORKLARING, Wikipedia, den frie encyklopedi

Innerst var regulert av Christian Vs norske lov fra 1687

Schilbred definerer innerst som en losjerende med egen husholdning. Betegnelsen i Norge ble brukt om en person som leide husrom hos leilending eller husmann, men som har egen husholdning. Betegnelsen ble brukt på landet. Schilbred siterer dansk ordbok fra 1833: «sidder til Huse, boer til Leie, enten hos en Gaardmand eller en Huusmand; en Indsidder». Innersten var en fri lønnsarbeider uten arbeidsplikt for husbonden. Innerster er omtalt i Christian Vs Norske Lov 3. bok, 21. kapittel «Om Tienistefolk paa Landet og i Kiøbstæderne, Inderster og Løsgængere».

Jeg vil få takke følgende personer som på forskjellig vis har bidratt med opplysninger:

Tor Arne Vik, slektsforsker. Uten ham hadde ikke denne artikkelen blitt til.

Gottfred Rygh fra slektsgården Flannum, Vestre (også kalt Øvre Flannum). Takket være hans lokalkunnskap over søndre del av Holleia og kartene jeg fikk, ble det mulig å lokalisere alle gårdene hvor Gulbrand og familien har bodd på husmannsplasser tilhørende disse.

Bjørn Tor Engen, ivrig pådriver for å ta vare på kulturminnene etter Ringerike Nikkelverk. Han guidet meg gjennom området og historien. Interesserte med på turen var også Baard Fossum og May Britt Odden.

Voldelige moinger på 1600- og 1700-tallet

Lensregnskap er de eldste bevarte regnskap over norske lensinntekter og utgifter. De ble ført av lensherren som var øverste lokale myndighet. Her finnes opplysninger om nesten hver eneste gård i Norge på den tiden. De eldste bevarte sakefallslistene er fra 1400-tallet. I lensregnskap fra 1600-tallet finnes sakefallslistene som forteller at datidens snarumsbønder ikke sjelden avgjorde tvistemål med både kniv og øks.

Domsavgisler mot Guul Gundhus og Rolf Helsen
Disse to var naboer, men det var langt fra noe godt naboskap, for de figurerer hele 4 ganger i sakefallslistene for knivstikking i åra 1610–14.

I 1610 måtte Guul Gundhus betale 6 ½ Riksdaler og 1 ort i bot for å ha stukket Oluf Aslaksby med kniv. Samtidig hadde Rolf Helsen tilføyd Guul et knivstikk og ble ilagt en bot på det samme beløp. Guul tok tydeligvis hevn i 1613, for da fikk han en bot på 6 ½ riksdaler for å ha knivstukket Rolf Helsen. Neste år fikk han svi for dette, for da kvitterte Rolf Helsen med å tilføye Guul et øksehammerslag. Men det var tydeligvis billigere å bruke øks enn kniv, for her ble bota bare 2 riksdaler. Guul døde dette året, for neste år var han ute av skattemanntallet. Men om dette skyldes slaget fra Rolf Helsen øks vites ikke.

Domsavgisler mot Enndre Gundhus og Jon Helsen

Guuls sønn Enndre står i 1617 i manntallet over de bønder som fikk utlevert krigsvåpen mot betaling. Han er oppført i en gruppe på 7 odelsbønder som hver fikk utlevert to musketter hver. Men etter en dramatisk hendelse i Haugsund (Hokksund) den 16. juli 1619, ble Gundhus strøket fra odelsmann-tallet. Enndre sto sammen med Jon Helsen den 25. august samme år på tinget i Eiker tiltalt for å ha tatt livet av Bjørn Nielsen Varlo fra Eiker. Det kom fram under rettsaken at Enndre uten forvarsel hadde

slått Bjørn Varlo med ei trekølle, og Jon hadde stukket ham med kniv, slik at han segnet om. Da Bjørn allikevel fikk karret seg på bena og ba dem slutte å stikke og slå, fikk han et nytt slag fra Enndres kølle «*Hvorved han straks faldt om, och taledde icke mere*» står det i domsavgiselsen.

Overfall på en forsvarsløs person var en stygg affære, og lagretten fant at Enndre måtte få lovens strengeste straff. Han skulle bli henrettet av bøddel og hans gods konfiskeres av kongen.

Jon Helsen, derimot, slapp overraskende billig, da det ble bevist at knivstikket ikke var dødelig, han fikk den vanlige bota for knivstikking, 8 ørtuger og 13 mark sølv eller 6 1/2 daler og 11 shilling. Det finnes ikke papirer som forteller hvorvidt Enndres dødsdom ble eksekvert, eller om han ble benådet ved en høyere instans. Men konfiskasjonen av hans gods ble opprettholdt, og det falt i hans brors lodd å innløse den.

Brukte øksa før dommen falt

Kittel Gundhus stevnet Ellef Syversen og Anders Simonsen for ulovlig tømmerhogst og misligholdt tilbakebetaling av lån på tinget 2. desember 1707. Saken ble behandla på tingene 26. mars og 7. mai 1708, og Kittel fikk medhold, men ble selv stevnet allerede før dommen falt. Han hadde tilføyet Ellef Syversen og sønnen flere slag med øks, slik at Ellef måtte holde sengen i lengre tid. Slagsmålet ble behandla som særskilt sak på tinget 15. juli 1709. Vitner fortalte at Kittel først hadde slått Ellef to ganger med økseskaftet og hadde til slutt truffet ham i tinningen med øksenakken. Ellef hadde forsvart seg med en staur. Kittel tilsto sin brøde uforbeholdent og det foreligger ingen dom. Formodentlig har fogden fastsatt boten og Kittel vedtatt uten innvendinger. Men hvor stor den ble, vites ikke, da sakefallslisten for disse årene ikke finnes.

Kart over Vikersund fra 1888

Nicolai Solner Krum

Illustrasjon: Wikipedia

Kartet som er gjengitt på de to neste sidene, er hentet fra Kartverkets arkiv over historiske kart. Kartet er opptegnet sommeren 1888 og viser sentrale deler av Vikersund. Kartet er litt beskåret, slik at navnet på kartografen, N.S. Krum, er fjernet. For navn og stedsangivelser er det på originalen benyttet blyant. For å gjøre kartet mer lesbart er dette endret på det kartet som er gjengitt her.

Det virker som om alle husene som fantes i 1888 innenfor det området som kartet dekker, er markert. I tillegg er eier av de forskjellige boligeiendommene registrert. Utover dette gir kartet kanskje ikke så mye ny informasjon. Men det er verdt å registrere at på den tiden var det fire smeder bare i Vikersund. Det er en indikasjon på hvor viktig smeden var før bilen ble dominerende! Ved siden av Meieriet markert med tallet 12, ligger Landhandler Hornsruds forretning. Dette refererer sikkert Cristopher Hornsrud, som jo er mest kjent som statsminister i den første regjeringen dannet av Arbeiderpartiet.

Kartet er oppmålt og tegnet av N.S. Krum. Hvem er så denne Nicolai Solner Krum, og hvorfor ble kartet tegnet?

Nicolai Solner Krum ble født 24. desember 1840 på Fiskum, og døde i Kristiania 21. desember 1917. Han var en norsk landmåler og kartograf. I 1881 grunnla han N.S. Krums Kart- og Oppmaalingskontor, et firma som ble det ledende private kartforlaget i Norge på slutten av 1800-tallet, og ga ut de første moderne kartene over et stort antall norske byer.

I Wikipedia kan man finne følgende informasjon om N.S. Krum:

Krum fikk landmåleropplæring under førstegangstjenesten. Senere arbeidet han som landmåler og materialforvalter ved jernbanen, og fra 1876 for Kristiania Ingeniørvæsen. En kort periode var han også brannsjef.

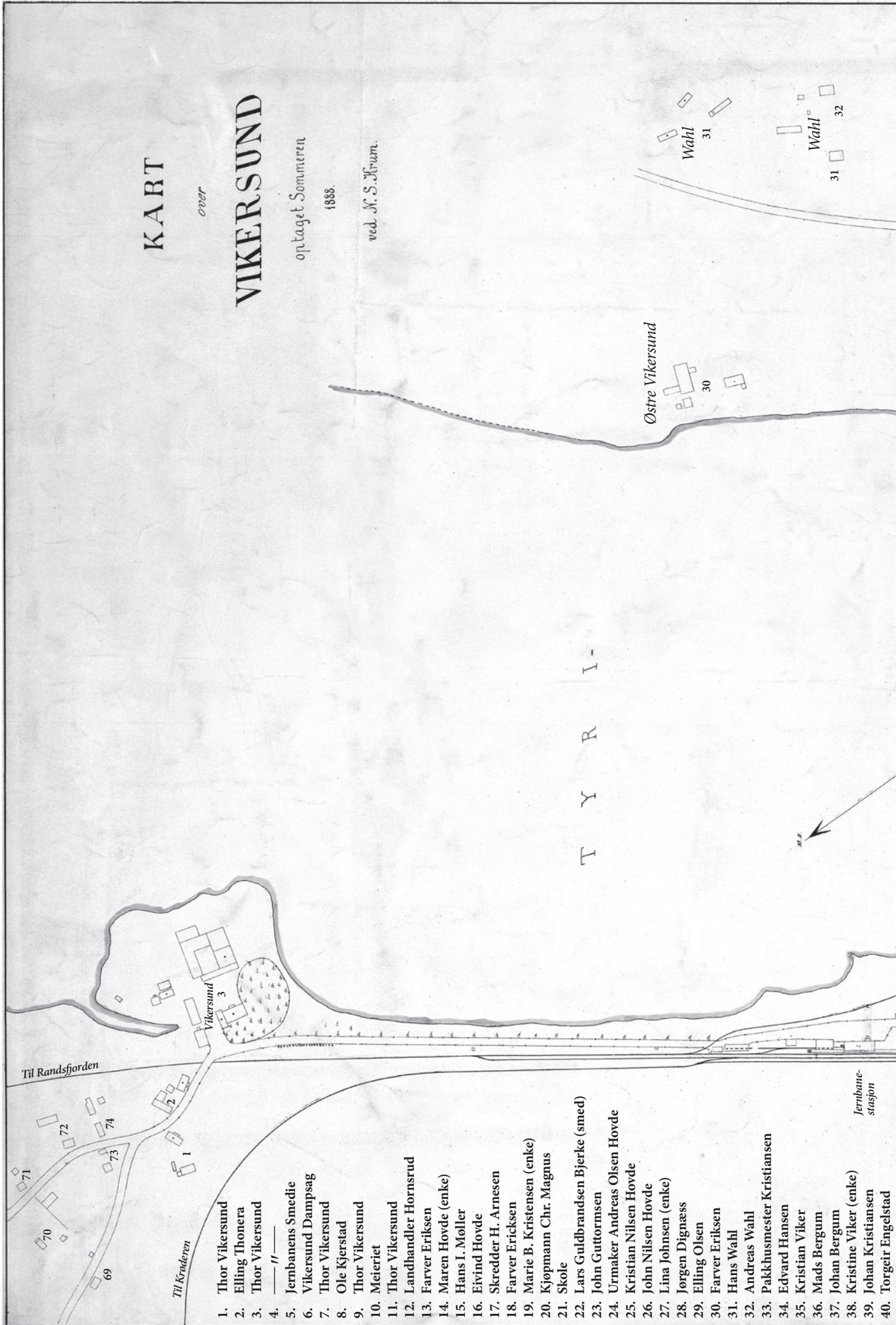
I 1881 patenterte Krum et forbedret nivelleringsapparat, og han grunnla sitt eget oppmålingsfirma som han drev ved siden av arbeidet i kommunen. I desember samme år gav han ut et nyoppmålt Kristiania-kart i seks blad. Kartet utmerket seg med stor detaljrikdom og letlesthet, og ble fort utsolgt. Kartet ble også premiert ved Den Nordiske Industri-, Landbrugs- og Kunstutstilling i København 1888 og ved Verdensutstillingen i Paris 1889. Kristiania kommune kjøpte trykkeplatene og forlagsretten til kartet. Dette ble etter hvert Krums faste forretningsmodell: Han målte opp byer på oppdrag, tegnet opp kart, og solgte forlags- og revisjonsretten til de enkelte byene. Det finnes derfor en rekke reviderte utgaver av Krum-kartene, utgitt av byene selv. Firmaet utførte også anleggstekniske beregninger, veiplanlegging og byregulering. I 1894 sluttet Krum i kommunen for å drive firmaet på heltid. I 1895 tok han likevel jobben som amtskonduktør i Kristians Amt.

Krum foretok selv terrengoppmåling i langt fremskredet alder, men fra 1902 tok sønnene Rudolf (1868–1960) og Oscar Krum (1877–1941) over mye av selve karttegningen. Oscar Krum overtok firmaet i 1911, og drev det fra 1912 sammen med ingeniør Georg Frederik von Krogh (1884–1969), under navnet Krums Opmaalingskontor. Etter en periode med økonomiske problemer, ble von Krogh eneeier i 1918. Utover 1920- og 1930-tallet publiserte firmaet flere nyoppmålinger av Krums eldre bykart. Firmaet ble avvirket i 1965.

Hvem som var oppdragsgiver for kartet som ble tegnet i 1888, er ikke kjent. Muligens brukte Krum samme forretningsmodell som i andre tilfeller: Det ferdig utarbeidete kart ble tilbudt f.eks. kommunen sammen med alle rettigheter når det gjelder trykking og distribusjon. Hva som faktisk ble gjort i dette tilfellet, er ikke kjent.

I tillegg til kartet vist her finnes det også et annet kart over Vikersund utarbeidet av Oscar Krum i 1904. Dette kartet dekker et litt større område enn det som er vist på 1888-kartet, og var tegnet som grunnlag for en reguleringsplan. En må anta at kommunen var oppdragsgiver for dette kartet.

Nekrologen i *Aftenposten* 22. desember 1917 over N.S. Krum framhever den store fortjenesten han hadde nedlagt ved en meget omfattende og omhyggelig utarbeidet kartlegging.

KART
over
VIKERSUND

optaget Sommeren
1888.
ved N. S. Strøm.

T Y R I -

1. Thor Vikersund
2. Elling Thonera
3. Thor Vikersund
4. — // —
6. Jernbanens Smedie
6. Vikersund Dampsag
7. Thor Vikersund
8. Ole Kjerstad
9. Thor Vikersund
10. Meteriet
11. Thor Vikersund
12. Landhandler Hornsrud
13. Farver Eriksen
14. Maren Hovde (enke)
15. Hans I. Møller
16. Eivind Hovde
17. Skredder H. Arnesen
18. Farver Eriksen
19. Marie B. Kristensen (enke)
20. Kjøpmann Chr. Magnus
21. Skole
22. Lars Guldbrandsen Bjerke (smed)
23. John Gutfornsen
24. Urmaker Andreas Olsen Hovde
25. Kristian Nilsen Hovde
26. John Nilsen Hovde
27. Lina Johnsen (enke)
28. Jørgen Dignæss
29. Elling Olsen
30. Farver Eriksen
31. Hans Wahl
32. Andreas Wahl
33. Pakkhusmester Kristiansen
34. Edvard Hansen
35. Kristian Viker
36. Mads Bergum
37. Johan Bergum
38. Kristine Viker (enke)
39. Johan Kristiansen
40. Torgeir Engelstad

Til Randsfjorden

Til Kroderen

Vikersund 3

Østre Vikersund

Wahl 31

Wahl 32

Jernbanestasjon

- 41. L. Nilsen (garveri)
- 42. Sivert Hansen
- 43. Karoline Vikar (enke)
- 44. — // —
- 45. Kjøpmann H. P. Hansen
- 46. Andreas Roed
- 47. G. Kjemperud
- 48. Johan Groterud
- 49. Eline Thon
- 50. Andreas Diesen
- 51. Gudbrand P. Thon
- 52. Hansen & Nilsen
- 53. P. J. Klingenberg
- 54. Snekker Bottolfs
- 55. L. Johnsen (smed)
- 56. Good Templar Loge
- 57. John Larsen
- 58. Kristian Brandsrud
- 59. P. J. Klingenberg
- 60. Ole Smed
- 61. Nils Nilsen
- 62. Kommunen
- 63. Mads Hansen
- 64. O. Kjerstad
- 65. Fattiggassen
- 66. Doktor Thaulow
- 67. Gudbrand Jensen
- 68. Magnus E. Fossen
- 69. Per Hansen Sand
- 70. Olaues Hansen
- 71. Inga Magnussen (enke)
- 72. Andreas Sand
- 73. Nils Hansen Sand
- 74. Sliperimester Jacobsen

Drapet på Setersberg i 1819

Jakob Andr. Samuelsen utga i 1928 og 1930 to hefter med tittel «Folkeminne frå Modum og grannebygder». Kai Hunstadbråten bearbeidet dette materialet språklig og ga det ut på nytt i 1991, gjengitt på moingsmål. Tittelen ble «Gamle Moinger og andre følk». Et avsnitt på s. 184 i boka handler om en gjenganger i Setersbergbakkane. Her er gjengitt tradisjoner om at det var «ein finn som vart gjort ende på der. Han var ein skreppekremmer som vart røva...». Denne drepte mannen gikk igjen og skremte folk.

Jeg satt og bladde i gamle kirkebøker da jeg kom over en innførsel i 1819. Den 11. mai ble det forrettet begravelse ved Nykirke over en person ved navn Østen Nielsen fra Finnmarken. Han var en omvandrende kam-maker, 49 år gammel. Han ble drept ved Setersberg den 25. april. I merknadsrubrikken står at han ble drept og slaget i hjel av Niels Corneliussen Søya.

Jeg assosierte denne saken med fortellingene om gjengangeren i Setersbergbakkane og klarte ved hjelp av Statsarkivet å få tilgang til tingbok og forhørsprotokoll. Her foreligger utførlig beskrivelse av forløpet, med en rekke vitneutsagn. Her blir hovedtrekkene i tradisjonen bekreftet. Men vi kan også se hvor raskt andre motiver føyer seg til og lager en ny fortelling, om gjengerferdet.

Niels Corneliussen finner vi i folketellingen for 1801. Han var sønn av Cornelius Stephensen Søya, som var husmann under Buskerud. Niels var født i 1793 og var altså 26 år gammel og ugift. Han hadde tjent på Buskerud og på Hassel verk. Siste året hadde han fått et jordstykke på Setersberg til å bruke. Av dokumentene går det fram at han hadde en dom fra år 1816 for tyveri. I fengslet var han blitt kjent med Østen Nielsen. Denne hadde sagt at han hadde evner til å oppdage skjulte ting.

Nå var saken den at det fra Buskerud var stjålet et stykke lerret. Niels Corneliussen var redd for at han skulle mistenkes for tyveriet. Han ønsket derfor at finnen skulle bruke sine evner til å finne den skyldige. Denne søndagen skulle det skje. Niels kjøpte en del brennevin i Spillemannsmoen. Østen begynte med sine kunster. Men han klarte ikke å skaffe fram noen tyv. Niels ble sint og beskyldte finnen for å ha jukset fra ham brennevin. Det ble en krangel. Niels slo finnen i hodet så han gikk i gulvet. Han ble lagt på en seng. Siden fikk de ham opp på beina. Niels ville jage ham fra stedet og slo med en staur. Østen Nielsen døde av denne mishandlingen. Niels løp da til Nymoen og ville hente legehjelp. Men det var nytteløst.

30. april ble det holdt forhør på Setersberg. Vitner ble avhørt.

Det var ingen tvil om sakens forløp. Den 7. juni ble tingretten satt på tingstedet Vestre Viken. Adjungeret sorenskriver Nerdrum ledet retten. Lege domsmenn var Thor Olsen Aas, Anders Nielsen Braaten, Anders Amundsen Sand og Bjørn Trulsen Øren. Procurator Henschien fungerte som aktor og procurator Darjes var tiltaltes forsvarer. Niels Corneliussen gjorde ikke noe forsøk på å fri seg fra tiltalen. Han skjønnte at han hadde forvoldt finnets død, men han kunne ikke erindre hele forløpet.

No.	Dødsdagen.	Begravelses- Dagen.	Den Døde's Alder og Ud. Naam.	Stad, Gaandretning og Opfødsstet.	Ud. Oer.	How an- der i det dødsfallet af Døds- sagen skete.	Minnefangst.
28	April 25. 1819.	Mai 11. 1819.	Østen Nielsen 49 år gammel Finnmarken	Setersberg Søndag 25. April	Hjorten Vest	slaget i hjel af Niels Corneliussen Søya	

Sokneprest Essendrops innførsel av «omreisende kam-mager» Østen Nielsens dødsfall og begravelse ved Nykirke.

Retten hadde så et møte på Setersberg med åstedsbefaring. 1. juli ble retten igjen satt på tingstedet Vestre Viken for å avsi dom. Aktor krevde dødsstraff, mens forsvareren ba om en mild behandling av tiltalte. Dommen gjengir hendelsesforløpet slik retten har forstått det, og den ender med følgende drastiske slutning:

*Arrestanten Niels Corneliussen Søya
bør at bøde Liv for Liv*

Tingrettens dom over arrestanten Niels Corneliussen Søya, som «bør at bøde Liv for Liv».

Men Niels ble ikke henrettet. Dommen må ha blitt anket til en høyere instans, og Niels må ha fått tukthusstraff. Jeg har ennå ikke klart å finne disse rettsdokumentene.

Denne saken har jeg kjent til en tid. Men nylig oppdaget jeg at Niels kom hjem igjen og fikk et liv i hjembygda. Den 13. desember 1832 forretter sokneprest Essendrop en vielse i Heggen kirke. «Brudgom var ungkar Niels Corneliussen Søya, 39 år gammel. Bruden var pige Aleth Nielsdatter Døvigen, 38 år gammel. Kautionister var Jens Sveaas og Christoffer Bendixby.»

Niels har altså sluppet ut av fengsel og har kommet hjem til Modum. Noen i bygda har tatt imot ham og gitt ham hjelp til å få et liv her. Kvinnen han gifter seg med, er kanskje hans ungdoms kjæreste? Søya og Døvika er jo naboplasser under Buskerud. Det ser ut som Niels og Aleth fikk et hjem i Lerskallen. Der døde Niels 13. juli 1853, 63 år gammel. Han omtales da som inderst. Aleth levde videre på Lerskallen til sin død 20. mai 1863. Hun ble 69 år gammel, og omtales som fattiglem.

Oplandske Tidende:

Brevik gaard

Gaardens areal

Av samlet skyldmark 43,61:
600 maal indmark (under plog)
314 - havn
48 - byggetomter
1900 - skoggrund
6 husmandspladse utgjør ca. 81 maal,
hvorav den ene er utlagt til havn

Gaardens bygninger

Husenes assurancesum er 106, 900 kroner.
Murstens fjøs med 84 baasrum
samt nødvendige binger, opført 1895.
Murstens stald opført 1903
har 10 spiltaug og 1 binge.
Grundleien kapitaliseret efter
5 pct. pr. aar, 37, 4000.
Murstens stald opført i 1903
kapitaliseret efter 5 pct. Ca. 1000 kroner.
En tømmerlægsplads
kapitaliseret efter 5 pct., ca. 1000 kroner.
De paa eiendommen forefindenes huse
er i god stand, og vel vedligeholdt.

Gaardens besætning

58 melkekuer (herav er 4 slagtekuer)
4 okser i alder fra 1¼ aar til 5 aar
12 kviger i alder fra 11/4 til 2 ½ aar
8 kalve i alder fra 1 mnd. til 1 ¼ aar
82 stk. fæ til sammen
9 hester («Borghild» 4 aar, «Liv» 6 aar,
«Sokken» 14 aar, «Jumbo 13 aar»,
«Randi» 9 aar, «Kari», 5 aar, «Jutul» 2 aar,
1 føl, 14 dager, samt 5 griser 1 ½ mnd.

Gaardens redskap

Av alle mulige slags fra de mindste ting, grev, spader, og grep, til 3 slaamaskiner, 2 hesteriver, høyvender, selvbinder, selvrensende træskeværk, kjøpt for 2 aar siden for 200 kroner, samt en 10 hesters motor kjøpt for 507 kroner – alt følger med i handelen.
Kjøpesum for den faste eiendom Kr. 260 000
Besætning og redskap Kr. 24 000
Til sammen Kr. 284 000

Husmandspladsene

Veslehaug I ca. 13 maal
Veslehaug II ca. 19 à 20 maal
Kjøreplads ca. 32 maal
Alfarengen ca. 12 maal
Strand 9 maal
Dypedal utlagt til havn ca. 34 maal

Litt av eiendommens forhistorie

Oprindelig var eiendommen i 4 bruk: Brevik, Strand, Stubberud og Haug

Strand: kjøptes av N. Gregersen i 1823, Per Gregersen i 1838, August Gregersen i 1872, Gudbrand Gregersen i 1900 og J. Paulsen i 1911

Brevik: kjøptes av P. Gregersen i 1774, av sønnesønnen P. Gregersen i 1818, August Gregersen i 1872, Gudbrand von Gregersen i 1900 og J. Paulsen i 1911.

Stubberud: kjøptes av Nils Thyholm i 1823, Per Gregersen i 1861, August Gregersen i 1872, og J. Paulsen i 1911.

Haug: kjøptes i 1863 av trælasthanler Sven Haug. August Gregersen kjøpte gaarden i 1874, Gudbrand von Gregersen i 1900 og J. Paulsen i 1911.

Ingar Hellerud:

Unge i arbeid på gårdsbruk

Kornbånd kjøres inn på låven.

Bildet er utlånt av Ingar Hellerud.

Gutter og jenter som vokste opp på gårdsbruk i 1950-årene og tidligere, måtte delta i mange slags arbeid på gården. Arbeidet vekslet i takt med årstidene.

Våren

Tidlig om våren var vi unge med på å kappe ved. I begynnelsen var det å kappe med bågesag, men far kjøpte snart elektrisk kapp. Noe av det kjedeligste var å la ved i skjulet.

Gjerding var det en del av om våren. Den gang var det gjerde mellom innmark og utmark. Og ofte var det skigarder. Mye av gjerdene måtte som regel repareres, og jeg hjalp til.

Om våren måtte jeg være med på å sette poteter. Jeg gikk med settepoteter i ei bøtte og satte en potet foran hver fot nede i drillen ettersom jeg gikk fremover. Etterpå var det å leie hesten slik at den gikk oppe på drillen. Bak gikk far med arden slik at drillen ble kløvd. Et kjedelig arbeid var det å luke og tynne.

Sommeren

Slåtten (høyonna) var alltid en tid med mye arbeid også for oss unge. De bratte bakkene slo far med ljà. Ellers ble hest og slåmaskin brukt. Slipesteinen ble mye brukt den gang. Det å dra slipesteinen var en kjedelig jobb og ofte langtekkelig.

Vi unge var med å sette opp hesjer. Så var det å få graset opp på hesja. I bakkene var det mye raking med rive. Å få høyet inn på låven når det var tørt, var også arbeidskrevende. Tråkking av høyllass, raking etter hesjene og å ta av hesjetråden samt å ta opp staur var arbeid jeg var med på. I pauser kunne vi hoppe i høyet. Det var populært.

Høsten

Høsten ble innledet med skuronna. Kornbanda ble bundet for hånd og tørket på staur eller i rauk. Noe ble også tørket på hesje. Så skulle også dette inn på låven når det var tørt. Da var det høyvogn og hest

som sørget for det. Neka ble lagret oppe på høyet og lagt slik at fuglene ikke så lett kom til.

Så kom potethøstingen. Da var det høstferie på skolen. Da var det alltid innleid hjelp, men vi unge måtte selvsagt delta. Arbeidet ble lettere da kastehjuls-opptakeren kom. Jeg var også med på potethøsting hos andre bønder i bygda. Vi unge fikk oftest kr.10 om dagen pluss middag. I mid-dagspausen leika vi unge gjemsel eller andre leiker. Det var lange dager og ganske slitsomt. Og kaldt var det ofte i september-oktober. Arbeidshansker fantes ikke den gang.

Vi unge var også med på tresking på låven. En forferdelig støvete opplevelse. Dette var i desember og i januar, for da løsnet kornet lettere fra akset ble det sagt. Vi hadde et stort moderne treskeverk lagd på Globus maskinfabrikk. Kornet kom ut i striesekker på siden av treskemaskinen og halmen bak. Det var mye arbeid å få vekk all halmen. Og sekkene var tunge, 50 kg. og mer.

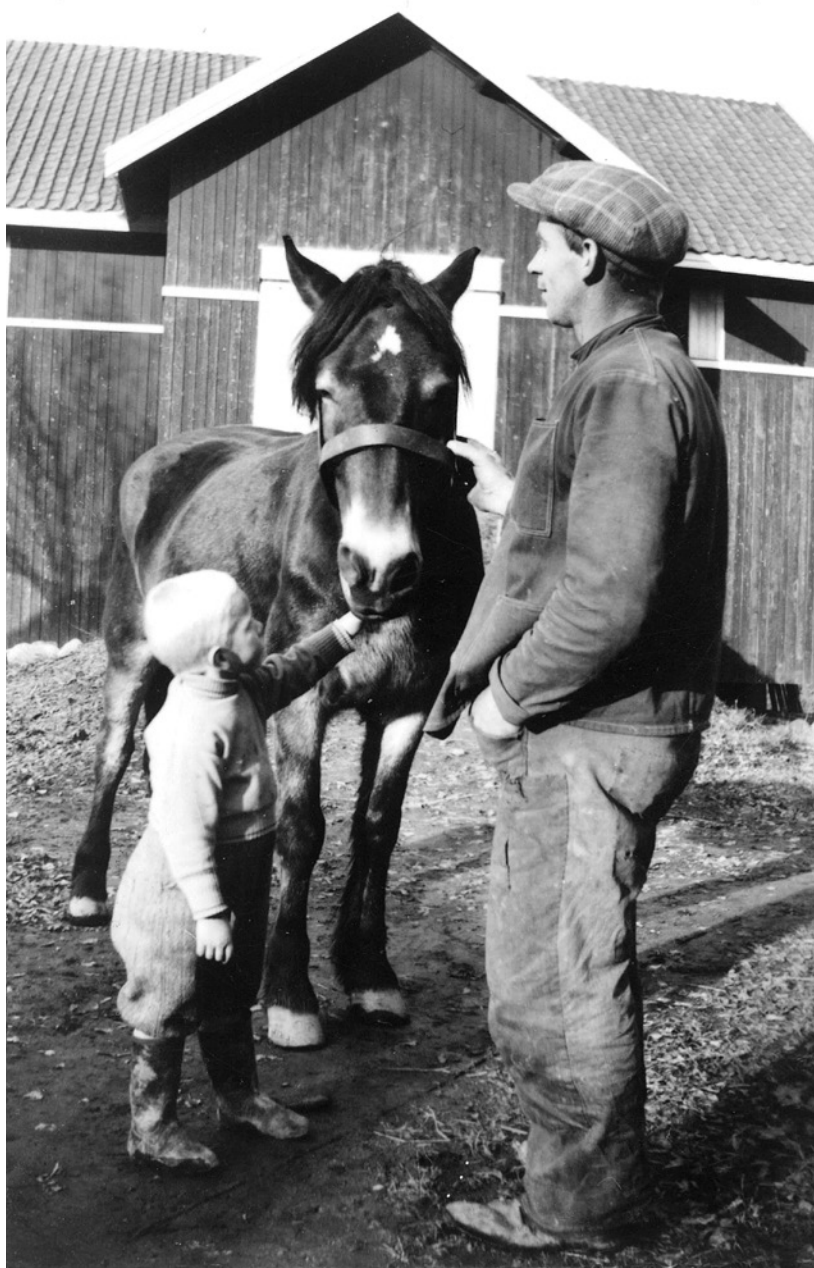
Bærplukking om høsten var vanlig: villbringe-bær, blåbær og tyttebær. En gang på tyttebærtur til Kirkemoen gikk vi oss vill. Mor, ei nabodame og jeg havnet ved Øvre Pukkverket (nedenfor Stulldammen). Jeg banket på døra, og ut kom Sara Ranheim Hun bodde der sammen med mannen Edvin og sønnen Egil. Han ble seinere ordfører i Modum.

Baking var tidkrevende for mor. Til jul skulle det være minst 7 slag. Jeg hjalp til der jeg kunne.

Men slaktingen var en enda travlere tid for mine foreldre. All slakt ble hermetisert. Gunnar Andersen (verdensmester i hopp) slaktet hos oss. Han kom på sykkel fra Geithus. Seinere kom han i Lada. Mor hadde Helga Gundersen til å hjelpe seg. Jeg husker særlig alle blodklubbene som ble laget. De ble lagret i store trau og nuver på stabburet, ferdig kokt. Det var «fryseboks» den gang. Med jevne mellomrom ble noen klubber tatt inn for oppvarming. Da ville alle ha klubb.

Vinteren

Vinteren var ofte kald med mye snø. Da skulle husdyrgjødsel ut fra gjødselkjelleren. Det var tungt arbeid med greip. Vinteren var også tid for tømmerhugst. Min jobb var mest barking med barkespade.

Jeg, Vossegutten og far. Bildet er tatt i 1941.

Bildet er utlånt av Ingar Hellerud.

Dyrestell

Selvsagt deltok jeg hele året i fjøsstellet. Båser og binger skulle stelles, og dyr skulle fores. Kuer skulle melkes. Vi guttene kjørte melka på drakjerre opp til bilveien der spanna ble hentet kl. 7.30. Om høsten skulle dyra samles. Det jeg husker best, er yre dyr som ble sluppet ut om våren.

Jeg tror alle som vokste opp på et gårdsbruk – stort eller lite – ble vant til å arbeide. Men jeg likte fysisk arbeid. Det gjorde meg sterk. Når jeg om noen dager er 80 år, kan jeg se tilbake på et liv med god helse.

Arnt Berget:

Arne Hov

Snarums største lokalpatriot

Arne Hov ble født på gården Enden på Snarum den 20. april 1902. Faren het Nils Nilsen. Han var tømmermann og sønn av kirketjeneren på Snarum, som også het Nils Nilsen. Disse to «Nilsene» var datidens kjendiser på Snarum, etter å ha overlevd en seilas ut den flomdigre Ramfossen i båt. Arnes mor het Gina. Hun var datter av bjørnejeger Andreas Hjermundrud. Arne ble kjent for å være fryktløs i alle situasjoner. Han hadde tydeligvis arvet vågemotet fra sine forfedre.

Bildet over viser en av «englemastene» med flere ledningsbyggerer i toppen. I Bakgrunnen ser vi Nore I kraftstasjon.

Foto: Statkraft

Arne turna i toppen av en 70 meter høy krysningsmast ved Krøderfjorden. Bildet til høyre viser krysningsmaster.

Da Arne ble født, var faren i ferd med å bygge seg hus på Hov nord for Snarum kirke. Etter et par år tok familien navnet Hov etter dette stedet hvor Arne bodde hele oppveksten. Senere flyttet familien til småbruket Solli nede ved Snarumselva. Der bodde Arne til han giftet seg med Hulda Hansen fra Vikersund i 1927. De første årene bodde de forskjellige steder på Snarum, inntil de fikk sitt eget hjem Vona i bygdas sentrum.

Tidlig ut i arbeidslivet

Som eldste gutt i en barneflokk på 9 måtte Arne tidlig ut i arbeidslivet. Både som skogsarbeider, anleggsarbeider og maler, før han i midten av 1930-åra bestemte seg for maleryrket. Arne likte å utfordre skjebnen, og det fikk han muligheter til som maler, særlig da kraftledningen fra Nore til Oslo med de såkalte «Englemastene» skulle males. Erik Hilsen fra Snarum hadde tatt på seg å male mastene på strekningen fra Norefjell til Sokna, og han fikk med seg kameraten Arne Hov og to karer fra Sokna. Da gjorde Arne et «stunt» som det fremdeles går «gjetord» om: Han holdt turnoppvisning på toppen av den 70 meter høge krysningsmasta ved Krøderfjorden. Etterpå spiste han nista si på toppen, til stor jubel fra sjokkerte og skuelystne kryllinger.

Jan Fredriksen var med Arne som læregutt da låven på Olafsby ble malt. Han forteller at Arne ikke brukte stige øverst på langveggene. Han la ut to planker fra hver sin låveglugge med to kornsekker på som motvekt. Så la han en planke tvers over på utsiden og gikk på denne og malte.

Det er flere lignende historier om Arnes trang til spenningsfylte opplevelser, så han kan vel betegnes som datidens ekstremsportsutøver.

Kirketjener i over 40 år

Ved siden av maleryrket var Arne kirketjener ved Snarum kirke fra 1942 til godt over pensjonsalder. Godt hjulpet av sin livsledsagerske Hulda, hans sekretær og støttespiller, var det mulig å skjøtte to jobber. Ekteparet så på kirken og kirkegården som sine hjertebarn, som de stelte med omhu. Da Arne begynte som kirketjener i 1942, hadde kirketjeneren langt flere gjøremål enn i nyere tid. Han var både graver og gartner og sto for renhold og vedlikeholdsarbeid i kirken. Så lenge ringing med kirkeklokkene ble utført manuelt, brakte Arnes vakre klokkespill snaringene i helgestemming.

Arne Hov foran Snarum kirke.

Foto: Nils Drolsums arkiv

Derfor ble det et stort savn for mange da ringingen ble fjernstyrt.

Graverjobben kunne mange ganger være slitsom, særlig vinterstid når jorda var frossen. Gikk telen dypt, dugde det ikke med bare hakke og spade, da måtte han noen ganger ta i bruk dynamitt. Om sommeren måtte gresset rundt gravstedene holdes nede, og dette var ingen enkel oppgave. Det var steinrammer rundt gravene, og terrenget var kupert, noe som gjorde slåtten arbeidsom.

Kirkegården hadde siden 1911 fått vann fra Harpetjern, i likhet med bebyggelsen i Snarum sentrum og noen gårder i nærområdet. Rust og frostskader gjorde at ny ledning måtte legges i 1945. Dette ble gjort med stor dugnadsinnsats av Arne Hov i spissen for sambygdingen.

Kirken hadde vedfyring fram til 1953

Kirken hadde vedfyring, det var to store rundbrennere som var plassert i hver sin nisje av murstein. Disse slukte en kvart favn ved før kirken ble varm om vinteren. Favneveden var riktignok kløyvd, men det var kirketjenerens oppgave å kappe og bære inn veden. Fyringen starta lørdag kveld, og fortsatte grytidlig søndag morgen. I 1953 ble det montert Esva-anlegg i kirken, og da ble det bare å skru på bryteren når den skulle oppvarmes. Men Arne måtte rive ovnsnisjene og trille ut to billass med murstein. Samme år ble det utført et stort dugnadsarbeid på kirkegården. De store steinrammene rundt gravstedene ble fjernet, og området ble planert, gjødslet og tilsådd. Arne sto for oppmåling og kartlegging av gravstedene, slik at støttene kom tilbake på rett plass. Området bak kirken ble også planert til lekeplass for skolene. Arne hadde sørget for at overskuddsmasse etter grøfting langs riksveien ble tilkjørt og benyttet.

Oppussing til kirkens 100-årsjubileum

Til kirkens hundreårsjubileum i 1969 ble det bestemt at det skulle foretas en fullstendig oppmåling innvendig. Det var naturlig at arbeidet ble satt bort til kirketjener og malermester Arne, som på den tiden også var formann i menighetsrådet. Å male høgt oppunder kirketaket var farlig arbeid og krevde omfattende bruk av stillaser, noe Arne løste på enkleste vis. På Olafsby var det lagret kjempelange granrajer fra den tid rajer ble brukt i høyhesjene. Ved hjelp av disse og planker bygde han stillas oppunder kirketaket. Når sant skal sies, så hadde neppe noen annen enn våghalsen Arne våget å bevege seg på det svaiende stillaset. I dag hadde nok arbeidstilsynet forlangt en sikrere og dyrere løsning. I tillegg til maler- og murarbeid ble det utført noe drenering, og det gamle uthuset ble flyttet. Til sammen hadde Arne nedlagt 1694 arbeidstimer under oppussingen, til en timespris på kr. 14.

Jens Arne Kopland, Arnes barnebarn, forteller at det var Arnes forslag at det skulle brennes tyrifakler ved kirken julaften. Disse måtte han selv skaffe til veie. Derfor var det tradisjon at han lille julaften satt hjemme på kjøkkenet og spikket fakler. Da kom Arne i julestemning. Hulda var kanskje ikke like begeistret over å få kjøkkengulvet fullt av tyriflis midt i julestria.

Levende interessert i bygdas ve og vel

Det var lite som rørte seg i lokalsamfunnet som ikke Arne hadde ei hand med i. Han var aktiv politiker og medlem av kommunestyret og skolestyret. Han

Arne var mangeårig medlem i Snarum musikkorps.

Foto: Berit Skinstad

var ikke bare opptatt av bygdas ve og vel, men også av bygdas historie. Derfor skrev han i 1980 boka «Historier fra gamle Snarum». Den gir oss verdifulle

opplysninger om dagliglivet på gamle Snarum, som ellers hadde gått i glemmeboka.

Skolesentraliseringen i Modum førte til at den nye skolen ble lagt til Sysle, til stor skuffelse for Snarumpatrioten Arne. Han hadde ordnet med tomt og tegninger av ny skole på Snarum. Første gang saken ble behandlet i kommunestyret ble det avgitt 29 stemmer for sentralskole på Snarum og 6 for Sysle. Men da saken kom fram til endelig avgjørelse i kommunestyret, ble det flertall for Sysle.

Det er nesten ufattelig alt det Arne rakk å engasjere seg i. Da Snarum badstulag ble stiftet, var Arne en sentral person, og det var Nils, Arnes far, som laftet opp ny badstue. (Dette er eneste bygdebadstue i Modum som fremdeles er i bruk.). Minnestøtten over de falne russere fra trefningen på Bråtavllen ble reist med sterkt engasjement fra Arne. Han sørget også for at det ble filmfremvisninger på ungdomslokalet, og var selv billettør.

Mannen som rakk alt

I Snarum musikkorps var Arne aktiv gjennom 50 år. I sangkoret var han også med i en årrekke. Av Modum Håndverkerforening ble han tildelt diplom etter 25 års medlemskap. At bokbussen kom til Snarum, var han sterkt delaktig i. Han var bygdas bibliotekar og drev utlån av bøker hjemmefra mellom bokbussens faste ankomster.

Fra min barndom husker jeg juletrefestene på ungdomslokalet. Der var det kveldens høydepunkt når nissene gjorde sitt inntog med godteposer og ablegøyer. Nissene var selvfølgelig Arne og kompisen Gunvald Asbjørnhus. Disse to var også drivkraften i dugnadsarbeidet som ble utført da det nye Samvirkelaget ble bygd. Slik var det også når ny prestebolig ble reist med stor dugnadsinnsats av snaringene. Men også naboer og venner nøt godt av karenes dugnads-

ånd. Skulle det tas opp en hustomt eller legges et tak, var de på plass. Gunvald var lastebileier og sto for transport, og Arne, som ikke visste hva høydeskrekk var, var oftest å se på husmønet.

Humørspreder og omsorgsmenneske

Arnes humør og hans egenskaper som gjøgler og historieforteller, gjorde ham til et naturlig midtpunkt i de fleste forsamlinger. Da Snarum pensjonistforening var på busstur med overnatting på hotell i Larvik, ville Arne utforske byen da de andre gikk til ro for kvelden. Et stykke ned i gata sto en dør åpen og det lød musikk innefra. Det var et rockeband som holdt øvelse med mange tilhørere. Da noen ungdommer gikk inn, slo Arne følge og kom straks i prat med klientellet. På forespørsel om han var interessert i musikk, svarte han at han hadde jo slått skarptromme i Snarum musikkorps i nesten en mannsalder. Selvfølgelig endte det med at pensjonisten fra Snarum var trommis i rockebandet en stund utover kvelden.

På hjemmebane kunne han gjerne holde en danse- eller turnopptreden på lokalet, og hans mange historier på badstua og i andre sammenkomster var til stor muntrasjon for de tilstedeværende.

Da jeg skulle ta bilsertifikat, stilte Arne sin splitter nye varebil til disposisjon for øvelsekjøring, med sønnen Hjørmond som sjåførlærer. «Jeg bruker ikke bilen i helga allikevel,» sa Arne.

Hans omsorg for sambygdinger resulterte også i utallige besøk til gamle snaringer på Modumheimen.

Lokalsamfunnet fant ut at Arne Hov fortjente Kongens fortjenestemedalje for sin innsats i bygda. Denne ble utdelt under en middag på Solstad ved bispevisitas på Modum. Den slagferdige Arne holdt en humørfyllt takketale, og det sies at takkevisitten hos Kong Olav på slottet også var humørfyllt.

De to doktorgårdene på Åmot

Blaafarveværkets doktorgård

Den eldste av de to doktorgårdene på Åmot er den som Modums Blaafarveværk fikk oppført i 1827¹. Eiendommen het Aasgaard (g.nr. 128, br.nr. 5). Den lå i skogkanten på Nymoen. Til eiendommen hørte det en hage. Bygget kan sees fra Setersbergveien den dag i dag.

Værket var tidlig ute med å ansette leger. Doktorgården på Nymoen ble brukt av de fleste verkslegene, men det var ikke alltid leger som bodde der. Læreren Hans Brekke bl. a. bodde der en periode med sin familie.²

Andreas Disen. Akvarell av «Doktorgården» med apoteket 1907

Foto: Ukjent

Gården omtales som Doktorgården, siden den i mange år huset leger som arbeidet for Blaafarveværket. Her er en oversikt over verkslegene og deres virkeår.³

Johan Michael Martini (1741–1813)
Friedrich Gottlieb Hoppe (1814–1820)
Georg Andreas Høegh (1823–1826)
Ludvig Holberg Arentz (1828–1836)
Jens Christopher Henrik Skjelderup (1836–1839)
Heinrich Arnold Thaulow (1839–1867)
Hans Gabriel Sundt Dedichen (1867–1877)
Christopher Andreas Holter (1876–1884)⁴

Siden Doktorgården på Nymoen ble bygd i 1827, er det bare de fem siste verkslegene som kan ha bodd der. Modums Blaafarveværks legebolig ble eid av Blaafarveværket fram til 1919. Da overtok kommunen eiendommen og solgte den stykkevis og delt. Doktorgården på Nymoen har siden vært i privat eie.

Legenes praksis

Vi må vel anta at verkslegene på 1700-tallet hadde begrenset tilgang på medisiner. Det var nok heller ikke alltid så lett å holde seg orientert om utviklingen i medisinen. Men det hindret dem ikke i å prøve å finne midler som kunne behandle sykdommer og skader og lindre smerter.

Verket hadde sykestuer på Nymoen, Storhaug og Ververud med fire senger i hver.⁵ De kunne brukes til pleie av syke og skadede og isolasjon av pasienter med smittsomme sykdommer. Verkslegene begynte i 1820-30-årene å føre journal over syke og skadede.

Legene var særlig opptatt av ulike epidemier og smittsomme sykdommer som truet med å gjensøke Modum: tuberkulose, difteri, kolera, meslinger, bronkitt og kikhoste m.fl.

Dr. Arentz og bokholder Beck gjorde for eksempel en undersøkelse i 1830-årene om hva som var «nødvendig og hensiktsmessig» for å hindre utbredelse av kolera⁶. Det ble i 1891 delt ut såpe til de ansatte.⁷ Dette viser at legene på verket ikke var helt ukjent med ny innsikt og nye metoder. Vi kan her se at Blaafarveværket og verkslegene hadde begynt å tenke i vitenskapelige baner. Et viktig tiltak var at det ble opprettet en stilling som desinfektør for epidemiske sykdommer.

I 1839 kom så legen Heinrich Arnold Thaulow til Blaafarveværket som verkslege⁸. Med ham fikk Blaafarveværket en lege som hadde ny viten om hygiene, sykdommer og badeterapi.⁹

Heinrich Arnold Thaulow (1808–1894)

Dr. Heinrich Arnold Thaulow hadde i 1837 sammen med to andre grunnlagt kurbadet «Sandefjords Svovl- og Sjøbad». I 1839 sa han opp sin stilling for å overta stillingen som verkslege ved Modums Blaafarveværk. Det sies at han kom til Modum for å søke den tørre luften her. Thaulow var verkslege fra 1839 til 1867, dvs. i 28 år. I 1857 opprettet han og ledet Modum Bad.

Fra 1849 kombinerte han stillingen som verkslege med en stilling som distriktslege på Ringerike. Da denne stillingen ble delt i 1866, ble Thaulow distriktslege i Modum.

Thaulow var gift med Nicoline Andrea Margrete Vibe (1807–1885). Sammen fikk de fire døtre og to sønner. Ved folketellingen i 1865 bodde Thaulow og hans hustru på Nyfoss. Thaulow døde på Modum Bad 1894.

Barna var: Caroline (f. 1836), Aimée (f. 1837), Alexandra (f. 1839), Johan Fr. A. Thaulow (f. 1840), Christiane (f. 1840) og Nils A. Vibe Thaulow (f. 1842). Caroline, som kalte seg Henriette, var gift med Hans Gabriel Sundt Dedichen. De tre øvrige døtrene var ugifte og fulgte opp farens virksomhet fram til begynnelsen av første verdenskrig.

Heinrich Arnold Thaulow

Foto: Ukjent

Thaulow var en allsidig begavet person, og han benyttet sine evner godt. Han holdt seg alltid orientert om utstyr og materiell som kunne forbedre virksomheten. Han ønsket å være orientert om vitenskapelige resultater og metoder¹⁰ og foretok flere reiser i utlandet¹¹. Han skrev en rekke artikler om balneologi, dvs. badeterapi. Han skrev også en beretning om Sandefjords Svovl- og Sjøbad. Til å utbygge og utvikle sine to badeanlegg brukte han noe av utbyttet fra Ringerike Nikkelverk, som han var med på å grunnlegge i 1849. Han ble eneeier i 1874.

Foruten å være en høyt respektert lege, var han en habil tegner. Han laget fine akvareller. Av større interesse i denne sammenheng er det at han var arkitekt for flere bygninger ved sine badeanlegg. Han var i yngre dager en ivrig jordbruker, Han tok del i gårdsdriften ved Modum Bad, Han var også interessert i skogsdrift. Han var gartnerkyndig. Det fortelles at han likte å snakke med bøndene, som han syntes han lærte mye av.¹² Thaulow og hans kone bidro sterkt til å skape et miljø som alle satte pris på.¹³

Modum Bad ble mer og mer kjent, flere og flere søkte dit for rekonvalesens. Aasmund Olavsson Vinje ble bedt om å holde tale ved en stor folkefest på Badet i 1859. Vinje sa at Thaulow hadde gjort det så koseleg der midt inne i skogen at ein må verta frisk berre av å liggja der.¹⁴ Camilla Collett, som var på badet flere ganger, sa: «Den Mand, som vi skylder anlægget paa Modum, er den, der egentlig har givet Stødet til hele vort Badeliv.»¹⁵

Hans Gabriel Sundt Dedichen (1836–1899)

Lege Hans Gabriel Sundt Dedichen¹⁶ kom til Modum som assistent for Thaulow i 1860. Han var som Thaulow lege både ved Blaafarveværket og Modum Bad. Thaulow var lege fram til 1867, Dedichen fram til 1877. I 1872 ble Dedichen lege ved badet. Fra 1876 til 1888 var han overlege. Høsten 1893 flyttet han til Christiania, der han døde i 1899.

Karl Jensen-Hjell: Dr. Dedichen og frue i «Doktorgården» på Nymoen. I bakgrunnen Fritz Thaulows maleri av Haugfossen. Karl Jensen-Hjells maleri ble gitt til ekteparet ved deres sølvbryllupsdag.

Foto: Ukjent

Dedichen var gift med Caroline Henriette Fredrikke Thaulow (1836–1917). Hun var datter av Heinrich Arnold Thaulow.

Familien Dedichen bodde på Nymoen, i det som kalles Doktorgården.

Deres barn var: Henrik (f. 1863), Jenny M. (f. 1864), Hagbart E. W. (f. 1865), Lucien (f. 1867), Noline (f. 1869), Georg (f. 1870), Kristiane (f. 1872), Jens (f. 1873), Sonja (f. 1876). Henriks fulle navn var Henrik Arnold Thaulow Dedichen.

Hos Dedichen var det stor husholdning. Her hadde de i årene 1863–1873 hele 9 barn, 3 sønner og 6 døtre. Familien hadde i sin tjeneste guvernante, barnepike, budeie, stuepike og gårdskar.

Dedichen var i likhet med sin forgjenger ivrig etter å følge med på den medisinske utviklingen og å gjøre seg kjent med nye praktiske forbedringer.¹⁷

Også Dedichen og hans kone bidro til å skape et miljø som alle satte pris på¹⁸. Som det het i en av nekrologene: «Han og hans hustru opretholdt ogsaa de gamle traditioner fra det Thaulowske hus. Det var et repræsentativt hjem der oppe paa Modum, et stykke norsk kultur, som vi kunde være stolte af, en gammeldags gjæstfrihed, som endnu mindes med tak af de mange som nød godt af den.» (Fra A.E. Bs nekrolog.)

«Doktorgården Kongsfoss»

Ved Kongsfossen i Åmot ligger det oppe i skråningen, litt inneklemt, en staselig bygning, Aasly (g.nr. 58, b.nr. 34). Selv om den i over femti år har hatt navnet «Kongsfoss Pensjonat», kalles den også for «Doktorgården». Det skyldes at den ble reist av legen Claudius Lucien Dedichen, som i ung alder ble kommunelege i Modum i 1895, en stilling han hadde til 1912.

Kongsfoss pensjonat ca. 1960

Foto: Unny Kaspara Aronsen

Tomten til Kongsfoss Pensjonat ble utskilt fra gården Breivik i 1906 v/ G. Gregersen til lege Claudius Lucien Dedichen. Han hadde trolig både privatbolig og legekontor i det huset han fikk satt opp. Etter dr. Dedichen ble Kongsfoss brukt dels som bolig, dels som legekontor av en lang rekke leger. Noen av legerne var også i korte eller lengre perioder eiere av bygningen. Noen bodde i perioder andre steder.

Bygningen minner i stil litt om en bygning som Dedichens bror Henrik Dedichen satte opp som overlegebolig ved dr. Dedichens Privatklinikk i Østre Aker.¹⁹ Den er tegnet av Viktor Nordan (1862–1933), som har tegnet flere sykehus. Vinduene og vinduenes oppdeling spiller en stor rolle. Lucien Dedichen ville kanskje ha lyset inn og sikt ut.

Bygningen er kanskje ikke direkte stilren, arkitektonisk sett. Men arkitekten og byggherren har nok

lekt seg litt med virkemidlene. Det er et hus å stoppe opp ved. Det kan ikke være tvil om at de to bygningene er tegnet av samme arkitekt.

Her er en oversikt over de legene som i korte eller lengre perioder bodde og praktiserte i Doktorgården Kongsfoss.

Leger med kontor i Doktorgården Kongsfoss²⁰:

Claudius Lucien Dedichen (1895–1912)
Sofus Kristian Bugge-Asperheim (1913–1918)
Sofus Andreas Jørgensen (1907–1920)
Jens Christian Grüner (1920–1929)
Olav Andreas Devold (1933–1936)
Jens Sigvard Batt (1934)
Johan Theodor Aas (1920–1937)
Birger Karstein Sophus Heinemann Hovind (1937)
Peder Kristian Ruud (1938–1965)

Dr. Ruud var den siste legen som hadde praksis i Doktorgården Kongsfoss. Han bodde på Kongshøy og hadde kontor i «Doktorgården». Provisor Leif Stang Heden-skau brukte huset som bolig.

Mange av legene hadde parallelt med sin praksis forskjellige typer stilling i perioder: kommunelege, distriktslege, epidemilege m.m.

Aasly og dens eiere

Som nevnt ble eiendommen Aasly reist av dr. Lucien Dedichen. Han solgte den i 1915 til en av de yngre legene, Sofus Bugge-Asperheim. Han døde i 1918, og enken overtok eiendommen. Hun solgte den til Heggen sognestyre i 1919. Dette overdro den igjen til herredet i 1920.

Legemangelen var stor i Modum rundt 1920. Heggen sognestyre oppnevnte en komité som skulle utarbeide forslag om legeboliger i Åmot, Geithus og Vikersund. Komitéen mente man burde bygge nytt, slik at man kunne gjøre det i samsvar med Den norske lægeforenings krav, og at man kunne få eiendommer som «var en pryd» for stedet. Ingeniør Horn i Hokksund utarbeidet skisser og omkostningsoverslag. For Åmots vedkommende ble det pekt ut en tomt i bøskeskogen på Breivik, rett overfor Embretsfoss fabrikk. Man hadde dermed funnet en fin tomt for legeboligen på Åmot, Komitéen mente at ca. 2 mål av bøskeskogen og et par mål av gårdens gamle eplehage burde tilhøre legeboligen.

Komitéen skulle også se seg om etter boliger som kunne kjøpes²¹, og den kom med 5 forslag om kjøp av eiendommer. Siden Søndre Modum i lang tid hadde vært uten lege og situasjonen var uholdbar, fant komitéen at den måtte anbefale Heggen sogn å kjøpe fru Bugge-Asperheims bolig.

Så kom noen år der grunnboka ikke har så mye å berette. Vi ser at skjøte på eiendommen ble overdratt fra Trygve Wessel Aas, Gudrun Aas og Ragnhild Aas til Leif Stang Hedskaug 29. januar 1947. Trygve

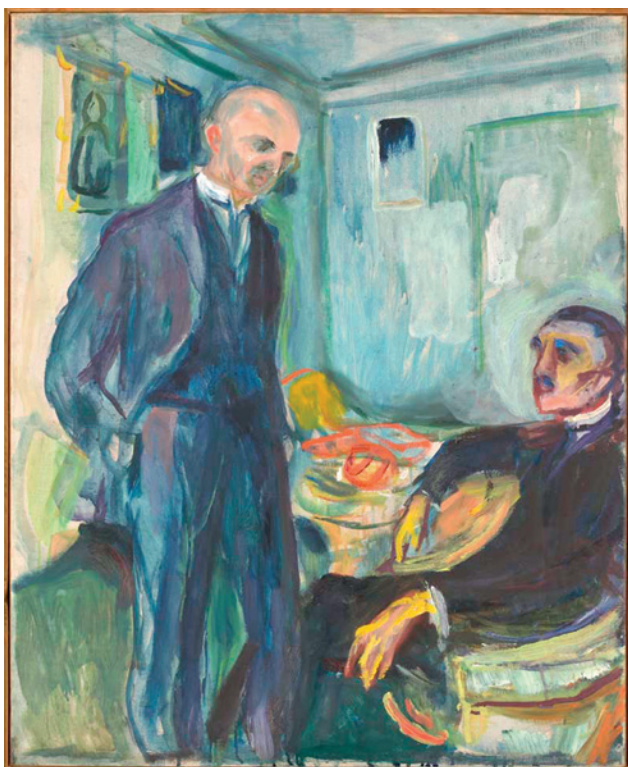
Wessel Aas var sønn av legen Johan Theodor Aas og Hanna Ragnhild Wessel. Trygve Wessel Aas har altså arvet eiendommen og solgt den til Hedenskau.

Lucien Dedichen

Lucien Dedichen fortjener en egen omtale²². Han var født 25. juni 1867 på Modum som sønn av verkslege og overlege ved Modum Bad, Hans Gabriel Sundt Dedichen. I ung alder ble Lucien Dedichen kommunelege og epidemilege i Modum fra 1895, der han praktiserte til 1912. Han grunnla i 1908 Modum Tuberkulosehjem. Han var overlege ved Modum Bad (1926–31), og skrev i 1930 en avhandling om det. Deretter hadde han flere arbeidsforhold. I 1926 ble han overlege ved Modum Bad, en stilling han hadde fram til 1935.

Dedichen skrev en rekke avhandlinger og artikler om medisinske spørsmål.²³ I 1912 fikk han professor Skjelderups gullmedalje for besvarelsen av prisoppgaven: «Undersøkelser fra et strumadistrikt over forekomsten av Morbus Basedowi, myksødem og beslektede tilstands». I 1913 utgav han «Forholdet mellom det endemiske struma og Basedows sykdom». I 1918 ble han kreert til dr. for avhandlingen: «Leverens funktion under patologiske tilstande». I 1919 skrev han «Om legemanstrengelsers indflydelse paa hjertet.» og «Blodtrykket hos gamle».

Lucien Dedichen var fra oppveksten av en nær venn av maleren Edvard Munch, Munch malte to portretter av ham i 1925.²⁴ Munch malte også to

Edvard Munch: Lucien Dedichen og Jappe Nilssen, 1925–26 [Olje på lerret][159.5 x 134.5 cm]

Munchmuseet Foto © Munchmuseet

dobbeltportretter av Dedichen og forfatteren Jappe Nilssen.²⁵ Jappe Nilsen var en velkjent person i Kristiania-bohemen. Bildet kan tyde på at Lucien var med i gruppen. Det var også hans brødre.

Lucien Dedichen var gift med Karoline Sofie Bettum (1876–1961). De hadde fire barn: Line (f. 1900) Hans Gabriel (f. 1901), Sonja (f. 1901) og Jens (f. 1906). Hans Gabriel og Jens ble i likhet med sin far og farfar lege.

Olav Andreas Devold og Finn Batt

Disse to legene interesserte seg i likhet med Dedichen for sykdommen struma, som i mellomkrigstiden var utbredt i Modum. Det fortelles at Devold gikk rundt i husene og bad om å få se ned i halsen på folk.

Professor Johan Holst og fylkeslege Sverre Kjølstad satte i gang en undersøkelse av 4560 personer i Modum. Den ble gjennomført av Finn Batt og Olav Devold, som var leger i Modum, sammen med legene Karl Closs og Julie Backer. Resultatet ble kunngjort i «Norsk Magazin for Lægevidenskaben», nr. 7, 1937. Doktor Batt laget en oppskrift på et spesielt jodholdig brød, det såkalte Batt-brødet, som ble bakt i Modums samvirkelags bakeri på Geithus fram til 1976, da bakeriet ble nedlagt.

Jens Christian Grüner

Jens Christian Grüner må ha vært en humoristisk mann. Da han ble bedt om å skrive noen ord om seg selv til det prestisjetunge verket «Norges læger», skrev han: «Naar undtages, at han har været paa sjøen i forrygende storm, saa han blev liggende veirfast et par dage, og at han flere gange paa haalkeføre har væltet med kariol, hvorved han fik nogen skade, har han ikke været udsat for ulykker.»

Trygve Wessel Aas

To av kongsfosslegene var nokså lenge der: Jørgensen var kommunelege fra 1907 til 1920. Aas var lege fra 1920 til 1937. Vi har sett at flere av legene hadde stillinger av ulike slag, dels for Blaafarveværket og dels for Modum Bad.

Doktorboligen blir pensjonat

I 1959 la apoteker Hedenskau ut Doktorgården for salg. Eiendommen ble kjøpt av Randi og Åge Knive, som bodde i Skotselv på eiendommen Sanssuci. Fru Knive ville ta imot rekonvalesenter fra Oslo og drive pensjonat og matservering. Dette skjedde i samarbeid med pensjonatet Holt i Skotselv. Mannen, Aage Knive, var bilselger, og fortsatte med det etter eiendomskjøpet.

Kongsfoss utvider virksomheten

Kongsfoss ble i 1975 overtatt av Randi Knives datter Unny Kaspara Aronsen og svigersønnen Harald Aronsen²⁶. De fortsatte å drive pensjonat og å servere mat, men satset mer på små og store selskaper og

innredet lokalene med antikke møbler og gode malerier og bilder. Det gjorde Kongsfoss Pensjonat til Modums triveligste selskapslokale. Her ble det også lagt til rette for kurs og møter.

Men tidene var vanskelige for servicebransjen, og eierne måtte finne flere bein å stå på. Mat og drikke var ikke nok, publikum ville ha underholdning og anledning til å feste. Kongsfoss inviterte etter tur mange av de mest populære musikerne i landet, noe denne listen tydelig forteller:

Hellbillies, (flere ganger), Notodden Bluesband (to ganger, den ene med Thorhild Sivertsen), Good Time Charlie, Raga Rockers, Stephen Ackles, De Lillos, De Derre, Marius Müller, Jonas Fjeld, Steinar Albrigtsen, Jørn Hoel, Trine Rein, Rune Rudberg, Great Garlic Girls, Dansebandet, Big Chief Jazzband, Magnolia Jazzband, Røhsnes Jazzband og Royal Garden Jazzband m. fl.

I tillegg kan nevnes forskjellige andre typer underholdning: Dansegallaer, Bluesfestival, Peter Garden Show, Kåring av discoqueen og discoking, Michel Jackson Show, Luftgitarshow, Jørnebryting, Handbakshow med Torkel Ramdal, strippeshow og toppløs servering.

Kongsfoss gjorde betydelige endringer i bygningene. De innredet diskotek i kjelleren, først det beskjedne Benoni, seinere Galaxy Dancing, som i mange år var det mest populære diskoteket i området. Utenfor kjelleren, med utsikt til Simoa, Kongsfoss og Drammenselven, ble det anlagt en terrasse.

Kongsfoss har også en betydelig samling av antikviteter, malerier, smykker, bestikk og en spesiell vinsamling. I 2005 ble det utgitt en egen Kongsfoss-avis i anledning av at Unny og Harald Aronsen hadde drevet stedet i 30 år. De er i 2018 fortsatt innehavere av eiendommen.

Hus og folk

Enkelte hus tiltrekker seg oppmerksomhet. Når vi ser et hus som tiltaler oss, er det mange spørsmål vi kan stille. Hva brukes huset til? Hvor gammelt er det? Hvem bygde det? Har huset noe særpreg, Bor det noen der? Hvem bor der? Hva gjør de? Vi har sett at det er mye å si om de to doktorgårdene på Åmot og menneskene der. Hus og folk har sin historie.

Noter

- 1 Kai Hunstadbråten: *Blaafarvøværket - bergverk, mennesker og miljø*, s. 85
- 2 Opplysning gitt av Terje Røste, Åmot
- 3 Alle årstall er hentet fra verket *Norges læger*.
- 4 Distriktslege i Modum og Eiker 1876 - 1884, Etter å h tatt avskjed fortsatte han med privatpraksis.
- 5 Kai Hunstadbråten: *Blaafarvøværket - bergverk, mennesker og miljø*, s. 86
- 6 Kai Hunstadbråten: *Blaafarvøværket - bergverk, mennesker og miljø*, s. 86
- 7 Kai Hunstadbråten: *Blaafarvøværket - bergverk, mennesker og miljø*, s. 86
- 8 *Norges læger 1800-1908, Andre bind*, s. 456
- 9 Kjell Arnljot Wig: *Eventyret om Blaafarvøværket*. Gyldendal 1995
- 10 *Norges læger 1800-1908, Andre bind*, s. 456
- 11 *Norges læger 1800-1908, Andre bind*, s. 456
- 12 F. G. Gade: *Heinrich Arnold Thaulow 1808-1894*
- 13 Wikipedia
- 14 Camilla Collett: *Samlede verker*, bind II, s. 328
- 15 Aasmund Olavsson Vinje: *Skrifter i samling*, bind 1, s. 312
- 16 *Norges læger 1800-1908, Andre bind*, s. 456
- 17 *Norges læger, 1800-1908, Første bind*, s. 246-247
- 18 *Norges læger, 1800-1908. Første bind*, s. 246-247
- 19 Arne Hult og Henrik Dedichen: *Dr. Dedichens privatasyll i Østre Aker*, 1999
- 20 Jubileumsavis for Kongsfoss pensjonat og Norges læger (diverse bind)
- 21 *Fremtiden*, januar 1919
- 22 *Tillegg til Norges læger*, s. 136
- 23 *Norges læger (diverse bind)*
- 24 *Edvard Munch, bind 4*, s. 1416
- 25 *Edvard Munch, bind 4*, s. 1417
- 26 Notater fra Unny Kaspara Aronsen og samtaler med henne.

Nykirke-bygda

Nykirke er mer enn et navn på en av Modums kirker. Nykirke er også et bygde-navn. Nykirke beitelag er et kjent begrep. Området omfatter Simostranda og Modums del av Bingen, samt hele Buskerudgodsets område. Matrikelgårdene fra nr. 114 Kopland til og med nr. 143 Buskerud hører Nykirke-bygda til. Inntil år 2001 var også Nykirke et eget kirkesokn. Det gamle soknet var likevel utvidet med Enger og Strand skolekretser fra 1966.

Denne bygda har jeg fått nye tanker om etter at det ble klart for meg at Nykirke og Snarum i middelalderen hørte sammen med Sigdal, Eggedal og Krødsherad. Dette området kaltes for Tverrdalene, eller bare Dalene. Midt i 1570-årene ble Nykirke og Snarum sokn overført til Modum. Dette ble Modum prestegjeld. Resten av Dalene ble Sigdal prestegjeld. Ved formannskapsloven i 1837 ble prestegjeldet lagt til grunn for den enheten som ble til kommuner.

Modum og Tverrdalene ble ofte nevnt i sammenheng. Begge grensa mot Eiker. I 1388 ble Eiker, Modum og Tverrdalene gitt som len til Bendikt Nikolaiisson. Han skulle få skatteinntektene fra lenet inntil han hadde fått hele det beløpet han hadde til gode hos dronning Margrete. Da ble det lagt grunnlag for en enhet av disse tre bygdene omkring nedre del av Drammenselva. Kanskje er dette fellesskapet enda eldre. Vi har å gjøre med gamle enheter, som alltid har hørt tett sammen.

Døvikfossen er sentral i området

Jeg har mange ganger undret meg over grensen mellom Modum og Øvre Eiker. På vestsiden av elva går Modum nesten ned til Skotselv. Dette var Tverrdalenes område. På østsiden går derimot Øvre Eiker nesten opp til Åmot. Døvikfossen er det sentrale punktet. Alle tre bygdene møttes nedenfor Døvikfoss. Døvikfoss var et viktig sted fordi laksen gikk dit opp. Der kunne en fange store mengder fisk. Først et stykke ut i middelalderen gjorde landhevingen at Hellefoss dukka opp og overtok tyngden av laksefisket.

Men det var ikke bare laksefisket som gjorde Døvikfoss viktig. Nedenfor Døvikfoss var elva seilbar for større båter. Derfra kunne en nå like ut til Oslofjorden og videre til den store verden. Dette gjaldt også inntil Hellefossen ble for stort hinder. Det ser ut som om grensene og enhetene i området har fått sin form ut fra forholdene slik de var i tidlig middelalder, mens elva ennå var seilbar helt fra Døvika. Det er som om både Modum og Tverrdalene strekker på seg for å favne om en egne plass nedenfor fossen til å ta på land et større skip.

Landingsplasser for båt

Modum hadde tilgang til elva nedenfor Døvikfoss på østsida, ved Hølen. I Hølen lå Modums «havn», der hvor skytebanen ligger i dag. I Hølen kunne et skip trekkes på land og ligge i opplag. På vestsiden er elvebredden nedenfor Døvikfoss steinet og bratt. Folk fra Tverrdalene måtte lenger ut for å finne plass til sine skip. Først ute ved gården Hassel, aller lengst sør i Nykirke, er det ei steinfri slette som går ned til elva. Der ligger plassen Støa. Ei stø er jo en plass hvor en båt kan trekkes opp og legges i opplag. Jeg tror at Støa kan ha vært et viktig sted i denne tidlige tiden. Der fant folket fra Tverrdalene havn og båtplass for sine skip. Hassel med Støa er ennå Modums sørligste område. Begrunnelsen for grensen er altså forholdene slik de var for tusen år siden!

Folket på Eiker hadde ikke vansker med å nå elva med sine skip. Sett fra Eiker var det laksefisket ved Døvika som var attraktivt. Laksefisket har nok gitt opphav til gårdsnavnet Verp. Ordet «verp» betyr kast. Det var der laksenota ble kasta. Verp ligger rett opp fra Døvika.

Leidangsordning, skipreide og fjerdinger

Det er naturlig å tenke på leidangsordningen. Den skal ha blitt organisert av kong Håkon den gode midt på 900-tallet. Leidangen forplikta alle bygdelag langs kysten og *så langt inn i landet som laksen gikk*, til å utruste et leidangsskip med mannskap og utstyr. Det kan også se ut som om bygdene som var med i leidangen, ble inndelt i fjerdinger, og at denne inndelingen hadde en funksjon i forsvaret av landet. Gustav Indrebø drøfter i boka *Fjordunger* ordningen med at bygder ble inndelt i fjerdinger. Han mener at den sørøstnorske varianten henger sammen med ordene herad og skipreide, og at formålet med ordningen gjaldt forsvaret. Indrebø drøfter fjerdingsordningen i Modum og Tverrdalene på s. 202ff. i boka. Han mener at fjerdingen også er et tingområde, et lokalt rettsområde for å løse konflikter.

Ingen skriftlige kilder nevner noe om skipreide i dette området. Det er likevel grunn til å tro at Modum hadde et større skip. Skipsfløyen fra Heggen kirke vitner om dette. Den skal være fra midten av 1000-tallet. Om skipet hadde sin båtplass i Hølen, så kan det verdifulle skipsutstyret kan ha blitt oppbevart i Heggen kirke. Modum hadde fire fjerdinger i middelalderen: Fure, Spone, Brunnes og Rud.

Tverrdalene ser også ut til å være inndelt i fire deler: Nykirke og Snarum, Sigdal, Eggedal og Krødsherad. Siden Nykirke så tydelig strekker seg

mot Stoa, nedenfor Døvikfoss, kan dette vitne om at Tverrdalene også var et skipreide. Fra alle bygdene i Tverrdalene gikk det rideveier ned til Nykirkebygda. Ved Varhus var sundstedet over Simoa. Derfra gikk rideveien forbi Fossum, over Setersberg, forbi Nykirke og Refsal og ned til Hassel. Veiene her er stort sett de samme som vi ennå bruker. Der kunne mannskapene fra de ulike fjerdingene møtes og bemanne leidangsskipet når vardene ble tent og varslet at fiender sto i landet.

Asgaut Steinnes drøfter de gamle skattene i *Gamal skatteskipnad i Noreg*. Han finner at Modum og Tverrdalene har hatt en egen skatteordning i middelalderen. Han skriver det ikke direkte, men denne påfallende ordningen kan henge sammen med

Stoa under østre Hassel. Randfjordbanen skjærer over eiendommen, men det er laget en kulvert for å krysse sporet.

Bildet er fra Google Earth.

at bygdene var med i leidangsordningen i tidlig middelalder, men gikk ut av den da landhevingen gjorde at sjøveien ble stengt ved Hellefoss. Da kan disse bygdene ha blitt pålagt en ekstra skatt istedenfor bidraget til leidangen.

Hva forteller navnet «Nykirke»?

Et spørsmål som også dukker opp, gjelder selve navnet «Nykirke». Lenge var jeg av den formening at navnet forteller at her ble Modums nye kirke bygd, mens Viker og Heggen var de gamle kirkene. Dette skriver Tank i Modums historie. Men denne forklaringen måtte jeg forlate da det ble klart for meg at Nykirke hørte til Tverrdalene og ikke til Modum i middelalderen. Spørsmålet blir om ikke Nykirke-bygda ville være det naturlige stedet å legge Tverrdalenes første kirke etter kristningen på 1000-tallet. Det var jo den ytterste bygda, der kontakten med omverdenen var kortest. Denne første kirken hørte i så fall til første generasjons stavkirker, hvor stolpene sto rett på bakken. Disse kirkene fikk en levetid på vel hundre år.

En slik kirke kan ha også stått på Østre Viker og vært Modums første kirkehus. På Østre Viker kom steinkirken som vi ennå kan se rester av, i siste del av 1200-tallet. Det er tenkelig at også den første kirken for Tverrdalene måtte erstattes på samme tid. I 1330-årene dukker navnet Nykirke opp i kildene.

Buskerud-godset blir til

Det var vel sist på 1100-tallet at Buskerud-godset ble til som et kirkelig anlegg. På den tiden fikk klostrene på Hovedøya og Nonneseter sine andeler i laksefisket ved Døvikfoss av kong Magnus Erlingsson. Det samme skjedde trolig med den andelen som tilfalt biskopen i Hamar. Et kongebrev fra 1224 forteller at fiskerettighetene i Døvikfossen er overført fra kongen til biskoper og klosterfolk. Brevet er rettet til folket på Eiker og minner dem om at kirkens rett skal respekteres. Det er trolig slik at Buskerud-godset har oppstått omkring år 1200 og fått navnet Biskopsrud. Dette nye godset har så avgjort hvor den nye kirken skulle stå, da den gamle forfalt. Dette ble også vår tids kirkested. Det gamle navnet fulgte likevel ikke med. Kirken ble heller ikke hetende Buskerud. Det navnet var vel ennå nytt og låt fremmed. Løsningen ble å kalle kirken for Nykirke. Det er få kirker med

dette navnet, selv om alle kirker en gang var nye. Navnet Nykirke signaliserer at det fantes et eldre kirkested. Jfr. navnet Nybrua i Geithus. Navnet signaliserer at det var en eldre bru, den som gikk med i 1860-flommen.

Hvor kan den første kirken da ha stått?

Det er kjent at i 1660-årene søkte menigheten i Nykirke om å få flytte kirken til «Moen». Det skulle bygges ny kirke ettersom stavkirken fra ca. 1300 «næsten er nedråtned og fordervet, tilligemed står på et avliggende sted, så den ikke er verd der å opsette igjen på ny. Men dersom at den høie øvrighet vil nådigst bevilge den måtte forflyttes til moen», M.H.I, s. 147. Søknaden ble avslått. Stavkirken ble erstattet av en tømmerkirke på samme sted.

Moen er gårdene der hvor veien fra Setersberg kommer ned og møter nåværende Refsalvei, like ved nåværende Buskerud skole. Var Moen rett og slett det gamle kirkestedet? Argumentet om at Nykirke er så avsidesliggende, virker ikke helt troverdig. Avstanden mellom Moen og Nykirke er bare noen hundre meter. Kanskje de som søkte, brukte et vikarierende argument? Kanskje deres egentlige ønske var å gjenvinne det gamle kirkestedet? Men om Moen var det gamle kirkestedet, het den da Moen kirke? Eller skal vi søke etter et annet navn?

Fra kildene kjenner vi et tapt gårdsnavn fra Nykirke sokn, nemlig «Skrauthval på Nykirkeskogen». Der møttes 25. november 1334 Sigurd prest fra Eggedal, Bård på Refsal og Ommund på Verp i en arvesak som gjald Kvisle. En gårdpart fra Kvisle var gitt til Nykirke. Kanskje møttes de rett og slett på det gamle, tilvante møtestedet? Skrautvål kan ha vært en gård som gikk inn i Buskerud-godset, slik at navnet forsvant. Vi i alle fall kan leike med tanken at kanskje bygda Nykirke en gang het Skrautvål og hadde kirke på Moen. Jeg sier ikke at det var slik. Jeg legger det bare fram som en mulighet. Så håper jeg at nye generasjoner vil arbeide videre med Nykirke-bygdas historie.

KILDER:

Modums Historie

Diplomatarium Norvegicum

Asgaut Steinnes: *Gamal skatteskipnad i Noreg, del I*, 1930

Gustav Indrebø: *Fjordunger*

Vidar Brekke:

Moinger i fangenskap 1940–1945

Den siste appell på Grini fangeleir frigjøringsdagen 8. mai 1945.

Foto: Fanny Wikborg/Oslo Museum
Bildet er hentet fra artikkelen «Grini fangeleir» i Wikipedia.

Krigen var ikke mange dager gammel før den kom til Modum. Motstandsfolk fra 1. kompani av I.R. 6 og en mitraljøsetropp forberedte sperring av riksveien og sprenging av Vikersund bru fra 11. april 1940. Brua ble sprengt 12. april, og det kom til en hard trefning mellom en tysk bataljon som kom fra Vassbunn via Tangen og de norske motstandsfolkene som hadde lagt seg i stilling på Vikersundsida. Tyske fly kretset over de norske stillingene. To motstandsfolk ble skadet, den ene alvorlig. En tysk soldat døde og ble gravlagt ved Ihlen gamlehjem i Geithus. Tyskerne var overlegne i antall soldater og utstyr, og motstandsfolkene måtte etter hvert trekke seg tilbake.

Motstanden på Modum fortsatte ved at det ble opprettet sabotasjegrupper. Mest kjent er kanskje Osvald-gruppa som mange etter hvert sluttet seg til. Mil.org. hadde sine grupper, og mange var engasjert med utdeling av illegale aviser mv. Motstanden var imidlertid forbundet med stor fare for arrestasjon og senere fangenskap i norske fengsler og tyske konsentrasjonsleirer. Et betydelig antall på Modum ble arrestert – enten som følge av motstandsarbeid, tyskfiendtlig adferd, politisk virksomhet eller som ledd i represalier etter sabotasje. De fleste satt arrestert i Grini fangeleir i kortere eller lengre tid. Noen satt andre steder før de kom til Grini, eller ble overført annet steds etter en tid på Grini. Noen ble overført til konsentrasjonsleir i Tyskland, mens andre ble henrettet i Norge.

Grini fangeleir lå på Ila i Østre Bærum og ble opprinnelig påbegynt bygget som kvinnefengsel i 1938. Den var nesten ferdig da den ble tatt i bruk som interneringsleir for norske krigsfanger 24. april 1940. Fra juni 1941 ble også politiske fanger plassert på Grini, som nå var blitt den største fangeleiren i Norge. Nesten 20 000 fanger ble registrert i leiren i løpet av andre verdenskrig. Over 3 000 ble videresendt til fangenskap i Tyskland. Ved krigens slutt var det nesten 5 500 fanger i leiren

Det er nok lite kjent at et så stort antall mennesker fra Modum ble arrestert og satt i fangenskap av tyskerne. På bakgrunn av systematisert arkivmateriale er opplysninger om moinger som satt i fangenskap hentet ut. Artikkelen tar utgangspunkt i personer som er født i Modum eller som var bosatt i Modum den dagen de ble arrestert. Oversikten er ikke fullstendig, da noen ikke er registrert med fødested og samtidig hadde bostedsadresse utenfor Modum. Noen av disse antas å ikke være kommet med. Opphavsmennene til kildene understreker også at materialet de har systematisert i mange tilfelle har vært mangelfullt. Blant annet mangler en del datoer for overføring til fangeleir. Oversikten er satt opp alfabetisk etter forbokstaven i etternavnet. Se kilde-liste bak i artikkelen.

Rolf Emil Allard

Modum
Født: 11.01.14
Arrestert:
Overført Vollan: 20.04.44
– fangenummer 2190
Løslatt: 06.06.44

Henry Eugen Andersen

Skomakermester, Modum
Født: 22.02.14
Arrestert: 27.03.43
Overført Møllergata 19: 27.03.43
– fangenummer 4378
Løslatt: 21.08.43

Rudolf Andersen

Arbeider, Geithus
Født: 26.12.12
Arrestert: 26.12.44
Overført Drammen
Overført Grini: 24.01.45
– fangenummer 17294
Løslatt: 05.02.45

William Andersen

Kontorist, Ø. Aker
Født: 23.10.18
Bopel ved arrestasjon: Strømsveien
78. II – oppg. 2 – Ø. Aker
Arrestert: 12.01.45
– Befatning med illegale skriv
Overført Bredtveit: 12.01.45
– cellenummer E.39
– Varetektnummer: 1532
Løslatt: 14.02.45

Håkon Arnesen

Hanskemaker, Modum
Født: 05.11.05
Arrestert: 14.09.44 – Sabotasje –
Sprengning av bensintanken ved
Oskar Bakkens smie i Sand tors-
dag 14. september 1944 kl. 06.30
Overført Drammen
Overført Grini: 29.09.44
– fangenummer: 14879
Overført Fannrem fangeleir på
Orkdal prestegård: Ankomst
30. oktober 1944
Arbeidet her med å gjøre om
Thamshavnbanen fra smalsporet
til bredsporet jernbane for frakt av
kobberkis fra Løkken gruver til
bruk i tysk ammunisjon
Løslatt: Ved freden – 08.05.45

Øyvind Ask

Politikonstabel, Sandefjord
Født: 08.09.02
Arrestert: 15.03.41 – Leder av ei
motstandsgruppe (Askgruppa)
– Radiokontakt England
Overført Møllergata 19: 17.03.41
– fangenummer: 945
Overført Åkebergveien: 13.11.41
Overført Akershus: 22.11.41
Overført Trandum: 04.12.41
Henrettet: 04.12.41

Jens Austad

Gartner, Modum
Født: 20.12.18
Arrestert: 10.06.42
– Kommunistiskak
Overført Møllergata 19: 10.06.42
Overført Grini: 18.09.42
– fangenummer 4532
Løslatt: 04.05.45

Leif Bakken

Skimaker, Modum
Født: 07.11.22
Arrestert: 29.06.44
Overført Kristiansand: 29.06.44
Løslatt: 06.07.44

Hans Andreas Bakkestuen

Skogsarbeider, Modum
Født: 24.02.14
Arrestert: 22.04.44 – Våpen
Overført Åkebergveien: 22.04.44
Overført Grini: 11.05.44
– fangenummer 11042
Løslatt: 29.07.44

Nils Bjørndalen

Forretningsmann, V. Aker
Født: 02.03.11
Bopel ved arrestasjon:
Hammerstadgt. 21 b, 11 V. Aker
Arrestert: 12.09.44 – Innsamling av
varer til de som er gått i dekning
Overført Bredtveit: 12.09.44 – L.nr.
1194-44
Overført Berg: 06.11.44
– fangenummer: 809
Løslatt: Ved freden – 08.05.45

Kåre Bottolfs

Tekstilarbeider, Modum
Født: 24.09.19
Arrestert: 27.11.43 – Gissel
Overført Grini: 10.01.44
Overført Bardufoss: Bygging av
Bardufoss lufthavn
Overført Grini:
– fangenummer: 9468
Løslatt: Ved freden – 08.05.45

Hans Karlsen Brostigen

Vognfører sporveien, Oslo
Født: 10.07.00
Bopel ved arrestasjon: Haarklaus
plass nr. 8, II Oslo
Arrestert: 27.02.45
– Delaktig i en flyktningehjelp
Overført Bredtveit: 27.02.45
– cellenummer E.17
– varetektnummer: 1701
Løslatt: Ved freden – 08.05.45

Finn Brede Braathen

Arbeider, Bryn, Oslo
Født: 01.12.23
Arrestert: 07.06.44 – Hytta Tobruk
på Øst-Modum – i bruk av
Osvald-gruppa
Overført Grini: 07.06.44
– fangenummer 11283
Overført Akershus: 08.06.44
Overført Trandum: 05.09.44
Henrettet: 05.09.44

Bjarne Henry Danielsen

Fabrikkarbeider, Geithus
Født: 29.11.11
Arrestert: 16.08.44 – Gissel
Overført Drammen: 16.08.44
Overført Grini: 26.08.44
– fangenummer 13573
Løslatt: Ved freden – 08.05.45

Petter Johannes Diesen

Radioingeniør, Modum
Født: 18.03.03
Arrestert: 14.09.44 – Sabotasje –
Sprengning av bensintanken ved
Oskar Bakkens smie i Sand
torsdag 14. september kl. 06.30
Overført Drammen
Overført Grini: 29.09.44
– fangenummer 14878
Løslatt: 25.10.44

Birger Bøhn Eriksen

Arbeider, Modum
Født: 04.01.23
Arrestert: 07.06.44 – Hytta Tobruk,
Øst-Modum – i bruk av
Osvald-gruppa
Overført Grini: 07.06.44
– fangenummer: 11276
Overført Akershus: 08.06.44
Overført Stutthof, Polen: 10.08.44
Kom hjem fra Stutthof i juli 1945

Rolf Bøhn Eriksen

Arbeider, Modum
Født: 10.01.13
Arrestert: 28.06.44
Overført Møllergata 19: 28.06.44
– fangenummer 6336
Løslatt: 04.10.44

Sigurd Eriksen

Garver, Modum
Født: 02.01.03
Arrestert: 23.09.43
Overført Larvik: 23.09.43
Overført Victoria Terrasse: 01.10.43
Overført Grini: 03.10.43
– fangenummer 8223
Løslatt: Ved freden 08.05.45

Marie C. Fjerdingsstad

Urmaker, Åmot
Født: 29.09.90 i Wisconsin USA
Arrestert: 02.10.44 – Unndragelse
av motorsykkel fra tysk
rekvirering
Overført Drammen:
Overført Grini: 06.10.44
– fangenummer 14977
Løslatt: 22.03.45

Einar Fosshaugen

Arbeider, Geithus
Født: 19.09.04
Arrestert: 27.10.44 – Razzia
Overført Grini: 27.10.44
– fangenummer 15415
Løslatt: 29.12.44

Dora Fredriksen

Modum
Født: 24.02.24
Arrestert: 06.01.43
Overført Trondheim: 10.02.43
Løslatt: 11.05.43

Fredrikke Fredriksen

Modum
Født: 11.02.22
Arrestert: 06.01.43
Overført Trondheim: 10.02.43
Løslatt: 11.05.43

Wilhelm Fredriksen

Sjømann, Geithus
Født: 13.01.20
Arrestert: 21.06.44
Overført Grini: 22.06.44
– fangenummer 11523
Overført Stutthof, Polen: 10.08.44
– fangenummer 63097
Løslatt: Ved freden – 08.05.45

Leif Marino Frøyd

Anleggsarbeider, Geithus
Født: 29.01.23
Arrestert: 02.06.44
– Tyskfiendtlig opptreden
Overført Moss: 02.06.44
Overført Fredrikstad
Overført Grini: 20.06.44
– fangenummer 11513
Løslatt: Ved freden – 08.05.45

Ingvar Fuhre

Sjåfør, Vikersund
Født: 16.09.07
Arrestert: 19.09.44 – Razzia
Overført Grini: 20.09.44
– fangenummer 14118
Løslatt: 23.10.44

Gunnar Fure

Skogsarbeider, Vikersund
Født: 04.05.16
Arrestert: 07.06.44
– Politiske grunner
Overført Grini: 07.06.44
– fangenummer: 11284
Løslatt: Ved freden – 08.05.45

Hans Fure

Skoleelev, Vikersund/
lærer Tønsberg
Født: 09.03.24
Arrestert: 07.06.44
– Politiske grunner
Overført Grini: 07.06.44
– fangenummer: 11275
Løslatt: 08.02.45

Johan Fure

Knottarbeider, Vikersund
Født: 13.04.10
Arrestert: 07.06.44
– Politiske grunner
Overført Grini: 07.06.44
– fangenummer: 11269
Løslatt: 16.08.44

Kjell Olav Fure

Student, Oslo
Født: 25.11.19
Arrestert: 30.11.43
– Studentaksjonen
Overført Stavern: 30.11.43
Overført Pøltitz, Tyskland:
Overført Sennheim, Frankrike:
Overført Buchenwald, Tyskland:
Løslatt ved freden 08.05.45

Kåre Fure

Knottarbeider, Vikersund
Født: 16.09.13
Arrestert: 07.06.44
– Politiske grunner
Overført Grini: 07.06.44
– fangenummer: 11274
Løslatt: 09.02.45

Thore Fure

Lagerarbeider, Oslo
Født: 28.09.17
Arrestert: 15.06.41
Overført Møllergata 19: 17.06.41
– fangenummer 1394
Overført Akershus: 21.08.41
Overført Hamburg-Fuhlsbüttel,
Tyskland – ankomst 01.09.41?
Overført Rendsburg,
Tyskland: 05.08.41
Overført Halle an der Saale,
Tyskland: Ankomst 25.05.44
Løslatt: 01.10.44

Ørnulf Fure

Knottarbeider, Vikersund
Født: 16.12.11
Arrestert: 07.06.44
– Politiske grunner
Overført Grini: 07.06.44
– fangenummer: 11273
Løslatt: 09.02.45

Åge Fure

Gårdsarbeider, Vikersund
Født: 08.02.15
Arrestert: 07.06.44
– Politiske grunner
Overført Grini: 07.06.44
– fangenummer: 11279
Overført Mysen: 13.03.45
Løslatt: Ved freden – 08.05.45

Knut Gehrken

Ekspeditør, Modum
Født: 24.08.15
Arrestert: 29.06.44
Overført Kristiansand: 29.06.44
Løslatt: 12.07.44
Arrestert: 27.10.44
Overført Kristiansand: 27.10.44
– fangenummer 124
Løslatt: 11.12.44

Gudbrand Granum

Småbruker
Født: 19.09.93
Arrestert: 02.12.41
Overført Åkebergveien: 02.12.41
– fangenummer 940
Løslatt:
Flyktet til Sverige vinteren 1943

Lyder Gundhus

Evangelist, Vikersund
Født: 19.08.07
Arrestert: 21.08.44 – Gissel
Overført Drammen
Overført Grini: 26.08.44
– fangenummer 13574
Løslatt: 19.10.44

Hans Haugerud

Jordbruksarbeider, Modum
Født: 15.02.21
Arrestert: 07.07.44
Overført Bredtveit: 07.07.44
Løslatt: 29.07.44

Thorvald Heier

Sveiser, Vikersund
Født: 05.05.11
Arrestert: 23.09.44 – Razzia
Overført Grini: 23.09.44
– fangenummer 14700
Løslatt: 14.03.45

Leif Hellerud

Arbeider, Åmot, Modum
Født: 15.10.16
Arrestert: 19.09.44 – Razzia
Overført Grini: 20.09.44
– fangenummer 14120
Løslatt: 08.12.44

Gotfred W. Hermansen

Modum
Født: 09.03.12
Arrestert: 16.09.41
Overført Grini: 16.09.41
– fangenummer: 743
Løslatt: 23.09.41

Bergljot Hertzberg

Husmor, Modum
Født: 26.06.05
Arrestert: 07.01.43 – Spionsak
Overført Grini: 08.01.43
– fangenummer 5878
Løslatt: 23.07.43

Erland Hovde

Jernbanearbeider, Modum
Født: 09.02.16
Arrestert: 16.09.44
– Motstandsmann i Osvald-gruppa
Overført Møllergata 19
Overført Akershus: 28.09.44
Henrettet: 10.02.45

Gudmund Trygve Hovde

Gårdsarbeider, Modum
Født: 18.08.26
Arrestert: 15.01.45 – Gissel
Overført Drammen
Overført Grini: 15.02.45
– fangenummer: 17782
Løslatt: Ved freden - 08.05.45

Kjell Hovland

Gårdbruker, Vikersund
Født: 17.10.15
Arrestert: 07.06.44
– Politiske grunner
Overført Grini: 07.06.44
– fangenummer: 11270
Løslatt: Ved freden – 08.05.45

Per Hovland

Gårdbruker, Vikersund
Født: 03.10.15
Arrestert: 07.06.44
– Politiske grunner
Overført Grini 07.06.44
– fangenummer: 11280
Løslatt: 12.04.45

Kjell Hæhre

Skimaker, Modum
Født: 21.12.20
Arrestert: 29.06.44
Overført Kristiansand: 29.06.44
Løslatt: 06.07.44

Rolf Høibakk

Gårdbruker, Åmot, Modum
Født: 24.11.14
Arrestert: 08.03.45 – Gissel
Overført Grini: 09.03.45
– fangenummer 18458
Løslatt: Ved freden – 08.05.45

Hilding Karlsen

Arbeider, Modum
Født: 01.09.01
Arrestert: 23.10.42
Overført Kristiansand: 23.10.42
– fangenummer 1436
Overført Arendal:
Løslatt:

Bjarne Klemmetvold

Lensmannsbetjent, Modum
Født: 01.11.04
Arrestert: 18.09.44 – Sabotasje –
Sprengning av bensintanken ved
Oskar Bakkens smie i Sand torsdag
14. september kl. 06.30
Overført Drammen
Overført Grini: 29.09.44
– fangenummer 14877
Overført Fannrem fangeleir,
Orkdal prestegård: Ankomst
30. oktober 1944. Arbeidet med å
endre Thamshavnsbanen fra
smalsporet til bredsporet jernbane
for frakt av kobberkis fra Løkken
gruver til bruk i tysk
ammunisjonsindustri
Løslatt: Ved freden – 08.05.45

Oskar Emil Kopseng

Skogsarbeider, Vikersund
Født: 05.12.97
Arrestert: 09.03.45 – Våpen
Overført Drammen
Overført Grini: 29.03.45
– fangenummer 18966
Løslatt: Ved freden – 08.05.45

Herman Kvåse

Prest, Modum
Født: 19.12.07
Arrestert: 31.01.44
Overført Bredtveit: 31.01.44 – L.nr.
601/44.45
Løslatt: 31.05.44 – domsfange – løs-
latt på prøve, prøvetid 3 år

Einar Larsen

Hanskearbeider, Modum
Født: 13.03.25
Arrestert: 07.06.44
– Politiske grunner
Overført Grini: 07.06.44
– fangenummer: 11277
Løslatt: Ved freden – 08.05.45

Einar Henrik Larsen

Arkitekt, Kristiansund N
Født: 17.11.17
Arrestert: 02.07.44 – Illegalt arbeid i
etterretningstjenesten, egen
sender i Narvik, kurér til Sverige
Overført Vollan:
Overført Grini: 08.07.44
– fangenummer 11724
Løslatt: Ved freden – 08.05.45.
Han var da syk og kom på
sykehus, hvor han døde 05.06.45

Svend Larsen

Skogsarbeider, Modum
Født: 09.02.06
Arrestert: 01.08.42
Overført Elverum
Overført Hamar
Løslatt: 01.10.42

Otto Laupet

Arbeider, Modum
Født: 07.04.02
Arrestert: 20.04.44 – Våpen
Overført Åkebergveien: 22.04.44
Overført Grini 11.05.44
– fangenummer 11041
Overført Bardufoss:
Bygging av Bardufoss lufthavn.
Overført Grini:
– fangenummer 11041
Løslatt: 29.09.44

Inga Lie

Husmor, Vikersund
Født: 18.09.01
Arrestert 1. gang: 22.06.41
Overført Møllergata 19: 22.06.41
Løslatt: 11.07.41
Arrestert: 30.10.42 – Razzia mot Brekke Gård, Øst-Modum – kommunistenes organisasjonssenter
Overført Møllergata 19: 30.10.42
Overført Grini: 15.01.43
– fangenummer 5939
Overført Ravensbrück, Tyskland: 28.06.43
Konsentrasjonsleir for kvinner
– fangenummer 20823
Overført Mauthausen, Østerrike: 01.03.45
Løslatt: Ved freden – 08.05.45

Ottar Lie

Sekretær, Oslo
Bosatt Vikersund ved arrestasjon
Født: 05.03.86
Arrestert: 18.08.40
Overført Møllergata 19: 18.08.40
Løslatt: 11.09.40
Arrestert: 30.10.42 – Razzia mot Brekke Gård, Øst-Modum – kommunistenes organisasjonssenter
Overført Møllergata 19: 30.10.42
Overført Grini: 24.02.43
– fangenummer: 6612
Overført Trandum:
Henrettet: 01.03.43

Sverre Lieng

Urmaker, Hokksund
Født: 09.10.07
Arrestert: 09.10.43 – Represalie etter Ryghkollen-sabotasjen 07.10.43
Overført Grini: 09.10.43
– fangenummer 8250
Løslatt: 24.04.45

Oscar Magnusson

Vaktmester, Bergen
Født: 04.04.11
Arrestert: 07.11.41 – Illegalt arbeid
Overført Bergen: 07.11.41
– fangenummer 788
Overført Ulven: 28.11.41
Overført Veiten:
Overført Kiel, Tyskland: 09.05.42
Overført Rendsburg: Tyskland
Overført Neumünster: Tyskland
Overført Sonnenburg: Tyskland
Overført Stettin: Polen
Overført Breslau: Polen
Overført Auschwitz: Polen
Overført Reichenberg: Tsjekia
Overført Brieg: Polen
Overført Gross Rosen: Tyskland
Overført Eger: Ungarn
Løslatt ved freden: 08.05.45

Karl Emil Midtskogen

Skogsarbeider, Modum
Født: 05.07.22
Arrestert: 16.12.44 – Gissel
Overført Bredtveit: 28.12.44
– cellenummer E10
– varetektnummer: Lp. 1482
Overført Grini: 04.01.45
– fangenummer 16667
Løslatt: 07.03.45

Ole Midtskogen

Skogsarbeider, Modum
Født: 06.05.18
Arrestert: 16.12.44 - Gissel
Overført Bredtveit: 28.12.44
– cellenummer E13
– varetektnummer: Lp. k483
Overført Grini: 04.01.45
– fangenummer 16666
Overført Berg: 04.02.45
Løslatt: 24.03.45

Birger Myhre

Småbruker, Modum
Født: 24.06.15
Arrestert: 05.06.44 –
Politiske grunner
Overført Grini: 07.06.44
– fangenummer: 11285
Løslatt: Ved freden – 08.05.45

Bjarne Ingolf Myhre

Sjåfør, Modum
Født: 06.04.08
Arrestert: 07.06.44 – Våpen
Overført Grini: 07.06.44
– fangenummer: 11271
Løslatt: 28.02.45

Ragnar Myhre

Gårdsarbeider, Modum
Født: 06.04.10
Arrestert: 09.03.45 – Våpen
Overført Drammen
Overført Grini: 29.03.45
– fangenummer: 18965
Løslatt: Ved freden – 08.05.45

Sverre Emil Narvesen

Student, Modum
Født: 08.09.18
Arrestert: 11.06.44
Overført Akershus: 12.06.44
– fangenummer 9385
Overført Trandum: 30.10.44
Henrettet: 30.10.44

Willy Henry Nilsen

Arbeider, Nøtterøy
Født: 08.07.22
Arrestert: 07.06.44 – Hytta Tobruk, Øst-Modum – i bruk av Osvald-gruppa
Overført Grini: 07.06.44
– fangenummer: 11287
Overført Akershus: 08.06.44
Overført Stutthof, Polen: 10.08.44
– fangenummer: 63082
Kom hjem til Norge fra Stutthof: 01.07.45

Rolf Nordmarken

Trevarearbeider, Modum
Født: 11.04.26
Arrestert: 07.06.44 – Gissel
Overført Grini: 07.06.44
– fangenummer 11281
Løslatt: Ved freden – 08.05.45

Anfinn Nymoen

Messegutt, Hallingdal
Født: 27.03.19
Arrestert: 14.01.41
Overført «Pinguin», tysk hjelpekrysser: 14.01.41
Overført Bordeaux; Frankrike:
Overført Marlag und Milag, Tyskland. Ankomst: 20.03.41
Overført Oslo
Løslatt: 04.05.41

Ivar Hermund Oldervik

Bokholder, Elverum
Født: 08.03.16
Arrestert: 14.04.43 – Fluktforsøk
Overført Halden: 14.04.43
Overført Åkebergveien: 19.04.43
Overført Grini: 21.04.43
– fangenummer 7408
Overført Sachsenhausen, Tyskland: 28.06.43
– fangenummer: 68196
Løslatt: Ved freden – 08.05.45

Ole Olsen

Skogsarbeider, Oslo
Født: 28.10.83
Arrestert: 30.10.42
– Politiske grunner
Overført Møllergata 19: 30.10.42
Overført Grini: 25.06.43
– fangenummer 8100
Overført Sachsenhausen, Tyskland: 09.12.43
– fangenummer 74219
Løslatt: Ved freden – 08.05.45

Ricard Orsten
Skoleelev, Stabekk
Født: 26.07.20
Arrestert: 07.06.44
– Politiske grunner
Overført Grini: 07.06.44
– fangenummer: 11289
Løslatt: 30.08.44

Peter Thaulow Riiber
Advokat/kap-h., Modum
Født: 05.07.01
Arrestert: 16.08.43
Overført Schildberg, Polen:
– fangenummer 915
Overført Luckenwalde, Tyskland:
– fangenummer 915
Løslatt: Ved freden – 08.05.45

Hans Rishovd
Gårdbruker, Modum
Født: 11.10.13
Radiosjef i område 14.11, Modum
Arrestert: 14.09.44 – Sabotasje –
Sprengning av bensintanken ved
Oskar Bakkens smie i Sand torsdag
14. september 1944 kl. 06.30
Overført Drammen
Overført Grini: 29.09.44
– fangenummer: 14881
Løslatt: Ved freden – 08.05.45

Leif Rolfstad
Bonde/ltn-h., Modum
Født: 27.12.98
Arrestert: 16.08.43
Overført Grune:
– fangenummer 657
Overført Schildberg, Polen:
– fangenummer 657
Overført Luckenwalde, Tyskland:
– fangenummer 657
Løslatt: Ved freden – 08.05.45

Andreas Røed
Skomaker, Modum
Født: 12.07.83
Arrestert: 07.06.44
– Politiske grunner
Overført Grini: 07.06.44
– fangenummer: 11272
Løslatt: Ved freden – 08.05.45

Asbjørn Røed
Skogsarbeider, Modum
Født: 07.03.17
Arrestert: 07.06.44
– Politiske grunner
Overført Grini: 07.06.44
– fangenummer: 11282
Løslatt: Ved freden - 08.05.45

Ole Antonsen Røed
Skogsarbeider, Modum
Født: 15.02.01
Arrestert: 07.06.44
– Politiske grunner
Overført Grini: 07.06.44
– fangenummer: 11278
Løslatt: 09.01.45

Randi Røed
Tekstilarbeider, Modum
Født: 09.03.23
Arrestert: 06.05.44
– Illegal virksomhet
Overført Grini: 07.06.44
– fangenummer: 11264
Løslatt: Ved freden – 08.05.45

Aase Røed
Tekstilarbeider, Modum
Født: 07.07.21
Arrestert: 06.05.44
– Illegal virksomhet
Overført Grini: 07.06.44
– fangenummer: 11263
Løslatt: Ved freden – 08.05.45

Gunnar Sandaker
Student, Modum
Født: 21.03.19
Arrestert: 30.11.43
– Studentaksjonen
Overført Stavern: 30.11.43
Overført Buchenwald,
Tykland: 07.01.44
– fangenummer: 39395
Overført Sennheim, Frankrike
Overført Buchenwald, Tyskland:
Løslatt: Ved freden – 08.05.45

Gunnar Skinstad
Jernbanearbeider, Oslo
Født: 18.06.21
Arrestert: 07.06.44 – Hytta Tobruk
på Øst-Modum – i bruk av
Osvald-gruppa
Overført Grini: 07.06.44
– fangenummer 11286
Overført Akershus: 08.06.44
Overført Trandum: 05.09.44
Henrettet: 05.09.44

Arne Skretteberg
Jungmann, Modum
Født: 02.11.20
Arrestert: 26.09.40
Overført: «Thor»
Overført Bordeaux, Frankrike
Overført Marlag und Milag,
Tyskland: 13.12.40
Løslatt: 05.05.41

Gudrun Skretteberg (Johannessen)
Sydame, Drammen
Født: 20.06.98
Bopel ved arrestasjon:
Bedehusgangen 5, Drammen
Arrestert: 21.02.45 –
Flyktningehjelp
Overført Bredtveit 21.02.1945
– cellenummer B7
– varetektnummer: 1674
Løslatt: 17.04.1945

Syvert Sulland
Gårdbruker, Vikersund
Født: 30.04.76
Arrestert: 30.10.42 – Razzia mot
Brekke Gård, Øst-Modum – kom-
munistenes organisasjonssenter
Overført Møllergata 19: 30.10.42
Overført Grini: 12.09.43
– fangenummer 12852
Løslatt: 06.04.45

Aasmund Svendsrud
Ekspeditør, Vikersund
Født: 10.09.14
Arrestert: – Spionsak
Overført Åkerbergveien.
Ankomst: 20.07.42
Løslatt: 04.08.42
Arrestert: Overført Drammen:
Overført Grini: 18.04.45
– fangenummer 19340
Løslatt: Ved freden – 08.05.45

Svenning Svenningsen
Skogsarbeider, Modum
Født: 20.12.12
Arrestert: 11.08.44
Overført Bredtveit: 11.08.44
Overført Berg: 26.01.45
Løslatt: Ved freden – 08.05.45

Mads Tandberg
Student, Modum
Født: 04.06.21
Arrestert: 30.11.43
– Studentaksjonen
Overført Stavern: 30.11.43
Overført Buchenwald: 07.01.44
– fangenummer: 39279
Overført Sennheim,
Frankrike
Overført Buchenwald, Tyskland:
Løslatt: Ved freden – 08.05.45

Oddvar Tandberg
Arbeider, Modum
Født: 05.01.20
Arrestert: 20.08.42 – Radio
Overført Drammen
Overført Grini: 05.10.42
– fangenummer: 4782
Løslatt: 17.05.43

Evan Ole Torgersen
Arbeider, Vikersund
Født: 21.01.19
Arrestert: 01.06.44
Overført Akershus: 04.06.44
Overført Grini: 15.09.44
– fangenummer 13881
Løslatt: Ved freden – 08.05.45

Reidar Hansen Torp
Gårdsarbeider, Modum
Født: 10.07.15
Arrestert: 23.10.41
Overført Åkebergveien: 23.10.41
– fangenummer: 674
Fortsettelse ukjent

Sjur Andersen Vethe
Lagersjef, Modum
Født: 20.10.13
Arrestert: 14.12.42 – Fluktforsøk
Overført Åkebergveien: 15.12.42
Overført Grini: 18.12.42
– fangenummer 5767
Løslatt: 01.02.43

Solveig Vethe
Husmor, Modum
Født: 28.01.23
Arrestert: 18.12.42
Overført Grini: 18.12.42
– fangenummer 5766
Løslatt: 01.02.43

Karsten Emanuel Ødegård
Jernbanebetjent, Modum
Født: 18.01.16
Arrestert: 22.10.44 – Mil.org.
Overført Hønefoss: 24.10.44
Overført Drammen: 24.10.44
Overført Grini: 11.11.44
– fangenummer 15679
Løslatt: Ved freden – 08.05.45

Nils Johan Østenengen
Arbeider, Modum
Født: 06.11.93
Arrestert: 31.05.43?
Overført Kristiansand: 31.05.43
– fangenummer 2799
Løslatt: 11.06.43

Hans Sigurdson Øverby
Handelsbetjent, Modum
Født: 29.12.17
Arrestert: 10.01.45
Overført Bredtveit: 12.01.45
Løslatt: Ved freden – 08.05.45

KILDER:
Nordmenn i fangenskap 1940-1945.
Alfabetisk register. Universitetsforlaget
2004 ved Kristian Ottesen
Norsk fangeleksikon: Grinifangene. Cappelen
forlag 1946 ved Børre R. Giertsen
Boka «Alltid huske Aldri glemme» av
Finn Pettersen
Digitalarkivet – Fangeprotokoller fra
Bredtveit fengsel og spørreskjema
for jøder i Norge
Wikipedia. Grini fangeleir
Avisa *Sør-Trøndelag* 11. mai 2015. Fannrem
fangeleir på Orkdal prestegård
Opplysninger og tips om enkeltpersoner i
oversikten er også mottatt av Bjørn
Hovde, Aase Hanna Fure, Jan-Erik
Nilsen, Per Ole Buxrud og Jon Mamen
Krigsseilerregisteret. *Våre Falne*
– DIS Norges Database
Tysklandsstudentene – Michael Sars og
Knut Erik Tranøy 1946

Oplandske Tidende:

Værker og Brug i Modum 1910

*Værker og brug er til ansættelse i skyld ifl. Skattelovens §14 b
af Modums ligningskommisjon værdsat saaledes i kroner for 1910:*

1. Drammenselv. papirf.	1 650 000	13. Gravfos elektricitetsv.	1 500 000
2. Embretsfos fabrikk	3 500 000	14. Norske magnesitaktiebol.	150 000
3. Katfos cellulosefabrik	1 000 000	15. Vikersund elektr. Mølle	50 000
4. Kongssagene brug	150 000	16. Vikersund sag	8 000
5. Ramfos træsliberi	300 000	17. Drammens meieri	45 000
6. Haugfos træsliberi	150 000	18. Hole meieri	600
7. Sønsteby mølle	6 000	19. Sønsteby meieri	600
8. Westad armaturfabrik	80 000	20. Hulbak meieri	3 000
9. Bergsjø hængsle	45 000	21. Bingens meieri	3 000
10. Vikersund uldvarefabrik	33 000	22. Glomsrudkollens gruber	50 000
11. Aamodt mølle	4 000	23. Tyrifjord reguleringsdam	1 000 000
12. Sysle brug	20 000	24. Vikers. elektricitetsv. kraftstst.	50 000

Oplandske Tidende, 11. desember 1909

Asbjørn Lind:

Karsten Høklie dagligvarer m.m.

Gamle Modum 2017 hadde en artikkel om Buxrud-butikken i Lilleåsgata i Åmot. Her skal vi se litt på en konkurrerende forretning: Høklie-butikken, også den med beliggenhet i Lilleåsgata i Åmot.

Bygningen var i 1893 blitt oppført av en forretningskvinne, Trine E. Hellum. Hun handlet med «Colonial, Mel og Fedeverer». I 1933 kjøpte handelsmannen Harald Dynge gården i boet etter Hellum, som var død like før. Dynge drev det han kalte detaljforretning.

I 1941 ble Dynges forretning overtatt av Karsten Høklie, som da drev forretning i Fiskum. Høklie overtok både bygningen og vareutvalget, først som leier, så i 1947 som eier.

De første årene som handelsmann i Fiskum

Karsten Høklie var født i Borre i Vestfold 26. april i 1906. Da han var 4 år, kom han inn i en forretning og sa: «Jeg skal bli kjøpmann.» Han kom fra en gård, men fant raskt ut at interessene gikk i en annen retning. Fjorten år gammel begynte han i 1920 i Fiskum handelslag, der han var til 1937. Da startet han sam-

Annonsen der Karsten Høklie kunngjorde at han overtar etter Harald Dynge.

men med sin svoger Trygve Muggerud landhandleri med firmanavnet Muggerud og Høklie, også det i Fiskum. I denne tiden deltok han en del i forskjellig organisasjonsarbeid. Han løste handelsbrev i 1926. Han var gift med Astrid Muggerud, (født 7. september 1907), og de hadde barna Anne-Karin (født 26. april 1930) og Reidunn (født 10. november 1948).

Høklie-bygget slik det så ut i 1950-årene.

Foto: Reidunn Aspenes

Karsten Høklie til Åmot

I Åmot drev Karsten Høklie i de første årene dagligvarehandel, men han utvidet snart varesortimentet og fikk et godt utvalg i glassprodukter og gaveartikler. Han hadde også noe malerverer og malerutstyr.

Høklie var delvis en konkurrent til P. L. Buxrud, som hadde startet en forretning i Lilleåsgata i 1922. Disse to butikkene hadde et konkurranseforhold som begge levde godt med.

Høklie tok bilsertifikat på Kongsberg så tidlig som i 1925. Gjennom årene ble det mange biler: Moskvich, Vauxhall, to Ford m.fl. Bilene ble bl.a. brukt til utkjøring av varer på fredager. Etter at han sluttet med butikken, skiftet han til Daihatsu, en japansk småbil.

Den bilen som vakte mest oppmerksomhet i Åmot, var den russiskbygde bilen Pobeda. Navnet er russisk og betyr «seier». Det var en bilmodell som ble produsert i Russland i årene 1946–1958. Det var en rimelig bil, og den kunne gå på rødsprit. Artikkelforfatteren, som i noen helger og skoleferier var visergutt hos Høklie, var rett som det var nede i kjelleren for å tappe opp en kanne rødsprit til denne bilen. Motoren var en 2,1 liters firesylindret, sideventilert motor på ca. 50 hk. Den hadde et 3-trinns rattgir uten synkronisering til 1. gir. Det forårsaket av og til lyder som ikke var gode å høre på. Høklie var også kjent for å «ruse» bilene sine, det var fordi han ikke hørte så godt.

Inngangspartiet til Åmot Fargehandel.

Foto: Birger Moen

I 1966, da Høklie hadde hatt butikk på Åmot i 25 år, ble forretningslokalene utvidet og modernisert. Høklie hadde overveid å lage en selvbetjeningsbutikk, slik mange gjorde på denne tiden, men han valgte å fortsette som før.

En ombygd lagerbygning i bakgården gav plass til en rikholdig maleravdeling, Åmot Fargehandel. Her var det også plass til skjæring av glass.

Høklie hadde en periode en «rullende butikk» på Modumheimen. Hver torsdag kom han med en vogn fylt med forskjellige varer og gikk rundt i korridorene. Han var da assistert av lederen av Søndre Modum Røde Kors, Merete Engebretsen.

Hver fredag var det utkjøring av varer. For å få alle varene ut til kundene måtte han kjøre flere turer. Som regel fikk han hjelp av noen gutter med utleveringen.

Høkliers eldste datter med ny drift

I 1972 solgte Høklie butikken til sin datter Anne-Karin. Hun avviklet dagligvarehandelen og startet Åmot Parfyme. Hun beholdt imidlertid glass- og gaveavdelingen. Høklie fortsatte med fargehandelen og glasskjæringen i den ombygde lagerbygningen. Denne avdelingen ble lagt ned i 1982. Da var Høklie 76 år.

Datteren Anne-Karin avviklet sin forretning i 1985 på grunn av sykdom. Hun solgte da Åmot Parfymeri til Unnis Hårsalong. Hun beholdt bygningen noen år og leide ut lokale til Unnis Hårsalong, som fortsatte å drive Åmot Parfyme i tillegg til sin hårsalong.

I 1993 ble bygningen solgt til Anders Præsius, som hadde gården fram til 2006. Præsius bodde selv i gården en periode og leide som forgjengeren ut lokale til Unnis Hårsalong. Bygningen ble i 2006 solgt til Enger eiendomsselskap. I 2011 ble den revet for å gi plass til Reprogården.

Høkliers spesialiteter

Høklie var meget kvalitetsbevisst. Han satte blant annet sin ære i å ha førsteklasses fisk. Litt avhengig av årstiden kunne han tilby sild, rakfisk og lutefisk. Under krigen kjøpte han tørrfisk og laget lutefisk. Han hadde laget et vanningsanlegg i et rom i kjelleren for tilberedning av fisken. Rakfisken og silda ble oppbevart på lageret i tilslutning til butikken, der det også ble oppbevart øl og mineralvann. Av kjøttvarer var det særlig islandsk fårekjøtt han hadde som kvalitetsvare.

Karsten Høklie ved en av tappekranene i kjelleren.

Foto: Birger Moen

I et annet rom i kjelleren var det forskjellige varer i væskeform: salmiakk, rødsprit, parafin og white spirit. Her var det også en potetbinge. For å komme ned i kjelleren, måtte man åpne en lem i gulvet i butikken eller gå rundt huset og gå inn en kjellerdør på baksiden av huset.

Høklie var meget kresen når det gjaldt kaffe. Han hadde god kunnskap om kaffesorter og brenninger. Han fikk hjelp av grossister i Oslo til å finne gode blandinger. Høklie hadde mange kunder som kom ens ærend for å kjøpe kaffe. Slik var det også med lutefisken, rakfisken og silda.

Da Karsten Høklie hadde vært forretningsmann i Åmot i 25 år, ble han av *Bygdeposten* bedt om å si noe om fremtiden. Han uttalte da at både handelsstanden og publikum ville ha fordel av at kjøpmennene i noe høyere grad spesialiserte seg. Det kan ikke være riktig, sa han, at alle skal føre alt.

Butikkmiljø

Vi kan ikke ha en artikkel om Karsten Høklie og hans butikk uten å ta med noen ord om dagliglivet i butikken. Det var en «gammeldags» butikk. Ekspeditørene og kundene var skilt fra hverandre med en pakkedisk (kjøpmannsdisk) som stod midt i rommet. På disken

stod det en oppskjærmaskin, en vekt og et kassa-apparat. På venstre side for inngangsdøren stod det også en pakkedisk. Etter hvert kom det en kjøledisk her. På høyre siden av inngangen var det et utstillingsvindu. Foran vinduet var det to stoler der kundene kunne slå seg ned. På veggen bak ekspeditørene var det hyller med forskjellige varer helt opp til taket, bl.a. hermetikk, sjokolade, tobakk, bakevarer, krydder m.m., dvs. varer som var ferdig pakket i poser eller bokser. Innerst i lokalet kom det også etter hvert en frysedisk. I pakkediskene var det skuffer med forskjellige varer som ble solgt i løs vekt, for eksempel mel og sukker. I et hjørne på bakveggen i butikken stod det en kaffekvern, der kaffebønnene ble malt til ønsket malingsgrad. På bakveggen var det tre dører, en førte inn til et kontor, den andre til et lager der det ble oppbevart bl.a. rakkfisk, sild, øl og mineralvann, og den tredje førte via en trapp opp til Høklie-familiens leilighet. Bakerst til høyre i butikken stod hyller med et godt utvalg av glassvarer og gaveartikler.

Kundene måtte ofte stå og vente på tur for å bli ekspedert. De som ble betjent, sa hva de skulle ha, varene ble funnet i hyllene, veiet, og pris fastsatt. Noen ganger ble det kø til tross for at det kunne være 2-3 ekspeditører i sving. Av ekspeditører kan vi nevne Høklie selv, hans kone Astrid og datteren Anne-Karin. Datteren Reidunn var med i forbindelse med høytider og skoleferier. Ellers var det Else Saastad, Dagmar Warhuus, Toril Christoffersen, Gerd Fossum, Mariann Osa m.fl. Artikkelforfatteren var som nevnt med som visergutt/diskenspringer på enkelte travle dager og i skoleferier.

Noen av de mannlige kundene likte å spøke litt med de unge, kvinnelige ekspeditørene, men jeg kan ikke huske at de noe gang gikk over streken. Kundene hadde stor respekt for Høklie og jentene. Samtaler med gode replikker skapte et særdeles trivelig butikk-miljø. Høklie var en jovial mann som likte å prate med kundene, og det ble ofte en liten samtale mellom ham og dem og kundene seg imellom. Det var lov for alle å delta i samtalen.

Det hendte ofte at en kunde lot både to og tre kunder slippe foran seg i køen. Siden mange kunne bli stående og vente, var det god anledning til å slå av en prat. Kundene kjente hverandre som regel godt, og praten gikk livlig. Flere av kundene var munnrappe personer. Karsten Høklie var selv en replikkens mester, han hadde svar på det meste. Her er et eksempel: I forbindelse med en minnestund etter en begravelse ble Høklie en stund sittende ved siden av presten. Presten satt og så på de to døtrene til Høklie og lurte på hvordan det kunne ha seg at han hadde to døtre med så stor aldersforskjell. «Jo, du skjønner det,» sa Høklie, «jeg hadde glemt hvordan jeg skulle gjøre det, men så kom jeg på det igjen.»

Den mest kjente replikkvekslingen mellom Høklie og en kunde var uten tvil en ordveksling med Åmot-originalen Willy Enger.

En fredag eller lørdag det var mye trafikk, ble Willy Enger stående ved utstillingsvinduet i lang tid. Butikken hadde sluppet opp for brød. Egentlig var det jeg som skulle hente bakerevarer hos Ormåsen rett over gata, men jeg var opptatt med å betjene en kunde. Derfor gikk Høklie selv. Da han kom tilbake, sa Høklie i det han passerte Willy: «Jeg synes du er skjeggete i dag, Willy,» hvorpå Willy Enger straks parerte: «Jeg var nybarbert da jeg kom.»

Kundene

Det var en viss forskjell på kundene i de to dagligvareforretningene i Lilleåsgata, sosialt sett. Mange av kundene til Høklie kom fra arbeiderklassen, mens de borgerlige var i overvekt hos Buxrud. Håndverkerne handlet mye hos Høklie. Blant beboerne på Åmot finner vi mange av Høkliens kunder i bl.a. Lilleåsgata, Bårudjordet, Sparbekk-området og Engerhagan, men det var naturligvis unntak. Det kom også kunder fra Eiker.

Forfatteren og multikunstneren Karl Holter og maleren Arne Sørensen var faste kunder. Det var også Birger og Åse Hammerstad. Mange av Åmots originaler valgte å handle hos Høklie, men Buxrud hadde nok noen av dem, han også.

Den sosiale forskjellen kunne med visse forbehold avleses på ølsalget. Det ble nok solgt noen flere

Fargehandler Høklie solgte blå lakk som raskt omgjorde trauste Hovde-ski til nymoderne fargeklatter. Fra boken *Ferie på Drolsum og andre fortellinger av Hans Langer Werp*.

Illustrasjon: Birger Hammerstad

flasker bayerøl hos Høklie enn hos Buxrud. Der var det pilsenerøl som var mest etterspurt. Høklie hadde kunder som med jevne mellomrom kjøpte 5 kg sukker og 1 kg gjær. Dem var det nok ikke så mange av hos Buxrud.

Per Ole Buxrud, som arbeidet i og seinere ledet Buxrud-butikken, har fortalt at han aldri var inne i Høklie-butikken. Artikkelforfatteren, som var visergutt hos Høklie, var aldri inne i Buxrudbutikken. De to butikkene var konkurrenter. Det ble aldri sagt noe negativt om konkurrenten, men forholdet mellom dem var naturlig nok preget av at de var konkurrenter. Det må også nevnes at det var flere butikker i Lilleåsgata enn disse to, bl.a. Samvirkelagets butikk i Enger-krysset.

Personen Karsten Høklie

Høklie var handelsmann. Han gjorde hele tiden alt han kunne for å skaffe varer kundene bad om. For å klare dette, måtte han ordne mye etter stengetid. Varer måtte skaffes og gjøres klare til å levere kundene.

Høklie var svært opptatt av at man ikke skulle gjøre forskjell på kundene. Rettferdighet og ærlighet var noe la han stor vekt på. Det var tydelig at han likte å være blant kundene sine og prate med dem,

Høklie-butikken hadde en atmosfære som innbød til hyggelige møter mellom kundene og mellom handelsmann og kunde.

Høklie var interessert i antikviteter og kunst, og han likte å lese. Han formulerte seg godt, både muntlig og skriftlig, og han skrev sanger ved familiebegivenheter. Han ønsket å bruke pensjonisttilværelsen til å skrive en bok, men det ble det ikke noe av, da han fikk slag og høyre armen ble satt ut av funksjon. Høklie drev butikken helt til 1982, da var han 76 år. Høklie hadde da i høy grad bidratt til å sette preg på livet i Lilleåsgata i Åmot.

Høklie døde i 1991, 85 år gammel.

Forfatteren av denne artikkelen er glad for at han fikk anledning til å være en del av dagliglivet i Høklie-butikken i årene 1958–59.

KILDER:

Samtaler med Reidunn Aspenes, f. Høklie
Samtaler med Dagmar Kårmo, f. Warhuus
Drammens Tidende, 1. juli 1966
Fremtiden, 26. august 1966
Drammens Tidende 26. august 1966
Bygdeposten, 21. april 2016
Riksarkivet, *se eiendom*
Samtaler med åmotingar

Aase Hanna Fure:

Mølletur i gamle dager

Da jeg var småjente i 1940-årene, var jeg flere ganger med far til mølla i Vikersund – Vikersund elektriske mølle – som lå ved siden av Grand hotell, i dag Møllegården med bl.a. legekantor.

Det var ikke som i dag, sette seg i bilen og ta en tur på Felleskjøpet for å hente kraftfor til dyra, nei, det tok mye lengre tid. Vi brukte nesten hele dagen.

Det var helst på vintertid vi dro til mølla, for kornet ble jo treska inne på låven seint på høsten. Det var tidlig is på Tyrifjorden i gamle dager.

Far spente hesten for sleden og lesset opp et par striesekker med korn. Så tok vi turen over isen fra Fure til Tveiten, derfra på isen langs land til Vikersund. Vi kjørte i land ved Vikersundsaga og fortsatte så gata ned til mølla.

Gjennom en lem i taket kom det ned en lang kjetting som vi festet i sekkene, som så ble heist inn i mølla for maling til kraftfor.

Mens kornet ble malt, var det å handle i Vikersund. Hesten ble oftest parkert i stallen ved Banken. Noen ganger dro vi over brua til smed Johnsen på Tangen for å få nye sko på hesten.

For en liten jentunge var det veldig stas å komme inn i Møllemagasinet. Det lå ved siden av mølla, i Møllemagasinet var det mye rart å få kjøpt, leker m.m.

Da kornet var ferdig malt, stilte vi sleden under lemme i taket, og det ferdige kraftforet kom ned i samme sekken som vi hadde levert kornet i. Så gikk turen hjem over isen igjen.

Erling Diesen:

Modum tekniske aftenskole

I Geithus var det på begynnelsen av 1900-tallet fire betydelige industrielle arbeidsplasser, Drammenselvans Papirfabriker, Katfos Cellulosefabrik, Westad Armaturfabriker og Gravfoss kraftstasjon.

I Åmot hadde vi Embretsfoss Cellulosefabrik, i Vkersund Modum Ullvarefabrikk med mer. Rekrutteringen til disse bedriftene skjedde opprinnelig mye ved tilflytting, men etter hvert i stor utstrekning lokalt. Bedriftene hadde for sin tid relativt avansert teknisk utstyr. Men de unge, lokale arbeiderne som blei tatt inn, hadde bare folkeskolen. Den videre opplæringen skjedde i arbeidssituasjonen.

Både innen bedriftenes ledelse, innen fagforeningene og blant lærerne i bygda fant en dette mindre tilfredsstillende. Derfor blei det tatt initiativ til å starte en teknisk aftenskole. Industrierarbeiderlønningene den gang ga ikke særlig rom for utgifter til videre utdanning for ungene. Det gjaldt tvert i mot å få dem i arbeid fortest mulig. Med undervisning om kvelden kunne elevene kombinere arbeid med skolegang. Men så må det jo tilføyes da, at det var bare guttene som i praksis kunne søke på denne tekniske aftenskolen.

I Modums historie finner vi følgende små avsnitt om Aftenskolen:

«Skolestyret hadde alt i 1917 (12. mai) foreslått opprettet en teknisk aftenskole. En komité fremla planen (13. aug.): En toårig skole fra 1918 med 31 uker à 10 timer. Med lokale ved Geithus og årsutgift 2 300 kroner. Drammenselvans Papirfabriker vilde gi årlig 250 kroner, Vikersund Ullvarefabrik én gang for alle 100 kroner, Westad Armaturfabrik engangsbidrag på kr. 1000,-.»

«Den tekniske aftenskole kom i gang på Stalsberg nye skole, og Staten betalte seksti prosent av en del av utgifterne; skolestyret bøier seg og nedsetter leien fra det forlangte (1 400 kroner) til 1 000 kroner (23. sept. 1922).»

«Den tekniske aftenskole blev (16. aug. 1921) innskrenket til én klasse, og leien blev 600 kroner.»

100-årsjubileum

Den komitéen som er nevnt i Modums historie, besto av driftsbestyrer Rasmus Wille, lærer August Bottolfs, ingeniør Fr. Sande og Hans Tandberg. Den siste var første formann i Geithus fagforening. Komitéen hadde sitt første møte 8. januar 1917, den tok nødvendige kontakter med diverse myndigheter og den lokale industrien, og avga en tilråding om at en teknisk aftenskole burde opprettes.

Elever ved Aftenskolen tidlig på 1940-tallet. Vi har navnet bare på Knut Moen. Han sitter i midten på rekka mot vinduet.

Bildet utlånt av Eli Moen.

Skolen starta opp høsten 1918, for nøyaktig 100 år siden. Den fikk leie lokaler i «Fabrikkskolen» på Susenlund ved Majorud, og fulgte med til den nye Stalsberg skole i 1923. Skolens første styre besto av fabrikkbestyrer Ernst Hjalmar Johansson, ingeniør Fr. Sande, lærer August Bottolfs, arbeidsformann Fredrik Werner og lærer Gustav Haugen, som samtidig var aftenskolens styrer og kasserer. Skoletida var fra 18.30 til 20.30 i ukas fem første dager, altså ti undervisningstimer i uka.

Det blei utgitt årlige beretninger for virksomheten. De inneholdt oversikt over styrets sammensetning, lærerstaben, økonomien og så var eksamensoppgavene gjengitt. Etter denne forfatters oppfatning var eksamensoppgavene i realfagene ganske avanserte. Men det ble også gitt eksamensoppgaver i norsk stil. Et år var stiloppgaven: Om nytten av våre vassdrag. Et annet: Om nytten av våre skoger. Et tredje: Da vårflommen kom. Et fjerde: Skriv søknad om et stipend. Og et femte: Skriv søknad om et arbeid.

I mange år inneholdt årsberetningene også navn og eksamenskarakter til dem som hadde gjennomført skolen. Frammøteprosenten lå hele tiden godt over 90. Skolen var toårig. I første skoleår jobbet åtte av

elevene på fabrikk, to var elektrikere, to var mekanikere, to smedlæringer, en murerlærling, tre arbeidet på kraftstasjon, en var butikkgutt, en gårdsgutt, en volontør og 16 var uten fast arbeid. Av det første kullet som blei uteksaminert, fikk tre elever hovedkarakter utmerket godt. De var Gudbrand Bunæs, Arnt Haugen og – til denne forfatters store tilfredshet – 17-åringen Arnt Diesen. Lærere dette året var ing. J. Utne i fagtegning, Anton Hovde i konstruksjons- og frihåndstegning, Gjevestad og Aarseth i norsk og naturfag og Gustav Haugen i regning.

Høsten 1920 søkte skolestyreren Gustav Haugen Modum herredsstyre om et reisestipendium på kr. 150.- for å studere teknisk undervisning på aftenskoler andre steder. Han fikk innvilget søknaden mot fem stemmer.

Herredsstyret behandlet også Aftenskolens budsjett for det kommende år. Det så slik ut:

Lønninger, undervisningsmateriell, lys, varme, renhold, friplasser for elever	kr. 4 900,-
Skolepenger 30 x kr. 5,-	» 150,-
Netto utgifter	kr. 4 750,-
Statsbidrag, 60 pct av kr. 4.750,-	» 2 850,-
Gjenstående til deling	kr. 1 900,-
Hertil husleie	» 300,-
Til sammen	kr. 2 200,-

Dekkes således:

Bidrag fra Drammenselvns Papirfabriker	kr. 250,-
» Katfos Cellulosefabrik	» 250,-
» Westad Armaturfabrik	» 50,-
» Modum kommune	» 1 610,-
	kr. 2 200,-

I skoleåret 1922–23 hadde Jentoft Røkenes tatt over som lærer i norsk og Torgeir Rimeslåtten var lærer i naturfag og regnskapsførsel.

I 1924–25 finner vi ingeniør Johan Johansen som lærer i fagtegning og mekanikk. Året etter tok maskinist Arthur Rydgren over disse fagene, og han fortsatte i mange år.

I skoleåret 1931–32 begynte malermester Gustav Larsen som lærer i frihåndstegning og fagtegning. Også Larsen fortsatte som lærer i mange år. Ved skoleavslutningen dette året blei det utdelt en pris på kr. 50,- til to elever for særlig flid, framgang og gode forhold. Disse var Rolf Werner Narvesen og Einar Bye. Modum Håndverksforening ga et beger med inskripsjon til eleven med beste avgangseksamen, det blei Asmund Hovde. Denne praksisen opprettholdt håndverksforeningen i en årrekke. Aftenskolen hadde da 59 elever.

I skoleåret 1933–34 kom cand. theol. Erling Haugen inn som lærer i norsk. Oskar Finsrud og Kristian Wahl fikk hver kr. 50,- for særlig utvist flid, framgang og gode forhold. På denne tiden blei det holdt utstilling av elevenes tegnearbeider i

Gunnar Olsen lagde forskjellig verktøy på Katfos.

Foto: Erling Diesen

gymnastikksalen på Stalsberg i forbindelse med skoleårets avslutningsfest.

Etter skoleåret 1935–36 gikk Ernst Hjalmar Johansson ut av styret etter 18 år. Han gikk da av som bestyrer på Drammenselvns Papirfabriker og flyttet fra Geithus. Inn kom ingeniør H. E. Jørgensen og smed Oskar Bakken. Ingeniør Th. E. Swensen kom inn som arbeidsgiverrepresentant og snekker Trygve Hansen som arbeidstagerrepresentant. Ingeniør G. R. Sanderød ved Embretsfoss kom inn i styret, oppnevnt av Kirkedepartementet. Andreas Knive begynte som lærer i norsk. Det var 34 elever i første klasse og 27 i andre. Neste år blei skolen utvidet til å bli treårig.

Igjen kan vi se på elevenes yrker. I skoleåret 1937–38 var fem fabrikkarbeidere, fem bilreparatører, fire malerlæringer, to gårdsarbeidere, to avisbud, en tømmermann, en pøsemakerlærling, en mekaniker og fire var uten fast arbeid.

I skoleåret 1938–39 tok August Bottolfs over som styreformann. A. K. Weum tok over som lærer i tegning og J. Aamdal i norsk.

Som sensorer for eksamensoppgavene brukte man i alle år kjente, lokale fagfolk.

For dette skoleåret kan vi gi noen regnskapstall:

Bidrag fra kommunen	kr. 2.305,45
Bidrag fra Staten	» 2.124,32
Bidrag fra Drammenselven	» 150,-
Skolepenger	» 320,-
Største utgiftspost var lønninger,	kr. 4.343,-

I skoleåret 1939–40 kunne ikke Kåre Hølen få avlagt eksamen på grunn av mobiliseringen. Han fikk derfor standpunkt karakterer.

Gustav Haugen.

Bildet utlånt av Tulleemor Fjeldstad, Haugens barnebarn.

I det første krigsåret kom Henry Larsen, sønn av Gustav Larsen, inn som lærer i frihåndstegning og Arne Bergum i norsk.

Det var på denne tiden en del ledighet blant ungdommen. Derfor satte Aftenskolen i gang et praktisk opplæringskurs i smiing og verkstedarbeid. Katfos stilte gratis til disposisjon lokaler og utstyr. Lærere var Gudbrand Bunæs, seinere Henrik Jahnsen på «værste» og Aksel Bjølgerud i smia. Gunnar Olsen var en av de 18 elevene i Katfos, Knut Moen var en annen. De lagde forskjellig verktøy, som de har tatt vel vare på.

I 1941 tok ingeniør Swensen over som styreformann. Inn i styret kom det en lokal representant for de daværende makthavere. Vedkommende representant forsvant ut av styret igjen i 1945.

Skolen fortsatte under hele krigstida. Men i likhet med folkeskoleelevene på Stalsberg, måtte også Aftenskolen ut da Arbeidstjenesten, AT, okkuperte skolen. Aftenskolen holdt da til på Vaaraan og Folkvang. I 1942 begynte J. Jakobsen som lærer i yrkeslære med tegning. I 1943 blei Sigurd Troye lærer i tegning og mekanikk og Mikael Holte i konstruksjons- og projeksjonstegning. Dette året begynte

Drammens elektrisitetsverk, eierne av Gravfoss kraftstasjon, å gi et årlig bidrag på kr. 150,- til Aftenskolen. Dette pågikk i flere år.

I 1944 kom Hans Østbye inn som lærer i regning som vikar for Gustav Haugen. I 1945 blei J. Gjevestad lærer i naturlære og Johs Weum i regnskapsføring. Og neste år fikk skolen lektor Wilhelm Sommerfeldt som lærer i regning.

Fra Aftenskole til Lærlingskole

I 1946 blei skolens navn forandret til Modum lærlingeskole, men i dagligtale het den aldri noen annet enn «Aftensko'ern».

Åsmund Pettersen gikk på «Aftenskolen» på den tiden. Han forteller at maler Larsen, som bodde like nord for Stalsbergskolen, hadde et lite utsalg i huset sitt. Der kunne elevene få kjøpt alt slags tegneutstyr. Skolepengene var kr. 5,- i året på den tiden.

I 1948 kom Arthur Rydgren inn i styret. Birger Bakke blei lærer i regning og H. Klonteig i norsk.

I 1949 blei Magne Standnes lærer i norsk, Erling Hoff i naturlære og Gustav Torvik i regning. På denne tiden blei det lagt inn et fjerde år med undervisning i kalkulasjon og bokholderi, med henholdsvis ingeniør Skolleberg Hilsen og Johs Weum som lærere. Nå hadde skolepengene falt bort. Skolen var gratis. I 1950 blei Terje Tangedal lærer i naturfag og yrkesøkonomi. Konrad Leinås blei lærer i regning. Året etter tok E. Haugerud over i regning.

I 1952 kom Ragnar Z. Lundquist inn i styret som representant for Kirke- og undervisningsdepartementet. Magne Standnes kom inn som lærerrepresentant etter Gustav Haugen. Arthur Rydgren rykka opp som ny leder av styret. Han blei også skolens kasserer. Nye lærere blei Boye B. Kristofferen i naturfag og Odd Espenes i naturfag. På denne tiden kunne elever med realskoleeksamen gå rett inn i 2. klasse. Minstealder for elever var 14 år. Skoletida var fra 18.00 til 19.40.

På denne tiden takket Gustav Haugen av som lærer og som Lærlingskolens kasserer. Haugen hadde vært med fra starten i 1918. Og han hadde arbeidet for opprettelse av skolen før den tid.

I skoleåret 1957 – 58 var fortsatt Arthur Rydgren lærer i tegning og mekanikk, Terje Tangedal i yrkeslære, konstruksjonstegning og yrkesøkonomi, Odd Espenes i naturfag og Magne Standnes i norsk. Einar Haugerud var lærer i regning og Henry Larsen i frihånds- og yrkestegning. Ni elever avla eksamen dette året.

Tidlig i 1960 blei det tatt et initiativ til å opprette et fjerde skoleår spesielt for faget cellulose- og papirproduksjon. Et større planleggingsmøte blei avholdt på Drammenselvans Papirfabriker 29. april 1960 med deltagelse fra industrien, skolen og kommunen. Fra høsten 1960 blei det satt i gang et ettårig kurs som planlagt.

Fylket tar over videregående utdanning

Fra 1964 tok Buskerud fylke over Modum læringskole. Richard Berge fra Hønefoss blei av Kirke- og Undervisningsdepartementet ansatt som skolestyrer. Det blei oppnevnt et lokalt yrkesutvalg som besto av Magne Standnes, formann, Gunnar Kjølstad, varaformann, Rolf Nilsen, Leif Erichsen og Ole Lien. Ørjan Ørjansen og Jacob Evanger kom inn som nye lærere.

Etter hvert sank søkningen til læringskolen, og ved inngangen til skoleåret 1968–69 var det bare én søker til første klasse. Tre annenklassinger fikk tilbud om å fortsette på Ringerike yrkesskole, i det kommunen tilbød seg å dekke reisekostnadene. Og dermed blei «Aftenskolen» nedlagt etter femti års drift.

Inn i utdanningssamfunnet

Men i løpet av det halve århundre «Aftenskolen» var i drift, hadde den gitt hundrevis av arbeiderungdommer i Modum en faglig mer solid start på arbeidslivet. Naturlig nok var hovedvekten lagt på de tekniske fag som ville komme direkte til nytte i arbeidssituasjonen. Men vi registrerer også en viss vekt på teoretiske realfag. Verdt å legge merke til er også den plass økonomi og norsk blei gitt. Meget nyttig både i

arbeidet og dagliglivet ellers. Industrilederne i Modum, som var blant initiativtagerne til «Aftenskolen», visste å gi aftenskoleelevene utviklingsmuligheter i bedriftene.

Fram til årene etter krigen var arbeiderungdom i praksis utelukket fra videregående utdanning av økonomiske grunner. Etter krigen skjedde en generell velstandsutvikling, Modum kommunale realskole i Vikersund blei etter hvert gratis, og kommunen opprettet visse stipendordninger. Og vi fikk «Statens lånekasse for studerende ungdom». Fra da av kunne all ungdom – og denne gang gjaldt det også jentene – få realisert de drømmer de måtte ha om en videre utdanning.

KILDER:

Redaktør Johs Sætherskar: *Det norske næringsliv. Buskerud fylkesleksikon*. Det norske næringslivs forlag. Bergen 1951.

Modums historie. bind 2.

Yrkeshåndboka. Hva skal jeg bli? 19. utgave. Oslo 1960

Modum kommunes arkiv

Interkommunalt arkiv, Kongsberg

Diverse notiser og annonser i «Busken» og Fremtiden.

Informasjon fra Eli Moen, Gunnar Olsen, Åsmund Pettersen, Knut Moen, Einar Strand og Jon Mamen

Avgangsklassen ved Modum tekniske aftenskole 1942

Foran fra v.: Formodalen, Johnsen, Olsen, Jørgensen, Brostigen, Håvet, Thon

Stående bak fra v.: Wold, Hovde, ukjent, Olaussen, Pjåka, Askim, Høibakk, Linnerud, Fredriksen, Bråten

Foto: Modum kommunes fotoarkiv

Jon Mamen:

Wermund Skyllingstad 1944–2018

Wermund døde onsdag 31. oktober. Han var født på Sørlandet, i daværende Sør-Audnedal kommune. Han vokste opp ved Sjølingstad ullvarebarikk. På Historielagets septembermøte i år trakk Håvard Altern en linje fra Ullvarefabrikken på Vikersund til fabrikken hvor Wermund vokste opp.

Wermund utdannet seg til lærer på Kristiansand lærerskole. Der møtte

han Randi Ekholt fra Modum. Gjennom henne kom Wermund til Modum. Men først var de begge to lærere i Porsanger kommune. Her ble deres tre barn født. Etter 12 år der flytta de til Krødsherad. Da Randis foreldre døde, overtok de og satte i stand Randis barndomshjem på Kleiva. I 1984 flytta de dit. Dette ble Wermunds fristed. Her dyrket han og

Randi sin hage. Her brukte han naturen til trening og rekreasjon.

Wermund var engasjert i så mye. Han arbeidet som lærer og som rektor ved Buskerud skole. Han var en inspirerende pedagog. Han var aktiv innen fridrett. Han var med i menighetsarbeid. Han hadde plass i kirkeutvalget for Heggen og sto bak friluftsgudstjenesten på Delinga, i samarbeid med undertegnede. Wermund brukte mye av sin tid på politisk arbeid. Han satt flere perioder i kommunestyret. Han var høyt respektert av alle, også av politiske motstandere.

Sist, men ikke minst, markerte Wermund seg som den trygge lederen i Historielaget. Wermund styrte laget slik at det fikk stor oppslutning. Møtene på Folkvang samler mange mennesker. Wermund ble med i historielagets styre i 1992, først som sekretær. Fra 1997 har han vært lagets leder og sekretær. Sammen med sin Randi skapte han en atmosfære som alle satte pris på. I 2013 fikk Historielaget ved Wermund Modum kommunes kulturpris. Det var vel fortjent.

Vi lyser fred over Wermund Skyllingstads minne.

ISBN 9788299983754

9 788299 983754 >